

บทที่ 8

การสร้างและการต่อสู้อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร

เกริ่นนำ

ในบทที่ 7 ได้นำเสนอให้เห็นการสร้างและการต่อสู้อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุกลุ่ม OPY ซึ่งเป็นกลุ่มผู้สูงอายุในเมือง และชี้ให้เห็นว่า แม้ในด้านหนึ่งกลุ่มผู้สูงอายุต้อง “ยอมจำนน” รับอัตลักษณ์ที่สถาบันกำหนดให้แต่ในเวลาเดียวกันกลุ่ม OPY ก็ “ไม่ยอมแพ้” และพยายามต่อสู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ของตนเองคือ “ผู้สูงวัยหัวใจโฮเทค” สำหรับในบทที่ 8 นี้ จะนำเสนอให้เห็นกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุในชนบท เพื่อพิสูจน์ให้เห็นด้วยว่า ไม่ใช่แต่เพียงผู้สูงอายุในเมืองเท่านั้นที่สามารถสร้างและต่อสู้อัตลักษณ์ผู้สูงอายุ แต่กลุ่มผู้สูงอายุในชนบทก็ยังสามารถดำเนินการได้เพียงแต่อาจมีจุดที่แตกต่างกันซึ่งจะค้นพบได้ในบทนี้

กลุ่มผู้สูงอายุที่รวมตัวกันในชนบทในที่นี้คือ “ชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร” ซึ่งเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีลักษณะประชากรศาสตร์ต่างไปจากกลุ่มแรก คือ อาศัยในพื้นที่ชนบท รายได้ต่ำ เป็นชนชั้นล่าง แต่กลับมีสถานภาพที่สูงในชุมชน และมีสุขภาวะที่ดี ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ต่างพากันรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเอง ตลอดจนการพัฒนาสังคมหรือชุมชนที่ตนอาศัยอยู่โดยใช้ภูมิปัญญาของตนและศาสนา ดังรายละเอียดในหัวข้อที่ 1 และ 2 เรื่อง ลักษณะทั่วไปของชมรมและโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ของชมรม

ชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร ถือได้ว่าเป็นผู้สูงอายุที่กระตือรือร้น (active aging) และพยายามสร้างความหมายของตนเองในด้านบวก คือ “ผู้สูงอายุคือผู้มีความดีมีศักยภาพต่อชุมชน” อันเป็นเหรียญอีกด้านหนึ่งของความพยายามที่ผู้สูงอายุต่อสู้และสร้างอัตลักษณ์ของตนขึ้นมา เพื่อยืนยันแนวคิดดังกล่าวจะวิเคราะห์ผ่านวาทกรรมของผู้สูงอายุตามแนวคิดของ Norman Fairclough ในหัวข้อที่ 3-7 เรื่อง วิธีการศึกษา การวิเคราะห์ตัวบท ปฏิบัติการวาทกรรม และปฏิบัติการสังคมและวัฒนธรรม และผลลัพธ์ตามลำดับ

จากแนวคิดอัตลักษณ์แสดงให้เห็นว่า อัตลักษณ์เป็นเสมือนเหรียญสองด้าน คือ คนอื่นเป็นผู้กำหนดและตนเองเป็นผู้กำหนด ชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร ก็ไม่แตกต่างกัน ดังนั้น ในช่วงหลังจะนำเสนอให้เห็นถึงการปะทะกันระหว่างอัตลักษณ์ที่คนอื่นกำหนดและอัตลักษณ์ผู้สูงอายุกลุ่มนี้กำหนดเองดังในหัวข้อที่ 8 เรื่อง การปะทะและต่อสู้ของอัตลักษณ์ผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร ภายใต้กรอบของสังคม ตลอดจนปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

ที่ทำให้ชมรมดังกล่าวมีอำนาจต่อรองได้ ดังหัวข้อที่ 9 เรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดอัตลักษณ์ผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร และบทสรุปของอัตลักษณ์ของชมรมผู้สูงอายุในหัวข้อที่ 10

ในตอนท้ายสุด จะเปรียบเทียบระหว่างอัตลักษณ์ของชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม กับอัตลักษณ์ของชมรม OPY ในหัวข้อที่ 11 เพื่อแสดงให้เห็นจุดเหมือนจุดต่างของชมรมทั้งสองในแต่ละแง่มุม และนำไปสู่บทสรุป

1. ลักษณะทั่วไปของชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร

ชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร เป็นชมรมที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2535 เนื่องในวโรกาสฉลองพระชนมายุครบ 60 พระชนมพรรษาของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ (นพวรรณ โฉมสุข, หัวหน้าสถานีอนามัยและผู้ประสานชมรม, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551) นอกจากนั้นชมรมดังกล่าวยังเป็นหนึ่งในเครือข่ายของชมรมผู้สูงอายุทั่วประเทศที่อยู่ภายใต้กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข และสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย อันทำให้ได้รับทั้งการสนับสนุนจากภาครัฐ จากกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย และหน่วยงานองค์กรเอกชนต่างๆ ทั้งด้านงบประมาณ อีกทั้งการได้รับความรู้เรื่องสุขภาพ และอื่นๆ ดังที่ระบุไว้นี้

การรวมกลุ่มผู้สูงอายุเป็นชมรมนั้น หากทำได้จริงจะอำนวยประโยชน์แก่ทางราชการในการอบรมสุขศึกษา การพิจารณาให้สวัสดิการสงเคราะห์ โดยเฉพาะในด้านการส่งข่าวสารทางราชการสามารถสื่อสารกระจายไปสู่กลุ่มผู้สูงอายุได้ในเวลารวดเร็วเนื่องจากผู้สูงอายุรวมตัวกันอยู่แล้ว

(บรรลุ ศิริพานิช, 2542: 174)

นอกจากการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐและสังคมแล้ว ในทางกลับกันกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็งก็ยังทำประโยชน์เพื่อสังคมได้อีกด้วย ดังเช่น กลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มนี้ เป็นต้น

เมื่อพิจารณาตัวเลขผู้สูงอายุในปี พ.ศ. 2551 มีจำนวน 340 คน จาก 9 หมู่บ้าน ทั้งนี้ประชากรโดยรวมมีจำนวน 4,155 คน คิดเป็นร้อยละ 8.66 ประชากรส่วนใหญ่ยึดอาชีพเกษตรกรรม คือ ทำนา ทำไร่ ปลูกสวน และปศุสัตว์ (เอกสาร อบต., 2551) ในด้านประชากรศาสตร์ผู้สูงอายุในพื้นที่แห่งนี้พบว่า มีอายุ 60-80 ปี ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 60-69 ปี จำนวน 191 คน รองลงมาคือ 70-79 ปี จำนวน 107 คน และ 80 ปีขึ้นไป 40 คน (เอกสารสถานีอนามัย, 2550)

ในด้านการศึกษ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ผ่านการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (นพวรรณ โฉมสุข, หัวหน้าสถานีอนามัยและผู้ประสานชมรม, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551) แต่จะมีความรู้ทางธรรมะค่อนข้างสูง เพราะผ่านการบวชเรียน รวมถึงมีความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งผ่านประสบการณ์หรือภูมิปัญญาจากในอดีตและการแสวงหาความรู้ด้วยการอบรมจากสถานที่ต่างๆ เช่น การเกษตรกรรม สมุนไพร การจักสาน การทำอาหาร เป็นต้น

ก็ชาวบ้านนะหนู ป. 2 เองนะ ไม่จบ ป.4 นะ ลูกจวนเด็กวัดนะ ไม่มีสัก ป. แต่เขาเรียนรู้อะไรได้ดีมากๆ อย่างยกตัวอย่างนะ ที่ว่าน้ำท่วม พี่ยังชื่นชมความคิดแกตลอดเลย ที่ว่าน้ำท่วมฝ่ายทับโพธิ์ บึงนารางแกบอกพี่ว่า หมอๆ ช่วยโทรบอก อสม. ประสาน อสม. ให้ผมหน่อยสิ ให้เตรียมพวกพันธุ์ผักสวนครัว พวกอะไรต่อมิอะไร เดี๋ยวเราเอาไปแจกบ้านที่เขาน้ำท่วมกัน แต่แกไม่แสดงออกเองนะ แกเข้าใจแต่ตัวให้คนอื่น

(นพวรรณ โฉมสุข, หัวหน้าสถานีอนามัยและผู้ประสานชมรม, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551)

ด้วยเหตุนี้ สถานภาพของผู้สูงอายุในชุมชนจึงอยู่ในเกณฑ์ที่ดี กล่าวคือ ได้รับการยกย่องในฐานะปราชญ์ชุมชนทั้งทางโลกและทางธรรม ในทางธรรม ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นมรรคทายกของวัดในชุมชน ส่วนในทางโลก ผู้สูงอายุบางท่านในชุมชนยังเป็นคณะกรรมการใน อบต. เช่น ลูกหนูดี ทองภูบาล ลูกจวน ผลเกิด ลูกสุดใจ ศรีเวียง บางท่านเป็นวิทยากรสอนนักเรียนในโรงเรียน เช่น ลูกณรงค์ แสงจันทร์ และบางท่านก็ได้รับการยกย่องจากองค์กรภายนอก อาทิ ลูกจวน ผลเกิด ที่ได้รับรางวัลปราชญ์ชุมชนในปี พ.ศ. 2547 และรางวัลชมเชยเศรษฐกิจพอเพียงในปี พ.ศ. 2550 และ พ.ศ. 2552

สำหรับรายได้ของผู้สูงอายุในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงทำงานในด้านเกษตรกรรมอยู่ โดยอาจจะลดการทำงานลงบ้าง จากเอกสารของ อบต. (2551) พบว่า รายได้ประชาชนในตำบลโพธิ์ไทรงาม มีรายได้ไม่เกินคนละ 25,000 บาท/คน/ปี มีจำนวนร้อยละ 15 ของเกษตรกรในตำบล และผู้มีรายได้ 25,000 บาท/คน/ปี มีประมาณร้อยละ 85 ของเกษตรกร

รายได้ดังกล่าวอาจจัดได้ว่าอยู่ในเกณฑ์น้อยแต่เนื่องจากบรรดาผู้สูงอายุต่างใช้ชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจึงทำให้ผู้สูงอายุมีรายได้ในระดับพอกินพอใช้ไม่มีปัญหา ยิ่งไปกว่านั้น ผู้สูงอายุบางท่านยังรวมกลุ่มกันทำเศรษฐกิจชุมชน เช่น การจักสาน การทำดอกไม้จันทน์ และการทำอาหาร เกษตรปลอดสารพิษ จึงทำให้มีรายได้พอเพียง ดังคำสัมภาษณ์ของ อบต. ที่ว่า

“เศรษฐกิจพอเพียงนี้มันต้องผู้สูงอายุ เพราะว่าผู้สูงอายุแบบพอมีอันจะกินบ้าง ลูกส่งให้บ้าง ทำอย่างนั้นก็พอได้เพราะกำไรมันไม่เยอะ” (สนาม หอมขุนทด, อบต. และอสม., สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2551)

เมื่อพิจารณาในด้านสุขภาพะ จากเอกสารของสถานีนามัย (2550) ระบุว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีสุขภาพที่ดี แต่มีจำนวน 64 คนป่วยเป็นโรคความดันโลหิตสูง จำนวน 34 คน ข้อเสื่อมจำนวน 22 คน เป็นเบาหวาน จำนวน 10 คน เป็นทั้งเบาหวานและความดันโลหิตสูง มีปัญหาการได้ยิน 8 คน และจำนวน 2 คน เป็นต้อกระจก นอกจากนั้นผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ 34 คน พิการ 8 คน

สภาพบริบทชุมชนเป็นชุมชนชนบททำอาชีพเกษตรกรรม ความเจริญทั้งน้ำ ไฟ ถนน สถานีนามัย โรงเรียน ก้าวเข้ามาในช่วงทศวรรษที่ 2520 อันทำให้ชุมชนมีความเจริญสามารถติดต่อกับภายนอกได้ง่ายไม่เป็นชนบทที่ห่างไกล (กำจร หลุยยะพงศ์, 2552ก) และในอีกด้านหนึ่งชุมชนก็เริ่มรับวัฒนธรรมความคิดที่มาจากส่วนกลางได้ง่ายขึ้นด้วย เช่น การศึกษาแบบใหม่ผ่านระบบโรงเรียน การแพทย์แผนใหม่ และการเมืองการปกครองจากรัฐ สภาพดังกล่าวส่งผลต่อสภาพของผู้สูงอายุที่จะดำรงอยู่แบบเดิมไม่ได้แต่จะต้องปรับตัวให้เข้ากับความเร็วก้าวหน้าของสังคม ซึ่งจะแสดงผ่านอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่จะศึกษาในที่นี้

หากย้อนกลับไปพิจารณาถึงการรวมกลุ่มของชมรมผู้สูงอายุ ระยะเริ่มแรกของการจัดตั้งชมรม มีจำนวนสมาชิกเพียง 35 คน แต่ในช่วงระยะเวลาที่ศึกษา (พ.ศ. 2551) ขยายตัวถึง 360 คน สถานที่ตั้งของชมรมตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 1 ตำบลโพธิ์ไทรงาม กิ่งอำเภอบึงนาราง จ.พิจิตร และอยู่ภายในสถานีนามัยโพธิ์ไทรงาม เพราะเหตุผลสำคัญสองประการคือ ประการแรก พื้นที่สถานีนามัยเป็นพื้นที่สาธารณะที่คนทั้งภายในและภายนอกชุมชนสังเกตเห็นได้ง่าย ประการที่สอง ผู้สูงอายุมีข้อจำกัดด้านร่างกายจึงจำเป็นต้องมีผู้สนับสนุน และผู้สนับสนุนที่ดีก็คือ สถานีนามัย เพราะช่วยเรื่องสุขภาพได้ ยิ่งไปกว่านั้นเนื่องจากหัวหน้าสถานีนามัยคือ หมอนพวรรณ ใจมสุข เป็นผู้ให้การสนับสนุนอย่างดี และถือเป็น “ผู้ประสานชมรม” อีกด้วย

2. โครงสร้างและบทบาทหน้าที่ของชมรม

ชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร รวมตัวกันโดยมีวัตถุประสงค์ คือ “เพื่อรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมให้เกิดประโยชน์ต่อสุขภาพและส่วนรวม” ภายใต้อุดมการณ์ “ผู้สูงอายุสุขภาพดี มีศักดิ์ศรีช่วยเหลือสังคม” อันนำไปสู่การทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาสังคม ดังคำกล่าวทั้งในเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่ระบุตรงกันว่า

“พวกเราพยายามไม่ทำตัวเป็นภาระกับลูกหลานหรือภาระของสังคม ยังมีอีกหลายอย่างที่เรายากสืบทอดภูมิปัญญาให้คนรุ่นหลังไว้ เช่น การเล่นนิทานพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก ประเพณีเขาวงกต เรายากจะบอกว่า จะทำในโอกาสต่อไป” (เอกสารสถานีนามัย, 2551)

พวกเราไม่อยากจะภาระของลูกหลาน ไม่อยากนั่งๆ นอนๆ อยู่กับที่เหมือนไม่มีประโยชน์ เราจึงรวมกลุ่มกันก่อตั้งกลุ่มขึ้นมา โดยมีหลัก 5 ก คือ กลุ่ม กรรมการ กองทุน กิจกรรม และกฎระเบียบ แรกเริ่มเรามีสมาชิก 43 คน รวบรวมเงินเพื่อเป็นทุนสำหรับกลุ่ม ชุมชนของเรามีหลายหมู่บ้าน จะมีคนกลางคอยประสานงานระหว่างกลุ่ม จนตอนนี้สมาชิกมีสามร้อยกว่าคนแล้ว

(หนูดี ทองภูบาล, แกนนำผู้สูงอายุ อ่างอิงในสุพรรณ, 2549: 76)

ทั้งนี้ ในการรวมตัวกันเป็นชมรมจะได้ประโยชน์คือจะนำความรู้ที่ได้จากหลายทิศหลายทางมารวมกัน อันทำให้เกิดการพัฒนาตนเองและสังคมได้ดีกว่าการทำงานเพียงผู้เดียว “ต้องทำงานร่วมกัน ทำคนเดียวไม่ได้ หลายคนหลายความรู้ คนรู้ก็มาบอกกัน เช่น ที่มาบอกเอาเหล่าผสมเข้ามามีเชื้อรา คิดหลายคนดีกว่าหัวเดียว” (ละไม แก้วทิม, ผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 8 กรกฎาคม 2551)

เพื่อให้การทำงานของชมรมผู้สูงอายุมีประสิทธิภาพ จึงมีการจัดตั้งคณะกรรมการชมรมขึ้น (นพวรรณ โฉมสุข, หัวหน้าสถานีนามัยและผู้ประสานชมรม, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2551) ดังนี้

1. นายบุญธรรม คำเพชร	ประธานชมรม
2. นายสุดใจ ศรีเวียง	เหรัญญิก
3. นายหนูดี ทองภูบาล	รองเหรัญญิก
4. นายณรงค์ แสงจันทร์	รองประธาน
5. นายจวน ผลเกิด	กรรมการ
6. นายสุที สุทา	กรรมการ
7. นายเขียว แวนตา	กรรมการ
8. นายอำนวย พรหมอ่อน	กรรมการ
9. นายเกษม ช่างต่อ	กรรมการ
10. นายธำนิษฐ์ คำตา	เลขาฯ

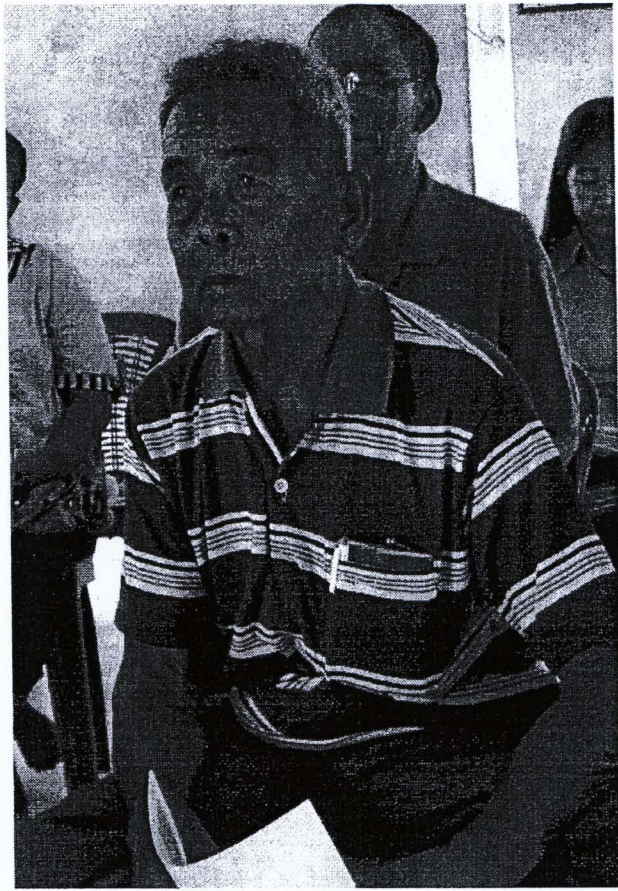
คณะกรรมการทั้งหมดมาจากตัวแทนของหมู่บ้านทั้ง 9 หมู่บ้าน เพื่อที่จะทำให้เกิดการเชื่อมโยงของผู้สูงอายุภายในหมู่บ้านแต่ละหมู่ นอกจากนั้นเลขานุการของชมรมก็เป็นคนรุ่นกลาง

ซึ่งจะทำหน้าที่สืบทอดงานชมรมในอนาคต และเพื่อที่จะทำให้เห็นว่า กรรมการดำเนินการอย่างไร ที่ทำให้ชมรมประสบผลสำเร็จ จึงจะพิจารณาถึงโครงสร้างเครือข่ายและบทบาทหน้าที่ของชมรม อันจะทำให้เห็นการประสานการทำงานกับผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด จำแนกเป็น ศูนย์กลางของชมรม ผู้ประสานชมรม สมาชิกในชมรมทั่วไป สมาชิกที่เป็นโหนด และคนรุ่นกลาง รายละเอียดดังต่อไปนี้

ลำดับแรก **ศูนย์กลางของชมรม** หรือแกนนำชมรมฯ คือ ลุงจวน ผลเกิด แม้คุณลุงจวน มิได้เป็นประธานชมรมฯ แต่ทว่า คุณลุงจวนกลับมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำของชมรมผู้สูงอายุ ดังที่หมอนพวรรณ โฉมสุข ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

ที่ชมรมผู้สูงอายุของพื้นที่นะตำบลโพธิ์ไทรงามนี้เป็นที่รู้จักกับคนทั่วไปแล้วมีผลงาน
พรุ่งพรูเข้ามา ก็เป็นเพราะลุงจวนเป็นคนจุดประกาย เป็นเพราะลุงจวนได้ไป
สัมผัสกับมูลนิธิ แล้วก็ฝึกฝนวิทยายุทธ์ หนักเข้าแกก็มีมุมมองว่า เออ แกต้อง
ขยายเครือข่ายมาให้ชมรมได้มีบทบาท แล้วแกก็ให้เกียรติชมรม แกจะไม่ออกนอก
หน้านะ เวลาอะไรให้คนนั้นเป็นประธาน คนนี้เป็นประธาน ตัวเองจะไม่เป็น ทั้งที่
จริงๆ ทุกอย่างมาจากแกหมด

(นพวรรณ โฉมสุข, หัวหน้าสถานีอนามัยและผู้ประสานชมรม, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551)

รูปภาพที่ 58 หลุงจวน ผลเกิด

หลุงจวน ยังเป็นที่รู้จักทั้งคนภายในและภายนอกชุมชน จนได้รับรางวัลจากภายนอกจำนวนมาก อันได้แก่ (1) รางวัลเศรษฐกิจพอเพียงระดับอำเภอปีงบการเงิน (เอกสาร วปอ. ภาคประชาชน, 2551) (2) รางวัลชมเชยด้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้านประชาชนในปี พ.ศ. 2550 (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, www.rdpd.go.th เข้าถึงเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2551) (3) บุคคลตัวอย่างคุณธรรมนำสุข ปี พ.ศ. 2550 (4) การได้รับการคัดเลือกเป็นตัวอย่างผู้นำชุมชนที่สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550: 33-34) (5) ปี พ.ศ. 2551 เป็นหนึ่งในศูนย์ปราชญ์ชาวบ้านภายใต้โครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (ศูนย์อำนวยการจัดความยากจนและพัฒนาชุมชนบทตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, www.moac.go.th/ocpm/map/oo/knowledgefarmer.pdf เข้าถึงเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2551) นอกจากนั้น (6) ในปี พ.ศ. 2552 หลุงจวน ผลเกิด ยังได้รับรางวัลชมเชยด้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้านประชาชนครั้งที่ 2

(www.rdpb.go.th/enough2/web/productview.aspx?pid=52 เข้าถึงเมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2553)

ลุงจวน ผลเกิด แม้มิได้เป็นคนพื้นที่ จ.พิจิตร โดยกำเนิด ลุงจวน เกิดที่สิงห์บุรีในปี พ.ศ. 2479 การศึกษาระดับต่ำกว่าคือไม่ได้เรียนหนังสือ แต่สามารถอ่านออกเขียนได้ (www.rdpb.go.th/enough2/web/productview.aspx?pid=52 เข้าถึงเมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2553) เพราะผ่านการบวชเรียนมาก่อน นับตั้งแต่อายุ 7 ปี - 13 ปี และบวชอีก 1 พรรษา (เอกสาร ศูนย์การเรียนรู้คนสู้ชีวิต, 2550: 1) ชีวิตในอดีตค่อนข้างยากลำบาก รับจ้างทำงานและอพยพจากบ้านเกิด สู่ลพบุรี และพิษณุโลก และในที่สุดก็ตั้งรกรากใน จ.พิจิตร เมื่อประมาณ พ.ศ. 2536-37 ในช่วงอายุตอนปลาย 50 ปี โดยเริ่มต้นชีวิตใหม่ด้วยพื้นที่เกษตรจำนวนน้อยนิดคือ 6 งาน ต่อจากนั้นได้เข้าไปร่วมกับ “เครือข่ายโพทะเลร่วมใจพัฒนา” ได้เรียนรู้การทำงานแบบเครือข่าย และเกษตรพอเพียง จนในที่สุดก็สามารถนำความรู้ที่ได้มาพัฒนาการเกษตรของตนเองจนประสบความสำเร็จ จนมีรายได้ต่อเดือนประมาณ 6,000 บาท

หลังจากนั้นก็หันแนวคิดที่ได้จากการเข้าร่วมเครือข่ายมาจัดทำกลุ่มออมทรัพย์และเผยแพร่แนวคิดเกษตรพอเพียงอย่างต่อเนื่อง โดยในช่วงปี พ.ศ. 2544 ก็เริ่มเป็นวิทยากรเกษตรปลอดภัยทั้งภายในและภายนอกชุมชน และบ้านลุงจวนก็กลายเป็นพื้นที่ “ศูนย์การเรียนรู้เกษตรกรรมแบบผสมผสานและปลอดภัยเคมี” และกลายเป็นครูในโครงการ “อบรมวิทยากรกระบวนการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันและกัน” ในปี พ.ศ. 2547 ลุงจวนได้กลายเป็น “ปราชญ์ชุมชน” และได้รับการยอมรับทั้งภายในและภายนอกชุมชน

นอกเหนือจากการทำกิจกรรมด้านการเกษตรพอเพียงและปลอดภัยพิษ ลุงจวน ผลเกิด ยังใช้ความรู้ด้านเครือข่ายรวมพลังผู้สูงอายุในชุมชนทำงานร่วมกัน เช่น กิจกรรมกลองรำมะนา ที่ช่วยกระตุ้นให้ผู้สูงอายุครึกครื้นสนุกสนานมีกำลังใจ และกิจกรรมหล่อเทียนหลอมใจ เพื่อที่จะให้คนในชุมชนเข้ามาร่วมกันหล่อเทียนในงานเข้าพรรษาแล้ว ยังสร้างความสามัคคีให้กับคนในชุมชนได้อีกด้วย

ลำดับที่สอง เนื่องจากข้อจำกัดของสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ เครือข่ายผู้สูงอายุที่จะทำงานได้จำเป็นต้องมี “ผู้ประสานชมรม” คือ หมอนพวรรณ ไฉมสุข เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการประสานการทำงานของแกนนำ สมาชิก รวมถึงบุคคลอื่นๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เช่น การระดมความร่วมมือจาก อสม. การเป็นสะพานเชื่อมระหว่าง อบต. โรงเรียน และแหล่งทุนภายนอก ที่ให้การสนับสนุนชมรมฯ เช่น สสส. มูลนิธิพัฒนาพิจิตร เป็นต้น นอกจากนี้ ยังต้องรับผิดชอบในด้านเอกสาร ทั้งการเขียน การเก็บรวบรวมข้อมูล เนื่องจากผู้สูงอายุมีข้อจำกัดด้านความรู้ในด้านการเขียน

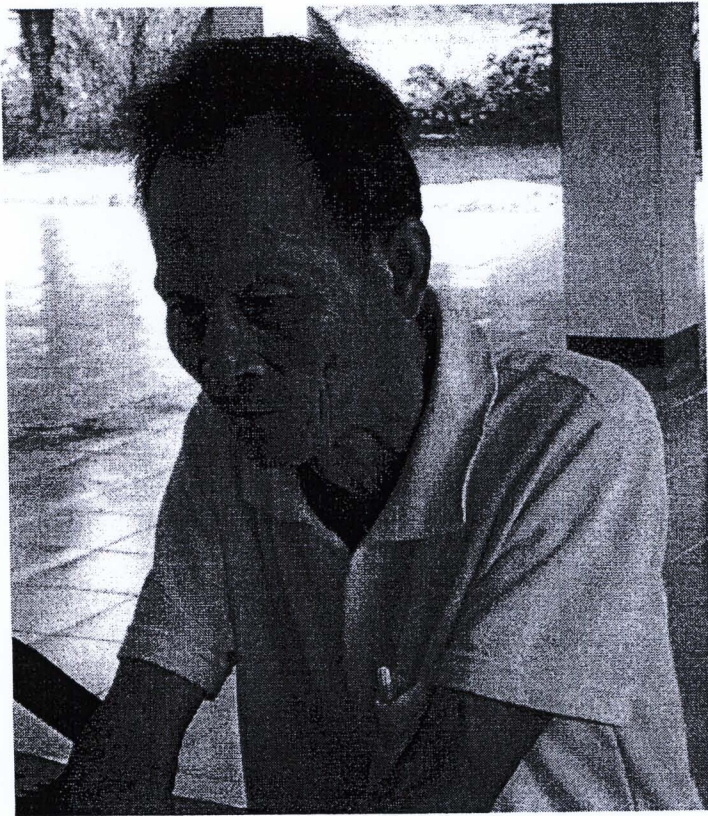
รูปภาพที่ 59 หมอนพวรรณ โฉมสุข

หมอนพวรรณ โฉมสุข เป็นหัวหน้าสถานีอนามัยของ ต.โพธิ์ไทรงาม มิได้เป็นคนในพื้นที่ เช่นเดียวกับกับลุงจวน ผลเกิด แต่เป็นบุคลากรทางการแพทย์ที่ได้รับการยอมรับ เพราะเข้ามาในพื้นที่แห่งนี้นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2523 เมื่อครั้งสถานีอนามัยรับผิดชอบเฉพาะงานผดุงครรภ์ ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2535 ก็เริ่มก้าวเข้ามามีบทบาทในการทำงานร่วมกับชมรมผู้สูงอายุ โดยเป็นผู้ประสานจัดตั้งชมรมขึ้นเป็นครั้งแรก ด้วยการทำงานที่แน่วแน่และยาวนาน จนในที่สุดบรรดาผู้สูงอายุและคนในชุมชนต่างให้การยอมรับ

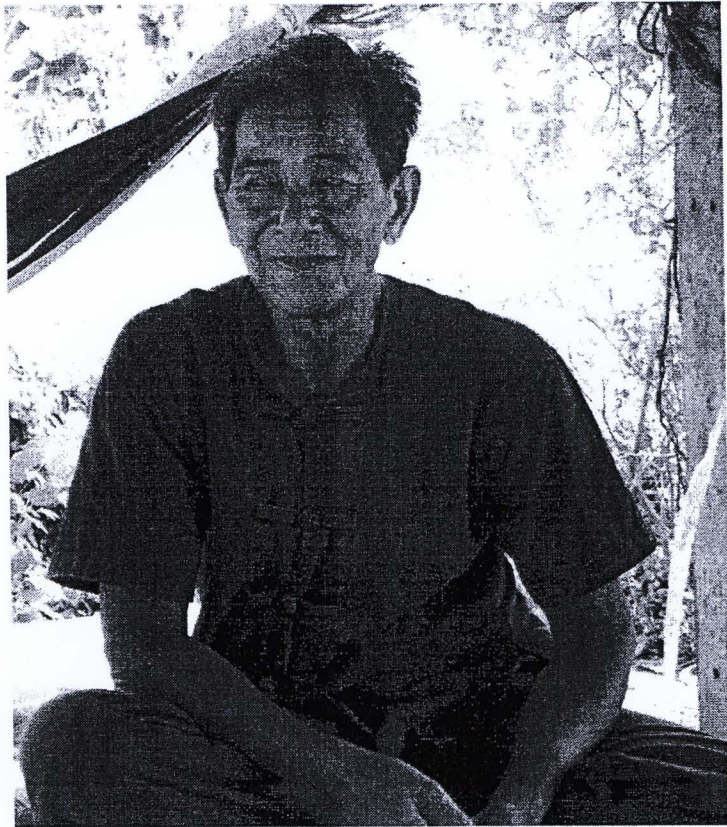
บทบาทผู้ประสานชมรมของหมอนพวรรณ จะแตกต่างไปจากกรณีของผู้ประสานชมรมของ OPPY ที่ทำหน้าที่เพียงผู้ประสานการรวมตัวกันของสมาชิกและการเรียนการสอนคอมพิวเตอร์ แต่สำหรับกรณีของหมอนพวรรณ จะก้าวไปสู่วิถีชีวิตของผู้สูงอายุด้วย อย่างไรก็ตาม บทบาทของทั้งสองเป็นบทบาทที่จำเป็น และหากวิเคราะห์ให้ลึกลงไปพบว่า เป็นบทบาทสำคัญสำหรับคนหนุ่มสาวที่จะเข้าไปช่วยเหลือการรวมตัวผู้สูงอายุให้สามารถดำเนินงานต่อไปได้ เพราะว่า กิจกรรมบางอย่างของชมรมไม่สามารถก้าวต่อไปได้หากขาดพลังของคนหนุ่มสาว

ลำดับถัดมา สมาชิกในชมรมอาจจำแนกได้เป็น “สมาชิกทั่วไป” ซึ่งจะเป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมแต่ไม่ได้เป็นแกนนำหลัก สมาชิกส่วนใหญ่ยังคงทำกิจกรรมและมีความเข้มแข็ง แม้อาจจะอ่อนแอด้านร่างกายแต่ก็ยังมีความต้องการเข้าร่วมกิจกรรม โดยเฉพาะการพบปะกันทุกสามเดือน ที่สถานีนานามัย และการร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้น เช่น การหล่อเทียนหลอมใจ การผลิตดอกไม้จันทร์ ออมทรัพย์ ฌาปนกิจสงเคราะห์ เป็นต้น

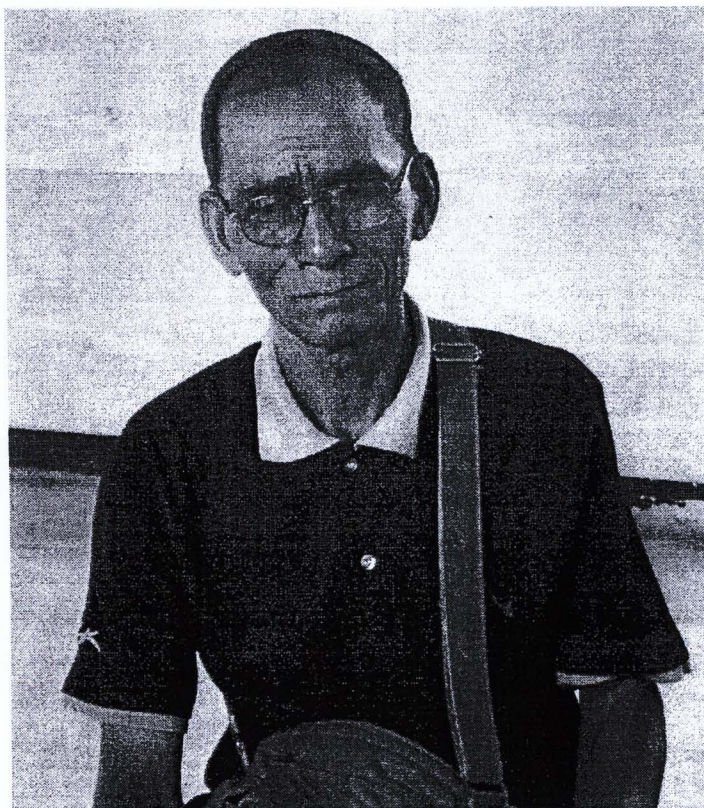
ลำดับที่สี่ “สมาชิกที่เป็นโหนด” หรือชุมสายย่อย จะทำหน้าที่ดำเนินกิจกรรมตามที่ได้รับมอบหมายที่ตนถนัดและมักจะประชุมร่วมกันกับลุงจวน ผลเกิด ประหนึ่งสี่ทหารเสือ ได้แก่ ลุงบุญธรรม คำเพชร ลุงณรงค์ แสงจันทร์ และลุงหนูด้ง ทองภูบาล

รูปภาพที่ 60 ลุงบุญธรรม คำเพชร

รูปภาพที่ 61 ลุงณรงค์ แสงจันทร์

รูปภาพที่ 62 ลุงหนูดี ทองภูบาล

ผู้สูงอายุทั้งสามมีอายุใกล้เคียงกันคือเกิดในช่วงปี 2479, 2481 และ 2507 ตามลำดับ อพยพย้ายถิ่นจากที่ต่างๆ เช่น ลุงหนูด้งมาจากอีสาน ลุงบุญธรรมและลุงณรงค์ มาจากนครสวรรค์ แม้การศึกษาในระบบจะน้อย แต่ผ่านการบวชเรียนจึงมีความรู้อ่านออกเขียนได้ และจากประสบการณ์การใช้ชีวิตรวมถึงผ่านการเข้าฝึกอบรมด้วยการเดินทางไปดูงานในสถานที่ต่างๆ คล้ายคลึงกับลุงจวน จึงมีความรู้ในระดับสูง หนึ่ง แต่ละท่านต่างมีความรู้ความสามารถแตกต่างกัน คือ ลุงบุญธรรม คำเพชร มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านธรรมะ ลุงณรงค์ แสงจันทร์ มีความรู้ความสามารถด้านสมุนไพรและจักสาน และลุงหนูด้ง ทองภูบาล มีความรู้ด้านธรรมะ

ลำดับที่ห้า ภายในชมรมยังมีสมาชิกที่เป็น “คนรุ่นกลาง” ที่คอยช่วยเหลืออีกด้วย อันได้แก่ คุณธำนิษฐ์ คำตา คุณเสวก เพชรดี และคุณปรานี ผลเกิด ทั้งสามคนมีอายุตั้งแต่ 50, 40 และ 30 ตามลำดับ โดยที่คุณธำนิษฐ์ นอกจากจะเป็นเลขานุการชมรมผู้สูงอายุแล้ว ยังดูแลงานด้านการอบรมทรัพย์ ส่วนคุณเสวกและคุณปรานี จะติดตามลุงจวนเพื่อเข้าร่วมประชุมด้านเกษตรพอเพียงอยู่เสมอ

ชมรมผู้สูงอายุฯ จะรวมตัวกันทุก 3 เดือนที่สถานีอนามัย เพื่อเป้าหมายการตรวจร่างกาย ประจำเดือนแล้ว ยังทำกิจกรรมที่หลากหลาย โดยอาจจำแนกเป็น 3 กิจกรรมคือ กิจกรรมเพื่อการพัฒนาตนเอง กิจกรรมด้านภูมิปัญญา และกิจกรรมด้านวัฒนธรรม (กำจร หลุยยะพงศ์, 2552ก)

กิจกรรมแรก กิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเอง จะเป็นการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุด้วยการใช้กลองรำมะนา ทั้งนี้ เนื่องจากบรรดาผู้สูงอายุมองว่า หากไม่พัฒนาตนเองให้เข้มแข็งด้านกายและใจก่อนแล้ว ผู้สูงอายุก็ไม่สามารถทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาคนอื่น ๆ หรือชุมชนได้

กิจกรรมที่สอง กิจกรรมด้านภูมิปัญญา จะเป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุใช้ความรู้ด้านภูมิปัญญามาพัฒนาชุมชน เช่น การเกษตรพอเพียง การทำจักสาน การทำดอกไม้จันทร์ ยารักษาโรค และสวนป่าสมุนไพร การอบรมทรัพย์ ฌาปนกิจสงเคราะห์

กิจกรรมที่สาม กิจกรรมด้านวัฒนธรรม กิจกรรมดังกล่าวไม่เพียงแต่จะทำให้เพื่อชุมชนแล้วแต่ยังมุ่งเน้นมิติเชิงวัฒนธรรมให้กับชุมชนด้วย เช่น การหล่อเทียน การสอนดนตรีไทยให้กับเยาวชน การทอดผ้าป่าต้นไม้

ทั้งนี้ การทำกิจกรรมของชมรมจะเริ่มอย่างจริงจังในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2542 แต่ก่อนหน้านั้นจะเน้นแต่การตรวจสุขภาพ (นพวรรณ โฉมสุข, หัวหน้าสถานีอนามัยและผู้อำนวยการชมรม, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551)

ผลลัพธ์ที่ได้จากการทำกิจกรรมคือ ไม่เพียงจะทำให้สุขภาพของผู้สูงอายุดีขึ้นแล้ว ก็ยังพัฒนาชุมชนและกลายเป็นตัวอย่างให้กับหน่วยงานต่างๆ เยี่ยมชมชุมชนผู้สูงอายุแห่งนี้อีกด้วย ใน

ปี พ.ศ. 2549 ได้รับรางวัลการอนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้านดีเด่นของเครือข่ายชมรมผู้สูงอายุ โพนทะเล-บึงนาราง ปี พ.ศ. 2551 ได้รับเงินสนับสนุนการทำงานจากโครงการ “คนผู้ไม่เฒ่า” ของ กรมสุขภาพจิต หลังจากนั้นได้รับการคัดเลือกเป็นตัวแทนของศูนย์สุขภาพจิตที่ 8 เข้าไปนำเสนอ ผลการดำเนินงานและรับโล่รางวัลที่กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข ภายใต้โครงการ “ตลาดนัดภูมิปัญญาไทย พัฒนาผู้สูงวัยสุขภาพจิตดี” ในวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2551

3. วิธีการศึกษา

การศึกษาวาทกรรมอัตลักษณ์ผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร จะศึกษาผ่านตัวบทที่ได้จากแหล่งที่มา 4 แหล่งคือ

(1) การสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ ผู้สูงอายุแกนนำชมรมผู้สูงอายุ จำนวน 4 ท่าน คือ ลุงจวน ผลเกิด ลุงบุญธรรม คำเพชร ลุงหนูดี ทองภูบาล ลุงณรงค์ แสงจันทร์ นอกจากนั้น ยังสัมภาษณ์บรรดาผู้สูงอายุในชมรมอื่นๆ อีก จำนวน 8 คน คือ ป้าสนุน ผลเกิด ป้าทวี แก้วช้าง ป้าทองศรี กาดำ ลุงประยงค์ ลีสี ลุงสุุดใจ ศรีเวียง ลุงนิล แก้วเวียง ลุงละไม แก้วทิม และลุงเงิน อินคำ

(2) สัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับชมรม จำนวน 22 คน ได้แก่ ผู้ประสานชมรม คือ หมอนพวรรณ โฉมสุข คนรุ่นกลางที่ทำงานกับชมรม คือ คุณธานินทร์ คำตา คุณเสวก เพชรดี คุณปรานี ผลเกิด และคุณบัวเรือง ลำเหลื่อ รวมถึงผู้เกี่ยวข้องที่อยู่ภายในชุมชน เช่น ครู คือ ครูลออ เนียมทอง เจ้าอาวาส คือ หลวงพ่อพิพัฒน์วิระธรรม ปิยธมโม ผู้ใหญ่บ้าน คือ คุณสมบุรณ์ สีลาเวียง นายก อบต. คือ คุณเยาวลักษณ์ สายแวว อบต. คือ คุณจำรัส แหลมทอง อบต. และอสม. คือ คุณมนตรี โม้พา และคุณสนาม หอมขุนทด ชาวบ้าน คือ คุณประมวล พิมพ์ปาน และคุณธันว์ บุตรศรี เยาวชน คือ กรรณิการ์ แก้วตะคุ สุชาดา แก้วตะคุ จันทรทิพย์ หรั่งย์ไธ และบุคคลภายนอกที่เคยทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มผู้สูงอายุ คือ คุณเกษมา สุนทรสุริยวงศ์ รองศาสตราจารย์ ดร. กรกนก อิงคินันท์ คุณศิริลักษณ์ สวัสดิ์วงษา คุณนฤมล ใจดี และคุณบุญหลง สุขเกษม

(3) สังเกตการณ์กิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุ จำนวน 5 ครั้งคือ ครั้งที่ 1 วันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2549 ครั้งที่ 2 วันที่ 19-21 พฤษภาคม พ.ศ. 2551 ครั้งที่ 3 วันที่ 7-8 กรกฎาคม พ.ศ. 2551 ครั้งที่ 4 วันที่ 3-4 สิงหาคม พ.ศ. 2551 และครั้งที่ 5 วันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2552

(4) เอกสารที่เกี่ยวข้องกับชมรมผู้สูงอายุ ทั้งเอกสารของ อบต. คือ “ข้อมูลพื้นฐานสภาพทั่วไปของตำบลและแนวทางดำเนินงานสวัสดิการผู้สูงอายุ” (2551) เอกสารของสถานีอนามัย

ได้แก่ “ดอกผลแห่งความเพียรพยายามหล่อเทียนหลอมใจ” (2549) “รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการหล่อเทียนหลอมใจ” (2549) “แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป/ข้อมูลสุขภาพของผู้สูงอายุระดับตำบลโพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร” (2550) “แบบบันทึกการรายละเอียดยุทธศาสตร์ผู้สูงอายุไทย” (2551) “แบบประวัติชมรมผู้สูงอายุ จ.พิจิตร” (2551) “อยู่อย่างสุขใจผู้สูงวัย ต.โพธิ์ไทรงาม” (2551) เอกสารของลุงจวน ผลเกิด คือ “ศูนย์การเรียนรู้คนสู้ชีวิต” (2551) และเอกสารจากภายนอก ได้แก่ บทความเรื่อง “สูงวัยอย่างมีคุณภาพกับชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม” (2549) “หลอมใจคนสองวัยหล่อแสงแห่งธรรม” (2549) “หล่อเทียนหลอมใจ” (2549) และบทความที่ปรากฏในหนังสือ website ต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะกล่าวถึงประวัติและการทำงานของลุงจวน ผลเกิด เช่น ในหนังสือ “เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2550 ของ สศช.” (2550) ในเว็บไซต์ เช่น “เรื่องดีๆ ของลุงจวน ผลเกิด เจ้าของตำนานเกษตรประณีต” (www.hcn.thainhf.org/index.php?module=article&page-detalisid=182 เข้าถึงเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2551) “ชีวิตที่พอเพียงของลุงจวน ผลเกิด” (www.codi.or.th/index2.php?option=com_content&task=view&id=131 เข้าถึงเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2551) เป็นต้น รวมถึงงานของผู้วิจัยที่เกี่ยวข้องกับชมรมนี้ ได้แก่ บทความเรื่อง “เมื่อผู้สูงวัยชวนไปหล่อเทียนเพื่อสุขภาพะรอบด้าน” (2549) และงานวิจัยเรื่อง “อัตลักษณ์และความสามารถทางการสื่อสารของแกนนำชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร ในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเองและชุมชน” (2552ก)

ตัวบททั้งหมด เป็นตัวบทที่มาจากทั้งตัวผู้สูงอายุเป็นผู้กำหนดขึ้นเอง คนรอบข้างที่เห็นเป็นผู้กำหนด และตัวบทที่ผ่านสื่อมวลชนและคนภายนอก ดังปรากฏใน ข่าว บทความ เว็บไซต์ หนังสือ และงานวิจัย นอกจากนั้นผู้วิจัยเองก็ยังคงเคยเป็นผู้ผลิตตัวบทในอดีตที่ผ่านมาด้วย ซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้มีส่วนที่ช่วยสร้างวาทกรรมผู้สูงอายุชมรมนี้ไม่มากนักน้อย อีกทั้งข้อมูลที่ผ่านมายังเป็นข้อมูลที่สามารถนำมาวิเคราะห์วาทกรรมเพิ่มเติมในงานวิจัยนี้ได้อีกด้วย และเช่นเดียวกันกับกรณีของผู้สูงอายุชมรม OPPY ที่แม้จะมีได้เป็นผู้กำหนดตัวบทด้วยตนเอง แต่เนื้อหาต่างๆ ก็มาจากตัวผู้สูงอายุกลุ่มนี้ เท่ากับเป็นการกำหนดเนื้อหาโดยอ้อม

จากตัวบททั้งหมดนี้จะนำไปสู่การวิเคราะห์วาทกรรมตามแนวทางของ Norman Fairclough โดยเจาะลึกนับตั้งแต่ตัวบทและชุดลีกลงไปสู่ปฏิบัติการวาทกรรม ท้ายสุดก็จะวางอยู่บนปฏิบัติการสังคมและวัฒนธรรม อันจะเผยให้เห็นว่า อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีลักษณะเช่นไร ดังรายละเอียดในหัวข้อ 4-7

4. การวิเคราะห์ตัวบท

การวิเคราะห์ตัวบทจะวิเคราะห์ผ่านการสัมภาษณ์ สังเกตการณ์ สื่อกิจกรรม และเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องของชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร โดยสามารถจำแนกเป็นการวิเคราะห์ประเภทเนื้อหา ประเภทวาทกรรม และประเภทสื่อ

4.1 ประเภทเนื้อหา

การจำแนกประเภทเนื้อหาอาจจัดได้เป็น 4 ด้านตามแนวคิดสุขภาวะทั้งสี่ คือ กาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณ ดังต่อไปนี้

(1) กาย

ผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุ ต. โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร นิยาม “กาย” ในหลากหลายด้าน คือ ด้านแรก ร่างกายที่อ่อนแอตามธรรมชาติ ด้านที่สอง ร่างกายกับความเป็นโรค ด้านที่สาม คือ การต่อสู้กับภาวะความอ่อนแอของร่างกาย ด้านที่สี่ ร่างกายที่แข็งแรง

ด้านแรก ร่างกายคือสิ่งที่อ่อนแอตามธรรมชาติ ความอ่อนแอของร่างกายเป็นสิ่งที่ไม่อาจหนีพ้นผู้สูงอายุไปได้ตามกฎไตรลักษณ์คือ “เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นเรื่องธรรมชาติ” ดังคำสัมภาษณ์ว่า “หูตาไม่ดี สุขภาพไม่ดี บางทีเดินไปไหนมาไหนลำบาก” (หนูดี ทองภูบาล, แก่นนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551) “คนแก่ดีบ้างไม่ดีบ้างตามสังขาร เพราะไม่ค่อยได้ไปไหนมาไหน” (ทองศรี กาดำ, ผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2551)

และเมื่อร่างกายเสื่อมโทรมตามธรรมชาติ ผู้สูงอายุจึงจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนหรือช่วยเหลือ โดยเฉพาะจากคนในชุมชนดังที่เจ้าหน้าที่สาธารณสุขมองว่า

แก่มันก็อาจเป็นเรื่องของธรรมชาติ พี่ว่านะ เพียงแต่เราจะไปสนับสนุนหรือว่าเสริมศักยภาพให้เขาอย่างไร...พี่ว่า เขายังเป็นคนที่มีคุณค่าเยอะนะ เพียงแต่ที่เราจะไปดึงศักยภาพตรงนั้นออกมาได้ไง เพราะว่า บางคนอย่างกรณีที่ว่าเข้มแข็ง แต่ที่ไม่ช่วยเหลือใคร จริงๆ แล้ว เราอาจจะยังไม่ได้เข้าไปหาเขา เขาอาจจะอยู่ของเขาอย่างนี้ เขาก็อยู่ของเขาไปเรื่อยๆ แต่เขาก็ไม่รู้ว่าจะงานนอกมีอะไร บางครั้งเราทำงาน เราต้องเข้าไปหาเขา

(เกษมา สุนทรสุริยวงศ์, เจ้าหน้าที่สาธารณสุขภายนอกชุมชน, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551)

“พื้มองดูว่า เขาก็ไม่ใช่อ่อนแอจนเกินไป แต่เราต้องช่วยเหลือเขาไป เขาแบบคนสูงอายุนะ คือยังงัย ชีวิตประจำวันเขาก็ไม่ใช่ว่าจะปรี๊ดปรี๊ดรวดเร็วอย่างกับเราได้ใช้ใหม่ แต่ถ้าเราประคับประคองเขาก็ไปได้หมด” (นพวรรณ โฉมสุข, หัวหน้าสถานีนอนามัยและผู้ประสานชมรม, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551)

แต่ทั้งหมดนี้ร่างกายของผู้สูงอายุก็ยังไม่ถึงกับมีนัยยะด้านลบโดยสิ้นเชิงเมื่อเทียบหัวข้อถัดไปที่มองว่า ร่างกายที่สูงอายุเป็นเสมือนบ่อเกิดแห่งโรคตามวาทกรรมทางการแพทย์

ด้านที่สอง ร่างกายกับความเป็โรค ในขณะที่ด้านแรกมองว่า ร่างกายผู้สูงอายุอ่อนแอ แต่เมื่อผนวกกับแนวคิดด้านการแพทย์ในสังคมอุตสาหกรรม ร่างกายของผู้สูงอายุจึงถูกผนวกความหมายถึงความเป็นโรคตามวาทกรรมทางการแพทย์ โดยที่ผู้ที่กำลังกับความหมายดังกล่าวก็คือ “สถานีนอนามัย” ซึ่งเป็นแหล่งปลายทางสุดท้ายของสถาบันการแพทย์ที่คับคูลานเข้าไปสู่ชุมชน

สถานีนอนามัย ต.โพธิ์ไทรงาม จะเป็นผู้รับนโยบายจากกระทรวงสาธารณสุขที่มองร่างกายของผู้สูงอายุที่อ่อนแอและเป็นโรค จึงต้องตรวจตราบรรดาผู้สูงอายุทุก 3 เดือน โดยที่จะต้องตรวจผู้สูงอายุตามคู่มือ “สมุดบันทึกสุขภาพประจำตัวผู้สูงอายุ” ที่ผลิตขึ้นจากสถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุขกำหนดเอาไว้ ดังเช่น ความดันเลือด ปัสสาวะ อุจจาระ การซ้่งน้ำหนัก สุขภาพฟัน ตา ฯลฯ ด้วยเครื่องมือทางการแพทย์ต่างๆ เช่น หนูฟัง เครื่องซ้่งน้ำหนัก การเจาะเลือด และในที่สุดก็จะทำให้ได้ทราบว่ ผู้สูงอายุท่านใดมีสุขภาพที่อ่อนแอ เป็นโรค และต้องรักษา “ใครอยู่ในเกณฑ์และไม่ได้อยู่ในเกณฑ์” ผู้สูงอายุในชุมชนจึงถูกจัดกลุ่มเป็นคนที่มสุขภาพที่ดีหรือมีสุขภาพที่อ่อนแอ ดังที่เจ้าหน้าที่สาธารณสุขระบุสุขภาพของแกนนำผู้สูงอายุว่า “ลุงจวนแกเป็นโรคหัวใจโต แกเหนื่อยมากก็ไม่ได้พัก หลังจากหล่อเทียน จะตายให้ได้ บอกพอเลยๆ ลุงพักก่อน” (นพวรรณ โฉมสุข, หัวหน้าสถานีนอนามัยและผู้ประสานชมรม, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551)

แม้ว่า ร่างกายของผู้สูงอายุอาจจะมิได้มีปัญหาอะไรมากนัก แต่การแพทย์ก็พยายามค้นหาปัญหาของร่างกายให้ได้ เช่น การกำหนดปัญหาไขมันในเส้นเลือดให้กับผู้สูงอายุ “ไปตรวจที่โรงพยาบาลวันที่ 13 หมอก็จะนัดตรวจอีก ตรวจทุกอย่างไม่มี มีแต่ไขมันอย่างเดียว ตรวจไต ตรวจเบาหวาน ตรวจความดัน” (ทวี แก้วซ้่ง, ผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2551)

ยิ่งไปกว่านั้น การกำหนดโรคแก่ผู้สูงอายุของสถาบันการแพทย์ก็ส่งผลต่อผู้สูงอายุและญาติมิตรของผู้สูงอายุให้ตระหนักถึงขีดจำกัดของชีวิตของตน ดังเช่น

จักนานๆ เข้าหน่อยตะคริวกินมือ สานก็สานได้แต่สานนานๆ มันก็ตะคริว มันคอยจะกินเดี๋ยวนี้มันเป็นอะไรไม่รู้ ขอโทษเถอะนะ ฉันเป็นไอ้มะเร็ง ตั้งแต่ฉันเป็นโรคมะเร็ง ตะคริวมันคอยจะกินมือฉันนะ

(สนุ่น ผลเกิด, ผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2551)

เคยเจ็บป่วยเป็นอัมพฤกษ์เกือบ 18 ปีแล้วนะ ตอนอายุ 50 กว่า แต่ก็ได้หมอกที่ลพบุรีดี ทำให้หาย คนสมัยก่อนไม่ค่อยเจ็บไม่ค่อยป่วยเพราะไม่มีสารเคมี อดีตก็กินเหล้าสูบบุหรี่ก็เลยป่วย เป็นโรคถุงลมโป่งพอง แต่ตอนนี้ดีขึ้นแล้ว

(จวน ผลเกิด, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2551)

เป็นหวัดด้านสุขภาพ เพราะพ่อเป็นโรคหัวใจ เวลาไปไหนนานๆ ก็หวัด หากไม่ใช่แม่ไม่ใช่หนูก็ไม่ค่อยมีใครรู้ว่าพ่อป่วย พ่อเคยหัวใจหยุดเต้น หมอกก็ต้องให้เริ่มต้นใหม่ คนอื่นๆ ก็ไม่ค่อยรู้ อยากให้หยุดเหมือนกัน เพราะว่า พ่อแก่แล้ว ไม่สบายอย่าฝืน เวลาไปประชุมดูเหมือนไม่ป่วยเลย แต่เวลากลับมาแล้วก็ป่วยกลับมา แต่ก็ยังไปอีก

(ปราณี ผลเกิด, คนรุ่นกลางที่ทำงานกับชมรม, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2551)

แม้ผู้สูงอายุอาจจะเจ็บป่วยอ่อนแอและเป็นโรคตามข้อกำหนดของสถาบันการแพทย์ แต่บรรดาผู้สูงอายุเหล่านั้นกลับมิได้มองว่าจะเป็นข้อจำกัดของชีวิต ต่างพากันยังทำกิจกรรมและต่อสู้เพื่อให้ร่างกายแข็งแรง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การเรียนรู้เพื่อที่จะอยู่ร่วมกับโรคที่เป็นอยู่ ดังรายละเอียดในหัวข้อถัดไป

ด้านที่สาม การต่อสู้กับภาวะความอ่อนแอของร่างกาย แม้ร่างกายจะอ่อนแอ ทว่า บรรดาผู้สูงอายุกลับไม่ยอมแพ้แต่ต่อสู้กับภาวะความอ่อนแอทางด้านร่างกายด้วยแนวทางต่างๆ เช่น การออกกำลังกายและดูแลตนเอง การกินยาสมุนไพรและกินอยู่อย่างพอเพียง การทำงาน และการรวมกลุ่มเป็นชมรมผู้สูงอายุ

(1) การออกกำลังกายและดูแลตนเอง เป็นหนทางหลักที่กลุ่มผู้สูงอายุในชมรมหันมาให้ความสำคัญ เพื่อที่ว่า จะสามารถป้องกันและฟื้นฟูร่างกายที่อ่อนแอได้ รวมถึงสามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุขได้ ดังเช่น “ผู้สูงอายุเข้มแข็งได้ก็ต้องออกกำลังกาย รักษาตนเอง พุดคุยกันเรื่องสนุกสนานไม่เหงา” (ณรงค์ แสงจันทร์, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551) “ต้องเตรียมตัวก่อนเดินทาง ต้องบริหารร่างกายบ่อยๆ อาทิตย์ละ 3 ครั้ง การ

รับประทานอาหารก็ต้องถูกกับสุขภาพผู้สูงอายุ” (บุญธรรม คำเพชร, แก่นนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม 2551) “บางคนมันก็อย่างว่านะที่เขาอยู่กันเฉยๆ เขาก็ไม่มีเรี่ยวไม่มีแรง แต่อย่างฉันนี้ออกกำลังกาย ฉันไปได้ของฉันเรื่อยๆ ที่เขาบางคนนี้จะนั่งอมมืออดตีนคอยกินของลูก” (สนุ่น ผลเกิด, ผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2551)

ผู้สูงอายุในชมรมยังมองว่า ภาวะของความอ่อนแอของร่างกายก็เนื่องมาจากตัวผู้สูงอายุเองที่ไม่มีการดูแลและเตรียมตัวไว้ก่อน ดังเช่น “ผู้สูงอายุมีปัญหา ก็เพราะไม่เตรียมการ (เป็นผู้สูงอายุ) นับตั้งแต่ยังไม่แก่ พอแก่ตัวก็มีปัญหา ไม่ใช่ว่าอายุ 60 ปี ต้องเตรียมตัวก่อน” (นิล แก้วเวียง, ผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 8 กรกฎาคม 2551) “คนแก่ไม่เหมือนเครื่องยนต์ ไม่หักผ่อนก็แย่ และต้องค่อยๆ สร้าง ไม่ใช่ป่วยแล้วจะแก้ไข ช่วยไม่ขึ้น” (บุญธรรม คำเพชร, แก่นนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2551)

ความรู้ชุดนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลพวงจากการรวมตัวกันเป็นชมรมผู้สูงอายุ ภายใต้สถานีอนามัย อันทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้เรื่องสุขภาพจากภาครัฐและสถาบันการแพทย์ให้กับผู้สูงอายุ ทั้งการรักษาและการป้องกันสุขภาพของผู้สูงอายุ

(2) การกินยาสมุนไพรและการกินอยู่แบบพอเพียง นอกเหนือจากการต่อสู้ด้วยการออกกำลังกายและการดูแลตนเองแล้ว บรรดาผู้สูงอายุยังหันกลับสู่ภูมิปัญญาในอดีตของผู้สูงอายุที่ไม่เจ็บไม่ไข้เพราะเนื่องจากการกินอยู่แบบพอเพียงและการกินยาสมุนไพร และหากจัดกลุ่มตามแนวทางการแพทย์ยุคใหม่ก็อาจมองได้ว่า เป็น “การแพทย์ทางเลือก”

ผมได้รู้ว่าการที่เราจะมีอายุยืนและสุขภาพแข็งแรง เราต้องกินอยู่เหมือนปูย่าตายของเรา ผมเองมีหลายโรคมาก ทั้งกระดูกเสื่อม หัวใจโต เลือดขึ้นไปเลี้ยงสมองไม่เพียงพอ และความดันโลหิตสูง แต่หลังจากเข้ากลุ่ม ได้พบปะเพื่อนฝูง และได้กินอาหารปลอดสารพิษ ร่างกายของผมก็แข็งแรงขึ้น เพราะผักในสวนล้วนเป็นยาทั้งนั้น และผมยังเก็บผักในสวนไปแบ่งปันให้กับเพื่อนๆ ในชมรมกินทุกวันด้วย ตอนนี้แม้ความเจ็บป่วยยังไม่หายขาด แต่มีกำลังใจมากขึ้น เพราะมีเพื่อนๆ ที่เข้าใจกัน

(จวน ผลเกิด, แก่นนำผู้สูงอายุ อ้างถึงใน สุวพันธ์, 2549: 78)

หากวิเคราะห์เพิ่มเติมพบว่า ชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงามแห่งนี้ จะใช้กลยุทธ์การต่อสู้ความอ่อนแอทางร่างกายและโรค ด้วยการผสมผสานวิธีการที่หลากหลาย ทั้งการย้อนอดีตสู่ภูมิปัญญาพื้นบ้าน และการก้าวไปสู่วิถีคิดแบบใหม่ด้วยการออกกำลังกาย อันถือได้ว่า

กลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีศักยภาพและมีความรู้ในการปรับปรนสิ่งที่มืออยู่เพื่อต่อสู่ความหมายในแง่ลบ ได้อย่างดี

(3) การทำงานหรือการยังคงทำงานอยู่ เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ช่วยทำให้ร่างกายยังคงแข็งแรง ดังแนวความคิดการทํากิจกรรมต่อเนื่อง (continuity theory) ที่ช่วยให้ผู้สูงอายุมีความสุขได้ ต่างไปจากการที่ผู้สูงอายุเกษียณออกจากงานในสังคมอุตสาหกรรมที่ทำให้ผู้สูงอายุไม่มีความสุขและรู้สึกว้าวนไร้ค่า หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ยังไม่ยอมเกษียณแต่ยังคงทำงานอยู่ในระบบการเกษตรกรรมและทํากิจกรรมเพื่อสังคม จึงทำให้ยังดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า “ทำสวนแล้วมีความสุข มีกำลังใจ มีภูมิด้านทานต่อโรค อาหารที่รับประทานก็เป็นยา กินก็ได้ ขายก็ได้” (จวน ผลเกิด, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 28 มิถุนายน 2549)

มีที่ทางบ้านฉันมีอยู่ 3-4 คน ไม่ได้หยุด อายุรุ่นฉันนี้ ไม่มีหยุด ขอโทษเถอะ หลังจะค่อม แกจะไปละ เสียมัน ปลุกหอม ปลุกพริก ปลุกอะไรก็ไม่รู้ แล้วมีผิวแกะนะ 70 ไม่รู้ 76 หรือ 77 ตรงนี้จะเอาไปขาย ตัวแกเอง 60 64 แกทำงานมากไม่ได้หยุดได้หย่อนหรือก แล้วก็มีข้างบ้านฉันอีกคนที่ทำงานมากกว่า แกไม่หยุดจริงๆ พอเวลาฉันทำงาน แกจะมาช่วยล้างจาน

(สนุ่น ผลเกิด, ผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2551)

(4) การรวมกลุ่มเป็นชมรมผู้สูงอายุ เป็นแนวทางที่สามารถช่วยพัฒนาให้ผู้สูงอายุเข้มแข็งได้โดยมองว่า เมื่อรวมกลุ่มกันก็จะทำให้จิตใจเป็นสุขและในท้ายที่สุดเมื่อใจเป็นสุขก็สามารถทำให้กายเข้มแข็ง ดังแนวคิด “ใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว” ดังเช่น “สุขภาพร่างกายอ่อนแอ แต่จิตใจเข้มแข็ง เพราะการรวมกลุ่มกันทำให้มีกำลังใจมากขึ้น ทำงานได้มากขึ้น” (หนูดี ทองภูบาล, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2551)

บางคนที่เคยบอกว่า มีปัญหาเรื่องความดันและกินข้าวไม่อร่อย ตอนนี้กินข้าวอร่อยขึ้น น้ำหนักก็เพิ่มขึ้น เพราะต่างคนก็ต่างมีอาหารคนละเล็กละน้อยมาแบ่งกันกิน ทำให้เจริญอาหาร หมอในอนามัยยังแปลกใจเลยว่า โรคความดันโลหิตสูงของพวกเขาดีขึ้นอย่างไม่น่าเชื่อ

(หนูดี ทองภูบาล, แกนนำผู้สูงอายุ อ้างถึงใน สุวพันธ์, 2549: 78)

ถ้ามีกิจกรรมอะไรก็มา มาได้ก็จะมาเลยไม่ขัดข้อง อยากเจอเพื่อน ได้มาคุยกัน สนุกสนาน มาเจอกันแล้วรู้สึกดีใจมากเลย ได้เจอกัน ทักทาย เออ ปามาแล้วเหอ เขาก็ทักนะ บางครั้งก็ยกมือไหว้รู้สึกดีมาก

(ทวี แก้วซัง, ผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2551)

อนึ่ง การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุนั้นมีมานานแล้ว เช่น การรวมกลุ่มในวัดและทำกิจกรรมเพื่อพุทธศาสนา แต่การรวมกลุ่มนั้นเป็นเพียงชั่วคราวชั่วคราว ทว่าการรวมกลุ่มเป็นชมรมนี้เป็นการรวมกลุ่มที่เริ่มต้นจากภาครัฐ และมีลักษณะที่ถาวรคือ รวมกลุ่มภายใต้ "สถานีนามัย" จึงทำให้ออกจากความเหงาและทำให้จิตใจเข้มแข็งแล้ว ยังได้รับความรู้ต่างๆ และสามารถทำกิจกรรมเพื่อสังคมได้อีกด้วย

ด้านที่สี่ ร่างกายที่แข็งแรง ในขณะที่สามด้านที่ผ่านมาพิจารณาร่างกายผู้สูงอายุโดยใช้วิธีการ "เปรียบเทียบ" กับสิ่งอื่น โดยเฉพาะการเปรียบเทียบกับร่างกายของคนหนุ่มสาวจึงทำให้มองผู้สูงอายุอ่อนแอตามธรรมชาติ ทางกายภาพ หรือหากไม่อ่อนแอก็ต้องต่อสู้ แต่สำหรับกรณีนี้กลับมองต่างมุมไปโดย "เปรียบเทียบ" กับผู้สูงอายุด้วยกันเอง จึงทำให้ผู้สูงอายุชมรมแห่งนี้กลับมีสภาพร่างกายที่แข็งแรง

ผู้ประสานงานชมรมคือหมอนพวรรณ โจมสุข ซึ่งเป็นหัวหน้าสถานีนามัย ต.โพธิ์ไทรงาม มองต่างมุมว่า กลุ่มผู้สูงอายุนี้มิได้อ่อนแอ โดยอธิบายว่า เมื่อผู้สูงอายุกลุ่มนี้ก้าวข้ามผ่านอายุ 60 ปีได้แล้ว ก็ถือได้ว่าเป็นผู้สูงอายุที่มีสุขภาพที่แข็งแรง เหตุผลสำคัญก็คือในช่วงยุคของผู้สูงอายุกลุ่มนี้ การใช้ชีวิตที่ผ่านมาในอดีตค่อนข้างเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ไม่มีสารเคมี จึงทำให้ส่งผลต่อความแข็งแรงจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ที่มองอย่างนี้ คนถ้าเป็นประมาณ 70-80 ขึ้น 70 ขึ้น ที่ว่าบางทีอาจจะยังไม่มีโรคนะ แต่คนที่ไม่มีโรคนะ จะเริ่มประมาณ 50 ก็คือ อีกสัก 10 ปีที่เขาจะเป็นผู้สูงอายุนะ แต่ถ้าผู้สูงอายุเลยช่วงประมาณ 70 ขึ้นไป มักจะไม่ค่อย หมายถึงว่า มันเหมือนเป็นช่วงนะ ช่วงที่สมัยตอนที่เขาผู้สูงอายุสมัย 70 ขึ้นไปนะ ยังเป็นวัยที่วิถีชีวิตช่วงนั้นมันอาจจะยังไม่มีเรื่องโรคภัยไข้เจ็บ เรื่องอาหารการกินมัน มันจะดูประมาณนี้ 80 75 ขึ้นหรือ 80 พวกนี้ จะหมายถึงแข็งแรง คือ โรคประจำตัวมันจะตามสภาพความเจ็บป่วย

(นพวรรณ โจมสุข, หัวหน้าสถานีนามัยและผู้ประสานชมรม, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551)

ด้วยเหตุนี้ ในอนาคตบุคคลที่จะกลายเป็นผู้สูงอายุก็อาจมีสุขภาพที่อ่อนแอ เนื่องมาจากการใช้ชีวิตในปัจจุบัน ทั้งสารเคมี การสูบบุหรี่ ส่วนผู้สูงอายุที่ชมรม ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตรนี้ กลับเป็นผู้สูงอายุที่แข็งแรง

ในภาพรวม สุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุของชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ. พิจิตร จึงมีทั้งการยอมรับความหมายของร่างกายตามหลักธรรมะหรือเป็นไปตามธรรมชาติ การยอมรับสุขภาพที่อ่อนแอเป็นโรคตามแนวทางของการแพทย์ และเริ่มปฏิเสธความหมายแห่งความอ่อนแอด้านร่างกายด้วยการต่อสู้ด้วยแนวทางต่างๆ ด้วยการออกกำลังกาย การกินสมุนไพร การทำงาน และการรวมกลุ่ม ซึ่งถือได้ว่าผู้สูงอายุกลุ่มนี้ใช้ศักยภาพในการปรับปรน (hybrid) ความรู้ทั้งอดีต คือ สมุนไพร และสมัยใหม่ เช่น การรวมกลุ่ม การออกกำลังกาย เพื่อต่อสู้ความหมายเชิงลบ จนสามารถอนุมานได้ว่า หากผู้สูงอายุมีความสามารถในการปรับปรนมากเท่าไรก็ย่อมมีพลังในการต่อสู้ความหมายได้มากเท่านั้น

ยิ่งไปกว่านั้นผู้สูงอายุกลุ่มนี้ยังเริ่มนิยามความหมายร่างกายในแง่บวกมากขึ้นคือการมองว่าร่างกายผู้สูงอายุในชมรมนี้เป็นผู้สูงอายุที่แข็งแรง ซึ่งเป็นผลมาจากการดำเนินชีวิตที่ผ่านมา

(2) ใจ

สุขภาพใจของผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร มีความหลากหลายถึง 3 ด้านคือ ด้านแรก การปรับใจให้มีความสุขพร้อมกับความสูงอายุ ด้านที่สอง จิตใจที่เข้มแข็งไม่ย่อท้อ และด้านที่สาม จิตใจที่อ่อนนุ่มถ่อมตน

ด้านแรก การปรับใจให้มีความสุขพร้อมกับความสูงอายุ ด้วยสภาพของร่างกายที่เริ่มอ่อนแอลงทำให้ผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม บางท่านก็เริ่มที่จะทำงานน้อยลง รวมถึงบางคนก็เริ่มอยู่บ้านเพราะเหตุผลจากการเกษียณจากการทำงานราชการ เช่น อาชีพครู การอยู่บ้านก็ทำให้ผู้สูงอายุเริ่มอ่อนแอ ผู้สูงอายุจึงใช้วิธีการรวมกลุ่มกันเป็น “ชมรมผู้สูงอายุ” ซึ่งหนึ่งในเป้าหมายก็คือ การพูดคุยกันทำให้เกิดความสนุกสนาน

ก่อนหน้านี้จะมาเข้ากลุ่ม ผมทำสวนอยู่ที่บ้าน มีความสุขตามประสา แต่เหงามาก เพราะเคยมีเพื่อนร่วมสังสรรค์กันบ่อย แต่พอเกษียณแล้วก็ได้ไปไหน โชคดีที่ได้เข้ามาอยู่ในชมรมนี้ ได้เล่นดนตรีกับเพื่อนๆ ทำให้มีความสุขและผ่อนคลายขึ้นเยอะ

(ประยงค์ สีสี, ผู้สูงอายุ อ่างอิงโน สุวพันธ์, 2549: 77)

“ก็มีนระบายความเครียดได้นะครับ เวลาพบปะสังสรรค์กัน คอยกันใครมีเรื่องอะไร ที่ดีๆ ก็มาคุยกัน มาคุยเล่าสู่กันฟัง” (สุดใจ ศรีเวียง, ผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2551) “ปีที่แล้ว แม่บ้านเสีย ก็เลยเหงา ก็มาทำด้วยกัน ก็ดีนะ ไม่ได้หวังเงิน” (ละไม แก้วทิม, ผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 8 กรกฎาคม 2551)

คนแก่ก็ดีนะคะ คนแก่ได้มาเจอกัน รู้สึกว่าคนแก่เขาจะจิตใจดีมาก สุขภาพเขานะ คุยกันดีทักทาย หัวเราะได้ คุยกัน บางครั้งมีหมอมมา ฅ ผู้ไม่เฒ่า หัวเราะกันทั้งวันเลย ฅ ผู้ไม่เฒ่า หมอก็กี่มาพูดให้ฟังอะไรอย่างนี้ ผู้เฒ่าก็พวกผู้สูงอายุนี่จะหัวเราะทั้งวัน คือไม่เครียดเลย รู้สึกดี

(ทวี แก้วซัง, ผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2551)

แต่เนื่องจากการอยู่กับบ้านนานๆ ก็ทำให้เกิดความท้อแท้ ชมรมผู้สูงอายุจึงคิดกิจกรรมเพื่อปรับจิตใจให้ผู้สูงอายุมีความสุขด้วยการเล่น “กลองรำมะนา”

รูปภาพที่ 63 กิจกรรมกลองรำมะนา

เริ่มรวมตัวประมาณปี 37 ก็ปรึกษากันระหว่างประธานชมรม ลุงยอม ท้ากลองรำมะนา โดยหมอ (นพวรรณ โฉมสุข) ให้ยืมเงิน 2,000 บาท เพื่อเป้าหมายเอามาเล่นให้ผู้สูงอายุได้ลดความเครียด ให้จิตใจดีขึ้น ได้ย้อนหลังถึงอดีต ตอนแรกก็หาไม้ทำกลองไม่ได้ ได้ไม้เป็นโพรง โบราณว่าไม่ดีก็เลยให้ปู่โยซึ่งเป็นแพทย์แผนไทย

ทำพิธีเชิญสิ่งไม่ดีออกไป แล้วก็มีพิธีกรรมไหว้ครู พอทำกลองเสร็จก็เอามาเล่น
ร้องรำกันในวันตรวสุขภาพ ทุกสามเดือนก็มีความสุข

(จวน ผลเกิด, แกนนำนั้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551)

ลุงจวน เล่าให้ฟังเพิ่มเติมว่า กลองรำมะนาเป็นเครื่องดนตรีประกอบการรำวงใน
สมัยอดีต การที่ผู้สูงอายุนั้นไม่ร่วมมือทำกลองรำมะนา ก็ทำให้พวกท่านได้ย้อน
ระลึกกลับไปครั้นสมัยวัยหนุ่มสาว ช่วยรื้อฟื้นและเติมเต็มความทรงจำที่ขาด
หายไป ประกอบกับเมื่อได้ร้อง เล่น เต้นรำ ก็ยิ่งปลุกใจตนเองให้มีความคึกคัก
และส่งเสริมให้สุขภาพทั้งกาย ใจ ความสัมพันธ์ของคนวัยเดียวกันแนบแน่นขึ้น
และที่สำคัญคือ ได้เริ่มมีเด็กๆ เข้าร่วมวงสนุกสนานด้วย

(กำจร หลุยยะพงศ์, 2549: 105)

และภายหลังจากที่จิตใจพร้อมแล้ว ชุมชนผู้สูงอายุก็เริ่มที่จะทำกิจกรรมที่จะ
พัฒนาชุมชนในลำดับถัดไป เช่น การอบรมทรัพย์ ฌาปนกิจสงเคราะห์ เกษตรปลอดสารพิษ หล่อ
เทียนหลอมใจ เป็นต้น (ดังรายละเอียดในหัวข้อ 4.1.3 สังคม)

ด้านที่สอง จิตใจที่เข้มแข็งไม่ย่อท้อ ในขณะที่ด้านแรกผู้สูงอายุอาจมีจิตใจที่
อ่อนแอและต้องปรับให้มีความสุข แต่ในด้านที่สองผู้สูงอายุโดยเฉพาะแกนนำคือ “ลุงจวน ผลเกิด”
กลับเป็นผู้สูงอายุที่มีจิตใจที่เข้มแข็งไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่างๆ และกลายเป็นตัวอย่างให้กับ
ผู้สูงอายุในชุมชนและคนในชุมชน

ลุงจวน ผลเกิด พื้นเพเดิมเป็นชาวลึงหนุ่ย เกิดและใช้ชีวิตในวัยเด็กอยู่ที่นั่น พอ
เติบโตเป็นหนุ่มก็ย้ายทำงานอยู่ที่จังหวัดลพบุรีเป็นเวลา 1 ปี หลังจากนั้นได้ย้าย
ไปทำงานรับจ้างชุดมันสำปะหลังอยู่ที่อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก ได้ค่าแรง
วันละ 25 บาท และได้จับจองที่ดินในบริเวณนั้นทำการเกษตรจำนวน 39 ไร่ แต่
ต่อมาก็ต้องถูกขอยพออกจากพื้นที่ เพราะทางหน่วยงานของรัฐบอกว่าที่ดินใน
บริเวณนั้นตั้งอยู่ในเขตวนอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง เมื่อเหตุการณ์เป็น
เช่นนั้น ลุงจวนและครอบครัว เลยอพยพมาอยู่ที่หมู่ 3 ตำบลโพธิ์ไทรงาม
กิ่งอำเภอบึงนางราง จังหวัดพิจิตร

(ตะวัน สีฟ้า www.codi.or.th/index2php?option=com_content&ask=view&id=131&

เข้าถึงเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2551)

เดิมลุงจวนเป็นคนสิงห์บุรี ฐานะยากจนมากแต่งงานกับนางสนุ่น ผลเกิด ช่วยกันหาเลี้ยงครอบครัวด้วยการทำนา ประสบปัญหาข้าวเป็นโรคลีบ เงินที่ยืมเขามาเป็นทุนก็สูญ กลุ่มโจกกลัวใช้หนี้เขาไม่หมด กลัวไม่มีที่ซุกหัวนอนให้ลูก เลยประชดชีวิตกินเหล้า สูบบุหรี่ สุดท้ายมีคนเตือนสติ จึงคิดได้ ตัดสินใจไปตายเอาดาบหน้า หากินรับจ้างทั่วไปจนพอมีเงินก้อนใช้หนี้สินเขา และมาตั้งหลักปักฐานที่อำเภอรังทอง จังหวัดพิษณุโลก ชีวิตเหมือนสบายแล้ว แต่ก็มีอุปสรรคถูกไล่ให้ต้องอพยพอีกครั้ง คราวนี้มาลงหลักปักฐานที่บ้านทุ่งทอง ตำบลโพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร มีที่ทำกินในปัจจุบัน เงินก้อนสุดท้ายที่มีใช้ซื้อที่ดินได้ 6 งาน ตอนแรกไม่แน่ใจว่าที่ดินเพียงแค่นี้จะเลี้ยงครอบครัวได้หรือเปล่า คิดจะขายด้วยซ้ำ แต่ท้ายที่สุดด้วยความพยายามใช้ปัญญาเรียนรู้กับเพื่อนๆ ในเครือข่ายโพทะเลร่วมใจพัฒนา และยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง จึงอยู่ได้ ไม่มีหนี้สิน แกมคนยังรู้จักกันทั่วไป เป็นวิทยากรหลายที่ ได้รับฉายาว่า ลุงจวน เขียนเกษตรพอเพียง

(วิจารณ์ พานิช www.gotoknow.org/blog/thaikm/96324 เข้าถึงเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2551)

“จนให้จนแต่ตัว แต่อย่าจนปัญญา ไม่ว่าปัญหาเป็นอย่างไร ใจต้องสู้” (จวน ผลเกิด อ้างถึงในเอกสารศูนย์การเรียนรู้คนสู้ชีวิต, 2551: หน้าปก) “จะให้แข็งแรงแบบหนุ่มๆ ไม่ได้ แต่ใจก็สู้อยู่” (นิล แก้วเวียง, ผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 8 กรกฎาคม 2551)

นอกจากการไม่ยอมแพ้ต่อวิถีชีวิตแล้ว ลุงจวน ผลเกิดยังมีจิตใจที่ไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรคโดยเฉพาะเรื่องร่างกายที่แก่ชรา แม้จะเป็นโรคและอายุที่มากขึ้น แต่ลุงจวนก็ยังชวนขายประชุมในที่ต่างๆ อย่างไม่ขาด และนำความรู้ที่ได้มาทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนอยู่เสมอ อันทำให้ได้รับการยอมรับมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการปรับปรนความรู้ในอดีตและปัจจุบันเข้าด้วยกันได้ด้วย ดังที่ลุงจวนระบุว่า “ถ้าไม่ล้มหมอนนอนเสื่อจริงๆ จะไม่ขาดประชุม ถ้าขาดผมไม่รู้เรื่องที่เขาคุยกัน คิดว่า ถ้าขาดประชุมก็เหมือนกับเด็กขาดเรียนแล้วมาสอบตก” (จวน ผลเกิด อ้างถึงในเอกสารศูนย์การเรียนรู้คนสู้ชีวิต, 2550: 3)

คือมองเรื่องความตั้งใจ คือ แกไม่ย่อท้ออะไรเลย ที่เห็นแกมาของแกตลอดนะคะ แกก็เป็นของแกอย่างนี้ บางครั้งสมมติว่าไต้บอะไรมา แกเร่งหาสมาธิกว่าจะทำอย่างไรอย่างนี้แทนที่แกจะท้อนะคะ อย่างแกไปอบรมมานี้แกจะรีบเลยคุณหมอทำไงดี อาจารย์อย่างนี้ ที่ร้านจะมีเครื่องถ่ายเอกสาร แกไปของแกเลยนะคะ เราก็เออลุงอย่างนี้ออย่างนั้น ช่วยแกไป

(ลลอ เนียมทอง, ครู, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551)

ด้านที่สาม **จิตใจที่อ่อนน้อมถ่อมตน** ผู้สูงอายุในชมรมยังมีลักษณะที่อ่อนน้อมถ่อมตน ซึ่งทำให้คนในชุมชนอยากเข้าหาใกล้ชิด ที่สำคัญคือทำให้ไม่ว่าใครก็อยากช่วยเหลือสนับสนุนการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นบุคลากรการแพทย์ เช่น หมอนพวรรณ โฉมสุข และผู้สูงอายุด้วยกันเอง คือ ป้าทวี แก้วซัง ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้ “เป็นคนอ่อนน้อม เป็นบุคคลตัวอย่าง เป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตนที่น่ารักมากๆ เป็นคนสูงอายุที่น่ารัก มันทำให้เครือข่ายของแกเฮาอย่าง เมื่อก่อนพวกลุงๆ เขาก็ไม่รู้เรื่องนี้...กลุ่มนี้จะค่อนข้างอ่อนน้อมถ่อมตน ชี้แจงใจเรา” (นพวรรณ โฉมสุข, หัวหน้าสถานีอนามัยและผู้ประสานชมรม, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551) “อ้อ ลุงจวนนะหรือ ลุงจวนแกก็ดี แกเป็นผู้นำที่ดี ร่วมงานอะไรกันก็ดี แกดีเลยนะ เท่าที่รู้จักกันมา รู้จักกันมีคุยกกันเจอกัน ยกมือไหว้ ทักทาย อวยชัยแกดีมากเลยลุงจวนนะ” (ทวี แก้วซัง, ผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2551)

สภาพจิตใจของผู้สูงอายุในชมรมจึงเป็นไปในด้านบวก แม้ว่าอาจจะเคยอ่อนแอ ท้อแท้ แต่ด้วยการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมก็ทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขพร้อมรับวัยสูงอายุ ยิ่งไปกว่านั้น ด้วยความที่ผู้สูงอายุโดยเฉพาะแกนนำมีจิตใจที่เข้มแข็งไม่ย่อท้อและมีความอ่อนน้อมถ่อมตน จึงกลายเป็นบุคลิกที่คนในชุมชนและผู้สูงอายุให้การยกย่องและยอมรับ และอยากให้การสนับสนุนช่วยเหลือ โดยเฉพาะเมื่อผู้สูงอายุจะทำกิจกรรมเพื่อสังคมในหัวข้อถัดไป

(3) สังคม

ผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร ต่างพากันปฏิเสธการอยู่กับบ้าน และข้อจำกัดทางด้านร่างกาย โดยออกมาทำกิจกรรมร่วมกันที่ชมรมผู้สูงอายุ ที่ตั้งอยู่ ณ สถานีอนามัย ต.โพธิ์ไทรงาม การออกจากบ้านทำให้เกิดประโยชน์ในหลายด้าน คือ การสร้างสายสัมพันธ์ใหม่ การทำกิจกรรมเพื่อสังคม โดยใช้ความรู้ของตน การสร้างอาชีพใหม่ และในทางตรงกันข้าม สถาบันสังคมก็ยังให้การดูแลชมรม

ด้านแรก **การสร้างสายสัมพันธ์ใหม่ด้วยการรวมตัว** คือ การที่ผู้สูงอายุต่างพากันรวมตัวกันนอกจากจะรวมเกลอเก่าที่อาจไม่ได้เจอหน้าค่าตากันนานนมแล้ว ยังได้เกลอใหม่ทั้งเป็นคนรุ่นเดียวกันและต่างรุ่นกันอีกด้วย อันจะทำให้พวกเขาารู้สึกสนุกสนานและมีคุณค่าจากการทำกิจกรรมต่างๆ

รูปภาพที่ 64 กิจกรรมดอกไม้จันทน์

คือเขาเอากิจกรรมมาให้ผู้สูงอายุ มีอะไรเขาก็หามาให้ ผู้สูงอายุก็มีงานทำ มีงานทำนี้ไม่ได้หมายความว่า รายได้ก็ไม่มากเท่าไร แต่ว่า ให้ผู้สูงอายุนี้มาออกกิจกรรมโดยไม่เครียด คุยกันมีอะไรก็มาคุยกัน ไม่เครียด ตรวจสุขภาพทุก 3 เดือน อะไรอย่างนี้ จะมีงานอะไรอย่างกับดอกไม้จันทน์ก็อนามัยนำมาให้ทำ หมอที่พูดนี้นะไปเห็นที่อื่นแล้วก็เอางานดอกไม้จันทน์มากก็เลยเริ่มทำ

(ทวี แก้วซัง, ผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2551)

คนแก่มีความสามัคคีกันมากดีกว่าวัยรุ่นที่ชอบยกพวกตีกัน เมื่อวานก็ยกพวกตีกันพินกันไปหลายเข็ม...ที่อื่นไม่มีการรวมตัวกัน กลุ่มนี้รวมตัวกันง่าย พูดกันไม่กี่คำก็รวมตัวกันได้ประมาณ 30-40 คน ตัวผู้ใหญ่บ้านเองก็อยากให้คนในชุมชนรวมตัวกันแบบนี้บ้าง บางทีนัดกัน 5 โมง กว่าจะพร้อมก็โน่น 2 หุ่

(สมบุญ สีสาวี, ผู้ใหญ่บ้าน, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2551)

ด้านที่สอง **การทำกิจกรรมเพื่อสังคม** เมื่อมารวมตัวกันแล้ว กลุ่มผู้สูงอายุต่างก็คิดกิจกรรมโดยใช้ความรู้ภูมิปัญญาเดิม เช่น การทำเกษตรพอเพียง การสอนจักสานและดนตรีให้กับเยาวชน การจัดกิจกรรมหล่อเทียน โดยมุ่งหวังเพื่อที่จะพัฒนาชุมชนของตนมากกว่าที่จะหาเงินหาทอง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การทำกิจกรรมเพื่อเป็น “ทาน” ตรงกันข้ามกับวิธีคิดที่ว่า

“งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” ดังเช่น “แม้วัยของพวกเราจะเพิ่มมากขึ้น วันๆ ก็ได้แต่นั่งรอความตายไม่ทำอะไรให้ลูกหลาน ความรู้ประสบการณ์ที่มีมาก็อาจจะสูญหายไปได้” (ถาวร หุญยะพงศ์, 2549: 103)

ลุงจวน เป็นปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ความสามารถที่สำคัญคนหนึ่งในระดับประเทศ โดยให้มีหน้าที่ในการสอนและถ่ายทอดวิธีการทำการเกษตรแบบผสมผสานและปลอดภัยเคมี การตลาด การอนุรักษ์วัฒนธรรม และกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งได้ทำการอบรมนักเรียน วปอ. ภาคประชาชนมาแล้ว 9 รุ่นด้วยกัน

(ตะวัน สีฟ้า www.codi.or.th/index2php?option=com_content&ask=view&id=131&

เข้าถึงเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2551)

“บางครั้งเขามีคนมาช่วย ถ้าหากออกไปงานก็นวดฟรีนะ ก็ไปทางเดินที่นวดกันสนุกดี ก็ไม่ได้เอาเงิน คือว่า ขอแต่ค่าครู แล้วก็นวดฟรี ถ้าเขามีงาน ก็แล้วแต่เขาจะให้ที่เขานวด เราไม่ได้เรียกร้องก็สนุกดี” (ทวี แก้วซัง, ผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2551)

นอกเหนือจากกิจกรรมที่ทำกับชุมชนแล้ว ก็ยังมีกิจกรรมที่ทำกับผู้สูงอายุที่อ่อนแอด้วย เพื่อจะพัฒนาให้ผู้สูงอายุกลุ่มดังกล่าวมีจิตใจที่เข้มแข็งและลดภาระให้กับลูกหลาน เช่น การเยี่ยมเยียนผู้สูงอายุ การจัดกิจกรรมฌาปนกิจสงเคราะห์ การออมทรัพย์ การเอารถไปรับผู้สูงอายุมาร่วมกิจกรรม ตัวอย่างเช่น

“การออมทรัพย์วันละบาทก็ดี เป้าหมายก็ช่วยคนแก่ที่ป่วยและได้สวัสดิการคนแก่ก็ใช้ได้ โดยลูกค้าประกัน ตอนนี้ก็ปล่อยกู้ได้ 20,000 บาทแล้ว” (ละไม แดงทิม, ผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 8 กรกฎาคม 2551) “ก็ต้องช่วยเหลือผู้สูงอายุที่อ่อนแอด้วย เอารถไปรับให้เงินค่ารถ” (จวน ผลเกิด, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2551)

ผลที่ได้รับจากการทำกิจกรรมเพื่อชุมชน ตัวผู้สูงอายุเอง คนในชุมชน และภายนอกต่างพากันยกย่องผู้สูงอายุกลุ่มนี้ในด้านบวก ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

“คนแก่เป็นคนที่มียายุ มีความรู้ และมีภูมิปัญญา” (บุญธรรม คำเพชร, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2551) “เป็นผู้อนุรักษ์วัฒนธรรม รู้สึกภูมิใจในผู้สูงอายุ คุณตาเป็นเสมือนกับหนังสือวัฒนธรรม” (สุชาติดา แก้วตะคุ, เยาวชน, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2551)

ความรู้ทางโลกค่อนข้างมีเยอะ แต่ละคนจะมีความรู้ไม่เหมือนกัน เช่น ลุงจวนเป็น
ปราชญ์ชาวบ้านด้านสวนผสม ลุงณรงค์จะเป็นด้านสวนสมุนไพร จักสานก็เป็นอีก
คน และมีการถ่ายทอดให้คนรุ่นหลัง เช่น โรงเรียนก็จัดให้เด็กมาเรียนจักสาน ส่วน
ความรู้ทางธรรมก็มีประธานชมรมผู้สูงอายุของ ต.โพธิ์ไทรงาม ลุงบุญธรรม
คำเพชร เป็นวิทยากร

(เยาวลักษณ์ สายแวว, นายก อบต., สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2551)

“คนแก่ที่ได้พบส่วนใหญ่เป็นคนแก่ใจดี ไม่หวงวิชา ซึ่งถ้าเป็นหมอยา จริงๆ จะ
หวงความรู้เรื่องยา เพราะความรู้เรื่องยามีทั้งคุณและโทษจะต้องระวัง” (กรกนก อิงคินันท์,
รองศาสตราจารย์ ดร. ประจำคณะเภสัชศาสตร์ ม.นเรศวร และบุคคลภายนอกที่เคยร่วมทำ
กิจกรรมกับชมรม, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551)

ด้านที่สาม **อาชีพใหม่** ผลพวงจากการรวมกลุ่มทำกิจกรรมทำให้ผู้สูงอายุมีอาชีพ
ใหม่ เช่น การทำจักสาน ดอกไม้จันทร์ เกษตรปลอดสารพิษ แต่กลุ่มผู้สูงอายุจะไม่ได้เน้นตัวเงิน
เป็นสำคัญนัก แต่เน้นการทำงานร่วมกันและการทำให้ชีวิตมีคุณค่า

ตอนนี้ท้องที่อื่นๆ ติดต่อมาให้เราจักสานอุปกรณ์ต่างๆ เยอะมาก เช่น แข่งปลาทุ
กระดัง ตะกร้า รอก กระชัง และอื่นๆ แล้วแต่เขาจะสั่งเข้ามา เงินที่ได้มาเราจะ
นำมาเข้ากองกลาง โดยเราตกลงกันตั้งแต่แรกแล้วว่า ้วยอย่างเราไม่ยึดเงินเป็น
สำคัญ แต่กิจกรรมที่เรามาทำร่วมกันนี้ ได้ช่วยเรามีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ดีกว่านั่ง
นอนเป็นภาระให้ลูกหลานอยู่ที่บ้าน แถมยังได้สังคม และมีรายได้เล็กๆ น้อยๆ
แค่นี้พวกเราก็พอใจแล้ว

(หนูดี ทองภูบาล, แกนนำผู้สูงอายุ อ่างอิงใน สุพรรณบุรี, 2549: 77)

คือรู้กันเองว่า คนแก่นี้สานตะกร้าได้ อย่างสมมติโรงเรียนจะทำถังขยะเราก็มาให้
คนแก่สานก็ไปก็ไป เขาก็จะดีใจนะคะ เขาก็จะไปหาไม้มาทำ ทำกันมีความสุข
มาก ที่โรงเรียนเขาบอกว่าระหว่างซื้อพลาสติกมันอยู่ได้นานก็จริง แต่ว่าเงินเท่านี้
เรามาซื้อตรงนี้เอาเด็กเรามาเรียนกับเขาด้วย อย่างน้อยเด็กมันก็ต้องรักษา
ตะกร้าที่ทำมากับมือ คนแก่ทำ มันจะได้หลายๆ อย่าง

(ลลอ เนียมทอง, ครู, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551)

ด้านที่สี่ **สังคมทำกิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุ** ชุมชนยังทำกิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุในหลากหลายด้าน ด้วยการจัดสรรงบประมาณของ อบต. พบว่า ได้สนับสนุนกิจกรรมผู้สูงอายุใน 5 กิจกรรม คือ (1) โครงการสงเคราะห์เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ โดยจะให้เบี้ยยังชีพแก่ผู้สูงอายุ (2) โครงการสนับสนุนอุดหนุนอาหารกลางวันทุกสามเดือนในช่วงที่ผู้สูงอายุตรวจโรคที่สถานีนามัย (3) โครงการสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมในวันสูงอายุและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ เช่น รดน้ำวันสงกรานต์ และการหล่อเทียน (4) โครงการเอื้ออาทรผู้สูงอายุ เช่น การออกเยี่ยมผู้สูงอายุตามบ้าน และ (5) โครงการอบรมเชิงธรรมะให้พระ 9 วัด

กิจกรรมดังกล่าวเป็นกิจกรรมที่เป็นผลพวงจากนโยบายของรัฐบาลต่อผู้สูงอายุในหลายด้าน ทั้งการตอบแทนผู้สูงอายุ การสงเคราะห์ และการสนับสนุนผู้สูงอายุ ดังนี้

กิจกรรมประเภทแรก คือ การตอบแทนผู้สูงอายุ เช่น กิจกรรมรดน้ำวันสงกรานต์ ผู้สูงอายุที่รำลึกพระคุณผู้สูงอายุ ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“วันสงกรานต์จะต้องมาจัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุ วันนั้นจะต้องมีการแสดงผู้สูงอายุ การละเล่นพื้นบ้าน แข่งขันกีฬาผู้สูงอายุ ถึงแม้ว่าเขาจะไม่ได้อยู่กับเราทั้งวัน ถ้าได้เวลาอาบน้ำนี้ เขาก็จะมาเลย บ่ายสองจะมารวมกันเต็มที่ไม่ว่าจะไปจัดที่ไหน” (นพวรรณ โคมสุข, หัวหน้าสถานีอนามัยและผู้ประสานชมรม, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551) “จัดกันวันที่ 11 มารวมกัน พอสงกรานต์เราก็หาตามบ้านอีกทีหนึ่ง ก็เดินอาบตามบ้าน บ้านโน้นบ้านนี้ จนครบ” (มนตรี ไม่พา, สมาชิก อบต. และ อสม., สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2551)

เวลาสงกรานต์ที่นี้ ที่นี้ไม่พออยู่นะ ต้องอยู่ข้างนอก เวลาอาบน้ำผู้สูงอายุจะ เยอะมาก แล้วทางอนามัยเขาก็จะจัดของชำระ้วยเป็นผ้าขนหนูให้ผู้สูงอายุ เวลาอาบน้ำอะไรนะ แจกทุกคน แต่เขาก็มีของจับรางวัลให้อีก เอามาตั้งอย่างนี้เป็นแถวเลย คือผู้สูงอายุจับ พวกชาวบ้านจับ มีพวก อสม. อะไรอย่างนี้ มีพัดลม มีผ้าห่มนวม จับรางวัลนะ ผู้สูงอายุก็จับได้ ก็ได้รางวัล ปีนี้ป้าก็ยังได้เสื้อไปผืนหนึ่ง คือเขาดีนะ รู้สึกว่าเขาดีมาก เขาจัดกิจกรรมดีมาก ผู้สูงอายุก็มีกำลังใจ

(ทวี แก้วซัง, ผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2551)

กิจกรรมประเภทสอง คือ การสงเคราะห์ผู้สูงอายุ เช่น กิจกรรมออกเยี่ยมผู้สูงอายุตามบ้าน และกิจกรรม “เบี้ยยังชีพ” กิจกรรมดังกล่าว แม้ด้านหนึ่งจะเน้นการสงเคราะห์ผู้สูงอายุที่อ่อนแออย่างไร แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ยังแฝงไปด้วยแนวคิดการตอบแทนพระคุณของผู้สูงอายุไปพร้อมๆ กัน

สำหรับกิจกรรมเบี้ยยังชีพนั้น เป็นกิจกรรมที่สงเคราะห์ผู้สูงอายุในท้องถิ่นตามนโยบายของรัฐบาลที่เน้นการสงเคราะห์ผู้สูงอายุที่อ่อนแอ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 แต่เมื่อโครงการดังกล่าวเข้ามาในชุมชนแห่งนี้ ผู้สูงอายุบางคนในชุมชน ต.โพธิ์ไทรงาม ที่แม้จะมีคุณสมบัติตรงกับโครงการดังกล่าว แต่กลับไม่รับโดยมอบให้แก่ผู้สูงอายุที่อ่อนแอกว่า

มีเบี้ยยังชีพมา เขาจะบอกว่าเอาให้คนที่ไม่มีก่อนเถอะ อย่างเราเรายังอยู่ได้ หรือบางครั้งก็บอกว่า อายุยังน้อยให้คนอายุเยอะๆ ก่อน....ถ้าคนแก่ที่อ่อนแอกับคนแก่ที่แข็งแรงนี้จะให้ใครก่อน เขาก็จะบอกเลยว่า คนที่ยังแข็งแรงอยู่ก็ให้คนแก่ที่อ่อนแอไปก่อนก็ได้ คือ เราก็ดูอึม ผู้สูงอายุของเราเนี่ยไม่เห็นแก่ตัวนะ ทำงานเพื่อชุมชน มันก็น่าสนับสนุน พวกเราก็มีกำลังใจที่จะทำงานกัน

(สนาม หอมขุนทด, สมาชิก อบต. และอสม., สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2551)

กิจกรรมประเภทที่สาม การสนับสนุนผู้สูงอายุ เป็นกิจกรรมที่วางอยู่บนนโยบายผู้สูงอายุของรัฐบาลแนวใหม่ ที่มีได้เน้นการสงเคราะห์อย่างเดี่ยวแต่จะขยายไปสู่การมองผู้สูงอายุมีคุณค่าและกระตือรือร้น อันทำให้เกิดการผลักดันให้ผู้สูงอายุดำเนินกิจกรรมตามความต้องการโดยที่ชุมชนยังช่วยเหลือและให้การสนับสนุนผู้สูงอายุ

รูปภาพที่ 65 คนในชุมชนช่วยตรวจร่างกายผู้สูงอายุ

จากนโยบายดังกล่าวนำมาสู่การที่ชุมชนอนุมัติงบประมาณสนับสนุนผู้สูงอายุ เช่น โครงการอาหารกลางวัน โครงการหล่อเทียน โครงการไหว้พระ เป็นต้น นอกจากนั้น ยังรวมถึง การที่คนในชุมชนให้การสนับสนุนกิจกรรมของผู้สูงอายุ เช่น การที่ อสม. เข้าร่วมตรวจร่างกาย ผู้สูงอายุ และหรือเมื่อผู้สูงอายุจัดกิจกรรมอะไรก็ได้ เช่น กิจกรรมหล่อเทียนหลอมใจ ไม่ว่าจะเป็น โรงเรียน สถานือนามัย อบต. วัด ต่างก็พากันร่วมมือร่วมใจช่วยเหลือ นั่นก็อาจเนื่องมาจากที่ผู้สูงอายุ ในชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม ทำงานเพื่อประโยชน์ของชุมชนทำให้คนในชุมชนให้การเคารพ ยกย่องและอยากสนับสนุน ในท้ายที่สุดอัตลักษณ์ของชมรมผู้สูงอายุในเชิงสังคมจึงเป็นไปในด้าน บวก

(4) จิตวิญญาณ

ผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุแห่งนี้ นอกจากบรรดาแกนนำจะเป็นอดีต “เด็กวัด” และ ปัจจุบันเป็น “มัคนายก” ในวัดต่างๆ ในชุมชน ต.โพธิ์ไทรงาม ผู้สูงอายุในชมรมท่านอื่นๆ ยังมีความสัมพันธ์กับศาสนาอย่างมาก เช่น การไปวัด การเล่นเปตองในวัด ยิ่งไปกว่านั้น ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ยังใช้ธรรมะมาเกี่ยวข้องกับการทำกิจกรรม การใช้ชีวิตประจำวัน และการมรณาสติ

ด้านแรก การทำนุบำรุงศาสนา เนื่องจากบรรดาผู้สูงอายุแห่งชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม โดยเฉพาะแกนนำบวชเรียนมาก่อนจึงผูกพันและใกล้ชิดกับศาสนามาก่อนข้างมาก จึงนิยมที่จะเข้าวัดเข้าวาเพื่อทำบุญ ซึ่งไม่ต่างจากผู้สูงอายุในสังคมเกษตรกรรมในอดีตที่ผ่านมา ดังคำบอกเล่าของเจ้าอาวาสว่า “คนมาวัดค่อนข้างน้อยลง ประมาณ 20 คน แต่หากเป็นวันพระ ใหญ่ก็กว่า 100 คนนะ และมักจะเป็นผู้สูงอายุ ลูกหลานจะพามา” (หลวงพ่อพิพัฒน์วีระธรรม ปิยธมโม, เจ้าอาวาส, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2551)

ผู้สูงอายุยังเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการทำกิจกรรมเพื่อทำนุบำรุงศาสนา เช่น การทำ กิจกรรมหล่อเทียนหลอมใจ การเป็นมัคนายก “วัดนี้ลุ่มบุญธรรมเป็นมัคนายก เป็นมานานแล้ว บ้านอยู่ตรงข้ามวัด หน้าที่ก็ช่วยดูแลวัด ส่วน อ.สุดใจ ก็เป็นไวยาวัจกร ดูแลเรื่องเงิน” (หลวงพ่อพิพัฒน์วีระธรรม ปิยธมโม, เจ้าอาวาส, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2551)

และแม้กระทั่งหลังจากเข้าวัดทำบุญแล้ว ผู้สูงอายุส่วนหนึ่งก็ยังใช้พื้นที่วัดเป็น พื้นที่ออกกำลังกายเล่นเปตองอีกด้วย (หลวงพ่อพิพัฒน์วีระธรรม ปิยธมโม, เจ้าอาวาส, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2551) ๖

ด้านที่สอง การใช้ศาสนาเป็นแกนกลางในการทำกิจกรรม หมายถึง การที่ ผู้สูงอายุต่างพากันคิดกิจกรรมบนหลักธรรมะ เช่น กิจกรรมหล่อเทียนหลอมใจ เป็นกิจกรรมที่

แกนนำคือ ลุงจวน ผลเกิด ได้คิดขึ้นเพื่อเป้าหมายให้คนในชุมชนหล่อเทียนร่วมกันแล้ว ยังมองว่าเป็นการสืบทอดศาสนาจากรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ด้วย เช่นเดียวกันกับการทำกิจกรรมออมทรัพย์ก็เพื่อเป็นการทำทานให้กับผู้สูงอายุที่อ่อนแอ

รูปภาพที่ 66 กิจกรรมหล่อเทียน

ถ้าเราทำได้ก็จะทำให้เราและคนอื่นมีความสุข มีเมตตา สงสารเพื่อนๆ ด้วยกันที่ตกทุกข์ได้ยาก ก็ช่วยเหลือ เยี่ยมเยียนผู้สูงอายุที่อ่อนแอก็ไปเยี่ยมที่บ้านบ้างในฐานะผู้สูงอายุด้วยกัน และนี่ก็เลยจัดชมรมฅาปนกิจ เพราะสมาชิกแต่ละคนมีฐานะไม่เหมือนกัน บางคนฐานะดี บางคนไม่มีเงิน เวลาเสียชีวิตลำบากก็ตั้งชมรมขึ้น ช่วยเหลือกันตอนตายไม่ลำบากตอนทำศพ

(บุญธรรม คำเพชร, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2551)

ชมรมยังมีกิจกรรมอื่นๆ ที่ยังวางอยู่บนหลักศาสนา เช่น การฝึกอบรมเยาวชนให้รู้จักศาสนาให้มากขึ้น

วางแผนจะทำกิจกรรมข้าวต้มลูกโยน เพื่อดึงเยาวชนมาฝึกทำ ให้ความรู้เรื่องศาสนาประเพณี อบรมให้เขารู้ว่า การที่มีข้าวต้มลูกโยนก็มาจากที่พระพุทธเจ้า

เสด็จไปเทศนาให้พระมารดาที่ชั้นดาวดึงส์ หลังจากเสด็จกลับมาก็มีคนพยายาม
ตักบาตรด้วยการโยนข้าวต้ม

(จวน ผลเกิด, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 4 สิงหาคม 2551)

ด้านที่สาม การใช้ศาสนาในชีวิตประจำวัน ผู้สูงอายุยังใช้ธรรมะเข้ามา
เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน เช่น การไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ทั้งการไม่สวมรองเท้าเพราะอาเจียบสัตว์
ตัวเล็กตัวน้อย และการไม่ใช้สารเคมีเพราะอาจฆ่าสัตว์ ดังคำบอกเล่าว่า “ไม่ใส่รองเท้าก็เพราะไม่
สะดวก แล้วเวลาเดินก็จะไ้ระมัดระวังมากขึ้น จะได้ไม่เหยียบพวกสัตว์ตัวเล็กตัวน้อย” (ณรงค์
แสงจันทร์, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2551) “ทำน้ำหมักชีวภาพ ช่วยปลอด
สารพิษแล้ว ยังไม่ทำร้ายหรือฆ่าสัตว์ด้วย” (จวน ผลเกิด, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 4 สิงหาคม
2551)

ผู้สูงอายุโดยเฉพาะแกนนำอย่างลุงจวน ผลเกิด ยังใช้หลักธรรมะความพอเพียง
เป็นหัวใจในการดำเนินชีวิต และที่สำคัญคือการเผยแพร่ความคิดดังกล่าวออกไปเพื่อให้หลัก
ธรรมะสามารถก้าวไปสู่คนทุกคนทั้งภายในและภายนอกชุมชนและจะส่งผลให้สังคมมีความสุข
มากขึ้น

เวลาไปเป็นวิทยากรจะบอกให้ทุกคนว่า แม้จะอายุมากแล้วแต่ยังมีแรงที่จะต่อสู้
กับชีวิต และไม่เคยสิ้นหวังเพราะได้ปฏิบัติตนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การ
มีชีวิตที่พอเพียง การรู้จักตนเอง และยึดมั่นในหลักคำสอนของศาสนา สิ่งเหล่านี้
จะทำให้เราอยู่รอดในช่วงภาวะวิกฤติ

(จวน ผลเกิด, แกนนำผู้สูงอายุ www.rdpb.go.th/enough2/web/productview.aspx?pid=52
เข้าถึงเมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2553)

ทุกวันนี้ไม่ได้ออกไปหาเงินเหมือนแต่ก่อน แต่เงินจะเป็นฝ่ายมาหาเอง พอใจแล้ว
กับการใช้ชีวิตอยู่กับที่ดินเพียง 6 งาน มีความสุขมากกับชีวิตที่กำลังเป็นอยู่ มี
ความสุขที่ไม่ต้องมีหนี้สิน มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง ในชีวิตนี้ไม่ต้องการอะไรอีก
แล้ว จะขอให้ชีวิตอยู่อย่างพอเพียง และวันเวลาของชีวิตที่เหลืออยู่ก็จะขอทำ
ความดีทุกๆ อย่างเพื่อใช้หนี้แผ่นดินเกิดที่ได้มอบชีวิตอันแสนสุขให้กับตนเอง
เสมอมา

(จวน ผลเกิด, แกนนำผู้สูงอายุ อ้างถึงในเอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2550
ของ สศช., 2550: 34)

“ถ้าอยากจะทำให้ชีวิตมีความสุข ไม่เป็นหนี้เป็นสิน เราต้องเขียนคำว่า “พอ” ให้เป็น ต้องรู้จักตนเอง ไม่ฟุ่มเฟือย ประหยัด ไม่เล่นการพนัน ไม่คิดอวดบอกร่ำ และต้องมีการเรียนรู้อยู่ ตลอดเวลา แล้วชีวิตของเราก็จะมีความสุขตลอดไป” (ตะวัน สีฟ้า อ้างถึงใน www.codi.or.th/index2php?option=com_content&task=view&id=131 เข้าถึงเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2551)

ด้านที่สี่ การมรณานุสติ หลักธรรมขั้นสูงที่ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ใช้ก็คือ การพิจารณา ถึงความตายเป็นเรื่องที่ใกล้ตัว หน้าบ้านของลุงจวน ผลเกิด แก่นำผู้สูงอายุถึงกับเตรียมเจดีย์ไว้ สำหรับตนเองและภรรยา และเขียนกลอนติดไว้ว่า “เตรียมตัวก่อนตาย เตรียมกายก่อนแก่ เตรียม น้ำเผื่อแล้ง เตรียมแรงทำงาน” และคำสัมภาษณ์ว่า “เตรียมโกศ เจดีย์ที่อยู่หน้าบ้าน ก็เตรียมไว้เผื่อ เวลาตายไปก็ไม่ต้องกังวล แม้แต่สมเด็จย่าฯ ก็ยังสิ้น เราก็ต้องมีมรณานุสติ สัตว์โลกทั้งหลายไม่ควรห่างจากความดี” (จวน ผลเกิด, แก่นำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2551)

รูปภาพที่ 67 เจดีย์หน้าบ้านลุงจวน ผลเกิด

การเตรียมเจดีย์ไว้หน้าบ้านมิได้หมายความว่า จะเป็นเพียงการเตือนตนเอง เท่านั้น แต่เป็นการเตือนคนในชุมชนที่มาเยี่ยมเยือนและได้เห็นด้วย

ยิ่งไปกว่านั้น ผู้สูงอายุยังเตือนกันเองด้านมรณานุสติด้วยการทำกิจกรรม “ดอกไม้จันทร์” ด้านหนึ่ง การทำดอกไม้จันทร์เป็นกิจกรรมที่ทำได้ง่าย ไม่ต้องใช้แรงงานมากนัก เหมาะกับผู้สูงอายุที่มีกำลังวังชาน้อย อีกทั้งทำให้ผู้สูงอายุมารวมตัวกันพูดคุยกันระหว่างทำดอกไม้จันทร์ และได้เงินจากการขาย แต่กลยุทธ์ที่จริงก็คือ การเตือนใจให้ผู้สูงอายุรู้ถึงช่วงเวลาของการตายที่จะมาถึงในไม่ช้า และการทำดอกไม้จันทร์ ก็เท่ากับได้บุญด้วย

กิจกรรมที่ทำก็เหมาะสมกับผู้สูงอายุ อย่างทำดอกไม้จันทร์ก็เป็นกิจกรรมที่ทำตามพระพุทธเจ้าสอน ก็เป็นเรื่องธรรมดา เกิด แก่ เจ็บตาย เป็นเรื่องธรรมดาก็ตั้งใจทำดอกไม้จันทร์สีชมพู แล้วก็จะทำโลงสีชมพูด้วยจะได้ครบวงจร ในที่สุดคนเราก็ตายเหมือนกัน ทำแล้วก็จะปลงได้

(หนูดี ทองภูบาล, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2551)

“ดอกไม้จันทร์ทำตามแนวทางพระพุทธเจ้า คือ เห็นความตายเป็นเรื่องธรรมดา ในอนาคตก็อยากขยายต่อสู่โรงเรียน” (จวน ผลเกิด, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2551) “ไม่ได้คิดว่าทำแล้วจะไม่เป็นมงคล มาทำก็ได้เพื่อนคุย และได้บุญด้วย” (เงิน อินคำ, ผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2551)

มิติเชิงจิตวิญญาณหรือศาสนาจะเกี่ยวโยงกับกลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มนี้ค่อนข้างสูง ทั้งการไปวัดไปวาโดยตรง และการนำมาประยุกต์ใช้กับการทำกิจกรรม ชีวิตประจำวัน และการมรณานุสติ และด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงตระหนักถึงการทำประโยชน์เพื่อสังคมและการทำความดีก่อนที่จะตาย

โดยสรุป เนื้อหาว่าทกรรม 4 กลุ่มคือ กาย ใจ สังคม จิตวิญญาณ ของชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร จะใช้ชีวิตอย่างมีความสุขด้วยการรวมตัวกันทำกิจกรรมอันหลากหลายผ่านชมรมผู้สูงอายุ โดยจะใช้หลักธรรมะทางศาสนาและภูมิปัญญาเป็นเครื่องมือในการมองตนเองทั้งด้านร่างกาย ใจ สังคม

เหตุผลสำคัญที่ทำให้ชมรมผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีเนื้อหาว่าทกรรมอันหลากหลายก็เนื่องจากสภาพของสังคมไทยที่เริ่มแปรเปลี่ยนสู่สังคมทันสมัยที่ด้านหนึ่งเริ่มมองผู้สูงอายุในด้านความอ่อนแอ ชุมชน ต.โพธิ์ไทรงาม ก็ได้รับกระแสดังกล่าวนับตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 2520 เมื่อความเจริญก้าวเข้ามาในชุมชน เช่น สถานีอนามัย ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา ดังนั้น การจะปล่อยให้ผู้สูงอายุเป็นไปเหมือนเดิมก็อาจจะทำให้กลุ่มผู้สูงอายุถูกนิยามในด้านลบ บรรดาผู้สูงอายุจึงรวมตัวกันทำกิจกรรมเพื่อยังคง “อารัง” บทบาทของตนในด้านบวก หรือการมีคุณค่าเป็นผู้เชี่ยวชาญ และการ

ได้รับการเคารพยกย่อง เพียงแต่จะจำกัดมิติความรู้ที่ไม่ใช่เรื่องรู้อบตัวแต่เป็นเรื่องภูมิปัญญา และศาสนา ซึ่งต่างไปจากกรณีของกลุ่ม OPPY ที่จะใช้ความรู้สมัยใหม่คือคอมพิวเตอร์

ทั้งนี้ กิจกรรมที่บรรดาผู้สูงอายุดำเนินการมักเป็นกิจกรรมที่วางอยู่บนฐานความรู้หรือภูมิปัญญาของตนเดิม ซึ่งทำให้ตอกย้ำความรู้ความชำนาญของผู้สูงอายุในอดีตเช่นเดิม อีกทั้งการผนวกกับความรู้ใหม่ๆ ที่ได้รับ และที่สำคัญคือ การเชื่อมร้อยกับมิติศาสนาทุกองค์ของการทำกิจกรรม ต่างไปจากกรณีของกลุ่ม OPPY ที่จะใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่คือคอมพิวเตอร์เพื่อสร้างความหมายด้านบวก

ประกอบกับสถาบันในท้องถิ่น เช่น สถานีนามัย และ อบต. ซึ่งใกล้ชิดกับชุมชน แม้ในด้านหนึ่งอาจจะรับนโยบายการสงเคราะห์ผู้สูงอายุจากภาครัฐส่วนกลาง โดยมองว่าผู้สูงอายุต้องได้รับการช่วยเหลือ ด้านร่างกายและเบี้ยยังชีพ แต่ทว่า เมื่อกลุ่มผู้สูงอายุต่างไม่ยอมรับอัตลักษณ์ในด้านลบที่รัฐมอง จึงทำให้บรรดาสถาบันในท้องถิ่นปรับเปลี่ยนวิธีคิดและหันไปสนับสนุนนโยบายของรัฐแนวใหม่ที่สนับสนุนการทำงานของผู้สูงอายุในที่สุด และยอมรับผู้สูงอายุในด้านบวก

4.2 ประเภทาพทกรรม

ประเภทาพทกรรมของชมรมผู้สูงอายุ ต. โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร สามารถจำแนกออกเป็น 7 ประเภท คือ การอธิบาย การโต้แย้ง การสาธิต การยกตัวอย่าง การเปรียบเทียบ การสั่งสอน และการยอมรับ และทั้งหมดนี้เป็นกลยุทธ์ของการสร้างอำนาจการอธิบายตัวตนผู้สูงอายุ ดังต่อไปนี้

(1) การอธิบาย

การอธิบายเป็นหนึ่งในประเภทาพทกรรมของชมรมผู้สูงอายุ ต. โพธิ์ไทรงาม ที่ใช้เพื่อการอธิบายขยายความว่า ตนเองคือใคร มีสุขภาพกาย ใจ สังคม จิตวิญญาณที่ดีอย่างไรแล้วยังใช้เพื่ออธิบายถึง “ชมรม” ว่าก่อตั้งมาตั้งแต่เมื่อไร สาเหตุการก่อตั้งเพราะอะไร ใครเป็นประธาน ใครเป็นสมาชิก และดำเนินกิจกรรมอะไรบ้าง

พวกเราไม่ยากเป็นภาระของลูกหลาน ไม่อยากนั่งๆ นอนๆ อยู่กับที่เหมือนไม่มีประโยชน์ เราจึงรวมกลุ่มกันก่อตั้งกลุ่มขึ้นมา โดยมีหลัก 5 ก คือ กลุ่ม กรรมการ กองทุน กิจกรรม และกฎระเบียบ แรกเริ่มเรามีสมาชิก 43 คน รวบรวมเงินเพื่อเป็นทุนสำหรับกลุ่ม ชมรมของเรามีหลายหมู่บ้าน จะมีคนกลางคอยประสานงานระหว่างกลุ่ม จนตอนนี้สมาชิกมีสามร้อยกว่าคนแล้ว

(หนูดี ดิง ทงภูบาล อ้างถึงในสุวพันธ์, 2549:76)

นอกเหนือจากการใช้การอธิบายด้วยปากเปล่าแล้ว ชมรมผู้สูงอายุยังใช้เอกสาร ซึ่งเป็นแนวทางใหม่ที่ต่างไปจากสังคมเกษตรกรรมเพื่อแนะนำตนเอง ทั้งนี้ เอกสารดังกล่าวจะเก็บรักษาไว้ที่สถานีอนามัยและเผยแพร่ให้กับบุคคลภายนอก ทั้งการจัดส่งให้กับภาครัฐที่ต้องการข้อมูลหรือบุคคลภายนอกอย่างเช่นผู้วิจัยได้อ่านและเรียนรู้ชมรมโดยเร็ว ภายใต้เอกสารที่แนะนำตนเองนั้น จะมีทั้งวัตถุประสงค์ แก่นนำ โครงสร้างชมรม จำนวนสมาชิกในชมรม กิจกรรมที่ดำเนินการ โดยเขียนเป็นระบบมากกว่าการอธิบายด้วยปากเปล่า ดังเช่น การกล่าวถึงวัตถุประสงค์ การรวมตัวกันว่า “พวกเราพยายามไม่ทำตัวเป็นภาระกับลูกหลานหรือภาระของสังคม ยังมีอีกหลายอย่างที่เราอยากสืบทอดภูมิปัญญาให้คนรุ่นหลังไว้ เช่น การเล่านิทานพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก ประเพณีเขาวงกต เราอยากจะทำต่อไป” (เอกสารสถานีอนามัยปี, 2551)

และด้วยข้อมูลจากการเล่าหรือการอธิบายก็นำมาสู่การเขียนในระดับที่สองของคนภายนอก ก็ใช้การอธิบายในรอบที่สองเพื่อที่จะให้ผู้อ่านได้เห็นอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุกลุ่มนี้ ดังที่ผู้วิจัยเคยเขียนไว้ ดังนี้

ผู้เฒ่าจวนเล่าให้ฟังเพิ่มว่า แกเป็นหนึ่งในสมาชิกชมรมผู้สูงอายุแห่งจังหวัดพิจิตร ที่มีสมาชิกประมาณ 340 คนจาก 9 หมู่บ้าน ผู้สูงอายุมารวมตัวกันได้ก็เพราะมาตรวจสุขภาพประจำสามเดือน และเมื่อรู้จักกันแล้วก็ร่วมคิดว่า แม่วัยของพวกตนจะค่อยๆ เจ็บจางลงไปพร้อมๆ กับการเดินทางของเข็มนาฬิกาที่รูกหน้าไปเรื่อยๆ หากนั่งรอความตายโดยไม่ทำอะไรให้กับลูกหลาน ความรู้ ประสบการณ์ที่สั่งสมมาก็จะสูญสลายไปเฉยๆ ด้วยเหตุนี้จึงจวนกับเพื่อนๆ เช่น ลุงหนูดัง ทองภูบาล และลุงณรงค์ แสงจันทร์ จึงจับมือร่วมกันทำกิจกรรมของผู้สูงอายุเพื่อชุมชน

(กำจร หลุยยะพงศ์, 2553: 1)

การอธิบายยังใช้กับการอธิบายอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุเองว่าเป็นเช่นไร และการอธิบายก็มักจะแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของความเข้มแข็งของผู้สูงอายุ ดังเช่น

แกนนำเขาเก่งอย่างนี้แหละ เขาก็ไปทำผงทำแผนมาไม่รู้กี่แผนต่อกี่แผนไประดับอินเตอร์มาหมดแล้ว เรื่องบางเรื่องนี่บอกตรงๆ เลยนะว่า เรายอมแพ้เลย ความคิดเขาโอ้โฮ เห็นแกเล่าให้ฟังว่า ไปประชุมที่ว่าไปของบหล่อเทียน ใครถามว่าลุงมี

นักวิชาการของลุงมาใหม่ ไม่มี แก่เล่าเอง ไม่มีแผนภูมิสีอะไรสักอย่าง เล่าด้วยปากเอง ความซื่อเนะ ทำงานด้วยความซื่อ

(นพวรรณ โฉมสุข, หัวหน้าสถานีอนามัยและผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551)

“ผู้สูงอายุก็คือคนเหลืองาน ก็คือ ไม่มีงานแล้วก็เลยมาช่วยได้ง่าย” (ไ้ คงสิน, ผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2551) “ลูกๆ เรียกว่า พระเวสสันดร เพราะมีแต่ให้ทุกคน คนแก่คือคนเข้มแข็งและช่วยเหลือผู้อื่น ชอบเอาเงินช่วยเหลือผู้อื่นทำบุญ บางทีก็ขอเงินลูกทำบุญ ซื้อรถเข็นศพให้วัด” (ปรานี ผลเกิด, คนรุ่นกลาง, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2551) “เราใช้คำว่า ‘ผู้สูงอายุ’ ซึ่งเดี๋ยวนี้บางที่ใช้เรียกกันแบบที่สนุกๆ ว่า สว. อะไรอย่างนี้ เขาจะรู้สึกดี แต่ถ้าคนแก่ๆ เลย เขาจะไม่ค่อยซีเรียสเรียกว่า ‘คนแก่’ แต่ถ้าสมมุติว่า สัก 60 นี้ เขาก็ยังรู้สึกว่าเขายังไม่ใช่คนแก่” (เกษมา สุนทรสุริยวงศ์, เจ้าหน้าที่สาธารณสุขภายนอก, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551)

อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยพบว่า การอธิบายมักจะเป็นกลยุทธ์ที่มาที่หลังกล่าวคือ กว่าจะอธิบายได้ก็มักจะต้องผ่านกลยุทธ์อื่นๆ มาก่อนหน้านั้น เช่น การลบล้าง เพื่อที่จะทำให้เห็นมากกว่าที่จะ “พูด” จากการสังเกตการณ์กลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มนี้นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 เป็นต้นมาพบว่าในช่วงแรกๆ ที่ผู้วิจัยพบกับแกนนำกลุ่มนี้ จะไม่ค่อยพูดและอธิบาย แต่จะอาศัยการทำงานและการทำให้เห็นมากกว่า และเมื่อทำได้ผลแล้วจึงจะพูดหรืออธิบายขยายความในตอนหลัง

(2) การโต้แย้ง

การโต้แย้งเป็นประเภทวาทกรรมที่สำคัญมากสำหรับชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร เนื่องจากเป็นวาทกรรมที่เน้นการปฏิเสธวาทกรรมที่มองผู้สูงอายุในด้านลบในสังคมอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมองความอ่อนแอด้านร่างกายและการพึ่งพิง

การโต้แย้งนี้มาจากทั้งผู้สูงอายุเองและคนใกล้ชิดผู้สูงอายุ ดังเช่น ผู้ประธานชมรมกล่าวไว้ว่า

ผู้วิจัย: ในฐานะที่พี่ทำงานสุขภาพกับผู้สูงอายุมานาน พี่คิดอย่างไรว่า ยิ่งแก่ยิ่งจะมีโรค

หมอนพวรรณ : พี่มองอย่างนี้ คนถ้าเป็นประมาณ 70-80 ขึ้น 70 ขึ้น พี่ว่าบางทีอาจจะยังไม่มีโรคนะ แต่คนที่มีโรคนะ จะเริ่มประมาณ 50 ก็คืออีกสัก 10 ปีที่เขาจะเป็นผู้สูงอายุนะ แต่ถ้าผู้สูงอายุเลยช่วงประมาณ 70 ขึ้นไป มักจะไม่ค่อย หมายถึงว่า มันเหมือนเป็นช่วง

นะ ช่วงที่สมัยตอนที่เขาผู้สูงอายุสมัย 70 ขึ้นไปนะ ยังเป็นวัยที่วิถีชีวิตช่วงนั้นมันอาจจะยังไม่มีเรื่องโรคภัยไข้เจ็บเรื่องอาหารการกินมัน มันจะดูประมาณนี้ 80 75 ขึ้นหรือ 80 พวกนี้จะหมายถึงแข็งแรง คือ โรคประจำตัวมันจะตามสภาพความเจ็บป่วย

(นพวรรณ โฉมสุข, หัวหน้าสถานีนามัยและผู้ประสานชมรม, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551)

คนประมาณ 70 ลงมา 70 ขึ้นไปนี่ ย้อนหลังไปดูชีวิตที่เขาใช้มันนะ มันไม่เหมือนกับคนที่อยู่ในปัจจุบันเราเนี่ย มันจะต่างกันทั้งเรื่องการใช้ชีวิตเรื่องเกษตร แต่ก่อนเขาไม่ใช่สารเคมี แต่คนเดิวนั้นจะใช้สารเคมี มันสะสมมา แล้วมันก็จะออกผลตอนนั้น

(กษมา สุนทรสุริยวงศ์, เจ้าหน้าที่สาธารณสุขภายนอก, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551)

คนแก่นำรำคาญใหม่ บางคนก็นำรำคาญจริงๆ นะอาจารย์ แต่ถามว่า มันก็เป็นธรรมชาตินะ ซึ่งมันก็มีส่วนน้อย ไม่ว่าคนวัยไหนก็นำรำคาญนะคะ คนวัยเด็กก็มี คนวัยหนุ่มสาวก็มี สรุปแล้วมันมีทุกวัยละ เป็นเรื่องปกติ..คิดว่า ไม่น่าแปลกประหลาด มันน่าจะเป็นเรื่องปกติ เพราะคนวัยทำงานบางคนก็นำรำคาญ ถูกใหม่ มันมีทุกคน สรุปแล้วเป็นเรื่องปกติ

(นพวรรณ โฉมสุข, หัวหน้าสถานีนามัยและผู้ประสานชมรม, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551)

การที่กลุ่มผู้ใกล้ชิดกับผู้สูงอายุได้แย่งวาทกรรมชุดดังกล่าวได้ ก็เนื่องมาจากกลุ่มดังกล่าวมีประสบการณ์ตรงกับผู้สูงอายุและเห็นว่า ผู้สูงอายุในชมรมไม่ได้เป็นไปตามที่สังคมวางไว้ คือ อ่อนแอหรือนำรำคาญ อีกทั้ง กลุ่มผู้ใกล้ชิดก็เริ่มได้รับความรู้เรื่องผู้สูงอายุยุคใหม่ที่มีใช้ จะอ่อนแอแต่สามารถทำประโยชน์ได้

แต่หากเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ การโต้แย้งมักจะปรากฏผ่านการทำกิจกรรม เพื่อจะแสดงให้เห็นว่า ตนเองเป็นผู้สูงอายุที่ไม่อ่อนแอ นอกจากนั้น ยังโต้แย้งการไม่ตรวจร่างกายตามที่สถาบันการแพทย์ระบุไว้ด้วย จากการสังเกตการณ์การตรวจร่างกายผู้สูงอายุในวันที่ 7 กรกฎาคม 2551 พบว่า แก่นนำผู้สูงอายุ ทั้งลุงหนวด ทองภูบาล ลุงสุดใจ ศรีเวียง ลุงประยงค์ สีสี่ ลุงณรงค์ แสงจันทร์ ต่างไม่ได้ตรวจร่างกาย ซึ่งมีการตรวจวัดความดัน ชั่งน้ำหนัก เพียงแต่ถือสมุดตรวจร่างกายไว้เท่านั้น ด้านหนึ่งอาจเนื่องมาจากกลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีภารกิจอื่นๆ จึงไม่มีเวลาพอที่จะตรวจร่างกาย แต่อีกด้านหนึ่งก็แสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ต่อต้านและท้าทายความอ่อนแอ

ความหมายร่างกายว่า ตนเองมิได้มีความอ่อนแอจึงมิได้เห็นว่าจะต้องยึดหลักตรวจร่างกายตามเวลาที่ระบุไว้

(3) การสาธิต

ประเภทวาทกรรมสาธิตเป็นวาทกรรมหลักที่ชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม ใช้อย่างมาก เพราะบรรดาผู้สูงอายุเหล่านี้เชื่อมั่นว่า การสาธิตจะทำให้ทั้งคนภายในและคนภายนอกชุมชนเห็นอัตลักษณ์ของชมรมได้ดีกว่าการเล่าหรือการบรรยาย ซึ่งอาจจะดูเหมือนการ “โม้” มากกว่า ประกอบทั้งบุคลิกของผู้สูงอายุในชมรมค่อนข้างถ่อมตน จึงใช้การสาธิต เป็นเสมือนเครื่องมือ “พิสูจน์” อัตลักษณ์ของตนเอง ดังที่ให้สัมภาษณ์ว่า “ต้องทำเป็นตัวอย่าง และให้เกียรติคนอื่น ๆ เขาก็จะให้เกียรติเรา ในตระกูลผมไม่พูดหยาบคาย...เป็นคนโต ทำให้เขาดู” (จวน ผลเกิด, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 4 สิงหาคม 2551) “ผู้สูงอายุผูกพันกับวัฒนธรรมและสอนเด็ก ลูกหลาน เช่น การไหว้ เราต้องทำก่อนไหว้เขาก่อน เจอคนแม่อายุน้อยกว่าก็ไหว้ เพื่อให้เขาไหว้กลับ” (หนูดี ทองภูบาล, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2551)

ผลลัพธ์ที่ผู้สูงอายุสาธิตผ่านการทำกิจกรรมต่างๆ ก็ทำให้คนในชุมชนและนอกชุมชนเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ เช่น “มีหลายกิจกรรม คนแก่ของโพธิ์ไทรงามเก่งนะ มีกิจกรรมหลากหลายมากเลย บางครั้งนี่เราจะมีโอกาสได้คุยไม่มีเลยใน 1 วัน เพราะว่าเดียวประธานทางโน้นบ้าง ประธานดอกไม้จันทร์ ประธานจักสาน แล้วชมรม แล้วก็ทางสาธารณสุข” (ธานีรินทร์ คำตา, คนรุ่นกลาง, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2551)

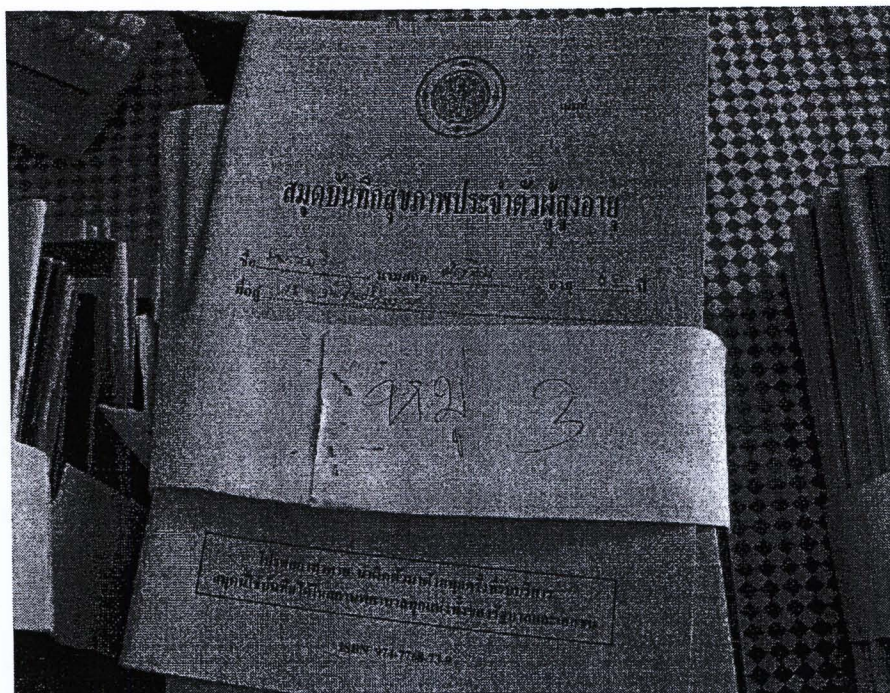
นอกเหนือจากการสาธิตของฝั่งผู้สูงอายุแล้ว ในฟากของสถาบันการแพทย์และภาครัฐก็ใช้วาทกรรมประเภทการสาธิตเป็นเครื่องมือกำหนดอัตลักษณ์ผู้สูงอายุด้วย

ในกรณีแรก สถาบันการแพทย์ ก็ใช้การสาธิตผ่าน “การตรวจร่างกายของผู้สูงอายุ” อันถือเป็นการแยกผู้สูงอายุออกจากคนทั่วไปโดยใช้มาตรฐานร่างกายที่ “อ่อนแอ” กว่าคนปกติตั้งแนวคิดของฟูโกต์ อันมีผลต่อการกำหนดอัตลักษณ์ผู้สูงอายุในแง่ความอ่อนแอ

รูปภาพที่ 68 การตรวจร่างกายผู้สูงอายุ

จากการสังเกตการณ์การตรวจสุขภาพผู้สูงอายุในวันที่ 7 กรกฎาคม 2551 พบว่าผู้สูงอายุทุกท่านจะเข้ารับการตรวจร่างกาย คือ การชั่งน้ำหนัก การวัดความดัน และการตรวจฟันด้วยเครื่องมือคือหูฟัง เครื่องชั่งน้ำหนัก เมื่อแล้วเสร็จจะบันทึกข้อมูลในสมุด “บันทึกสุขภาพประจำตัวผู้สูงอายุ” อันเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือที่จำแนกแยกแยะผู้สูงอายุ ที่นอกจากจะมองว่าผู้สูงอายุผิดปกติจากคนทั่วไปแล้ว ก็ยังผิดปกติจากความสูงอายุอีกด้วย หากผู้สูงอายุท่านใดผิดปกติจากเกณฑ์ที่ตั้งไว้ก็จะต้อง “แยก” ออกไปเพื่อรักษาต่อในอีกชั้นหนึ่ง

รูปภาพที่ 69 สมุดบันทึกสุขภาพประจำตัวผู้สูงอายุ

หลังจากนั้น ขั้นตอนต่อไปของการควบคุมผู้สูงอายุ บรรดาผู้สูงอายุที่ตรวจสุขภาพเรียบร้อยแล้ว ก็จะนั่งเข้าแถวตอนเรียงตามหมู่บ้านเพื่อความสะดวกในการจัดระเบียบ และก็จะเริ่มแจ้งข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ เช่น ข่าวสารด้านสุขภาพ ข่าวสารด้านชมรมผู้สูงอายุ และการออกกำลังกาย เป็นต้น ขั้นตอนนี้ถือเป็นการควบคุมภาวะทางจิตใจอีกขั้นหนึ่งของผู้สูงอายุนอกจากการตรวจตราร่างกาย เพื่อให้ผู้สูงอายุกลายเป็นเพียงวัตถุที่ถูกกำหนดจากสถาบันการแพทย์

ในช่วงหลัง สถานีนอนามัยก็เริ่มเขยิบบทบาทขึ้นจากการมองแง่ความเจ็บป่วยโดยเข้าสู่แนวทางการ “ป้องกัน” สุขภาพไว้ก่อน ส่วนหนึ่งมาจากนโยบายของทางการแพทย์ที่ปรับตัว และอีกส่วนหนึ่งมาจากการต่อสู้ของผู้สูงอายุเอง จึงเกิดการปรับทิศทางของกิจกรรมของสถาบันการแพทย์ จากกิจกรรมการตรวจตราก็ขยายสู่การทำกิจกรรมให้ผู้สูงอายุใช้ชีวิตอย่างมีความสุขด้วยชมรมผู้สูงอายุ ดังคำกล่าวที่ว่า “ส่วนสถานีนอนามัย มีส่วนในการสืบสานประเพณีรวมถึงการบูรณาการการป้องกันโรค เพราะสถานีนอนามัยมีหน้าที่ป้องกันโรค ส่งเสริมจิตใจให้แข็งแรง ไม่ได้จำกัดเฉพาะสุขภาพกาย” (นพวรรณ โฉมสุข, หัวหน้าสถานีนอนามัยและผู้ประสานชมรม, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2551)

สำหรับในกรณีของภาครัฐ ก็ปรับกิจกรรมที่กำหนดอัตลักษณ์ผู้สูงอายุในด้านความอ่อนแอและการสงเคราะห์ผู้สูงอายุเช่นกัน นับตั้งแต่การเลี้ยงอาหารผู้สูงอายุ การเยี่ยม

ผู้สูงอายุตามบ้าน และเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ โดยในช่วงหลัง เนื่องจากมิติของภาครัฐแนวใหม่เริ่มหันมาให้ความสนใจต่อ “การสนับสนุน” ผู้สูงอายุให้ทำกิจกรรมและการตอบแทนผู้สูงอายุ จึงทำให้งิจกรรมในชุมชนเริ่มเบนเข็มตามด้วย เช่น การสนับสนุนกิจกรรมหล่อเทียน การสนับสนุนกิจกรรมไหว้พระ เป็นต้น

ประเภทของวาทกรรมการสาธิตจึงพิสูจน์ให้เห็นว่าผู้สูงอายุในชมรมแห่งนี้มีศักยภาพ มีคุณค่า แม้ว่า ภาครัฐหรือสถาบันการแพทย์อาจจะเข้ามาใช้ประเภทวาทกรรมนี้ในช่วงต้น โดยมองผู้สูงอายุด้านความอ่อนแอ แต่ในที่สุดก็เริ่มแปรเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของสังคมที่กำหนดการมองผู้สูงอายุในด้านบวก เช่น การป้องกันสุขภาพด้านการแพทย์ การสนับสนุนการทำงานของผู้สูงอายุตามนโยบายรัฐแนวใหม่ และที่สำคัญคือ สภาพของผู้สูงอายุในชุมชนที่ต่างสาธิตให้เห็นว่า ตนเองเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณค่า

(4) การยกตัวอย่าง

การยกตัวอย่างเป็นประเภทวาทกรรมที่ชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร ใช้ ซึ่งจะใกล้เคียงกันกับวิธีการสาธิต ที่ไม่ต้องใช้การอธิบายหรือการโต้แย้ง แต่จะการใช้การยกตัวอย่างแทน โดยอาจจำแนกได้เป็นการยกตัวอย่างตนเอง และการยกตัวอย่างผู้สูงอายุคนอื่นที่ประสบความสำเร็จ แต่ทั้งหมดนั้นจะมีเป้าหมายเดียวกันคือการแสดงให้เห็นแบบอย่างที่ดีของผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ

ด้านแรก ยกตัวอย่างตนเอง จะเป็นวิธีที่เสนอให้เห็นถึงวิถีปฏิบัติของตนเองที่เป็นผู้สูงอายุที่ไม่ยอมแพ้ต่อความอ่อนแอของร่างกาย และในอีกด้านหนึ่งก็แสดงให้เห็นว่า ไม่ว่าผู้สูงอายุคนใดก็สามารถทำได้ ดังเช่น ป้าสนุ่น ผลเกิด ยกตัวอย่างการต่อสู้ความหมายความอ่อนแอด้วยการยกตัวอย่างกิจวัตรของตนว่า “บางคนคนแก่ที่เขาอยู่เฉยๆ ก็จะไม่มีความแข็งแรง แต่ป้าเองจะไปเรื่อยๆ ทำงานไป จอบไม่ไหวก็เอาเสียม มันจะดีกับตัวเรา คนแก่แถวบ้านก็จะขยันทำงาน ในหมู่บ้านจะมีคนแก่อยู่ประมาณ 3-4 คน เขาก็แข็งแรง คนแก่บางที่ก็เลี้ยงหลาน” (สนุ่น ผลเกิด, ผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2551)

อย่างไรก็ดี การยกตัวอย่างตนเองนั้นจะเป็นประเภทวาทกรรมที่พบไม่มากนัก เพราะยังมีแนวโน้มของการ “ยกตนข่มท่าน” ซึ่งตรงกันข้ามกับบุคลิกความอ่อนน้อมถ่อมตน ดังนั้น กลยุทธ์ถัดมาจึงนิยมใช้มากกว่าคือ การยกตัวอย่างผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ

ด้านที่สอง ยกตัวอย่างผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ เป็นกลยุทธ์ที่ใช้ผู้อื่นเป็นตัวอย่างแทนตนเอง ซึ่งเข้ากับลักษณะความถ่อมตนของผู้สูงอายุกลุ่มนี้ เช่น ลุงจวน ผลเกิด แกน

นำผู้สูงอายุ อธิบายการทำงานเพื่อสังคม โดยยกตัวอย่างตัวละครเกาหลี “หมอโฮจุน” เป็นแบบอย่าง และเล่าให้กับผู้ประสานชมรมฟัง “ถึงเวลาลุงจวนก็ต้องพักนะ ไม่สบาย ลุงจวนก็ต้องบอก ไม่หรรอครับ ผมนะอุทิศตัวอยู่แล้ว ผมจะเป็นอย่างหมอโฮจุน ผมยอมตายคาเวที่ว่ำนั่น” (นพวรรณ โคมสุข, หัวหน้าสถานีอนามัยและผู้ประสานชมรม, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551)

การยกตัวอย่างยังมักจะใช้ในคนภายนอกที่กล่าวถึงชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร ด้านหนึ่งก็เพื่อการ “แทน” ผู้สูงอายุทั้งหมด และในเวลาเดียวกันก็ต้องการแสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุในชมรมก็จะมีลักษณะที่เข้มแข็งไม่แตกต่างไปจากตัวอย่างที่กล่าวไว้ เช่น “ที่น่าสนใจคือ อ.ประยงค์ อ.สุดใจ เป็นคนแก่ที่เคยมีตำแหน่งเป็นครู แต่กลับเริ่มสอนดนตรีให้กับเด็ก ก็เริ่มจากการศรึทธา และอินก๋อน ต่างจากที่เคยได้ยินว่า หากเป็นคนมีตำแหน่งจะมีอัตราสูง ไม่รู้ว่าจะถอดหัวโขนได้หรือไม่ แต่กรณีนี้ไม่” (นฤมล ใจดี, บุคคลภายนอกที่เยี่ยมชมชมรม, สัมภาษณ์, 8 กรกฎาคม 2551)

เรื่องราวของลุงจวน ผลเกิด ปราชญ์ชาวบ้านแห่งจังหวัดพิจิตร เป็นกรณีตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า การทำเกษตรกรรมแบบผสมผสานและปลอดภัยพืชนั้น เป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่น่าสนใจสำหรับเกษตรกรไทย และสามารถจะทำได้ในทุกพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่หรือพื้นที่ขนาดเล็กเพียง 6 งานอย่างลุงจวน ซึ่งนอกจากจะทำให้ไม่ต้องลงทุนมาก แต่มีผลผลิตตลอดปี มีรายได้อย่างสม่ำเสมอ และไม่เป็นหนี้สินแล้ว ยังเป็นปัจจัยเกื้อกูลทำให้สุขภาพมีความแข็งแรง มีสิ่งแวดล้อมดีมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ และทำให้ชีวิตดำเนินไปอย่างมีความสงบสุขบนฐานของความพอใจและความพอเพียง

(ตะวัน สีฟ้า อ้างถึงใน www.codi.or.th/index2php?option=com_content&task=view&id=131

เข้าถึงเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2551)

(5) การเปรียบเทียบ

ในทำนองเดียวกันกับการยกตัวอย่าง การเปรียบเทียบเป็นประเภทวาทกรรมอีกประเภทหนึ่งที่ชมรมผู้สูงอายุกลุ่มนี้ใช้เพื่อการอธิบายตนเอง โดยเทียบกับบุคคลอื่นๆ ซึ่งอาจจำแนกได้เป็น การเปรียบเทียบตนเองกับคนหนุ่มสาว การเปรียบเทียบกับผู้สูงอายุในพื้นที่อื่นๆ การเปรียบเทียบอดีตกับปัจจุบัน

อนึ่ง วาทกรรมประเภทนี้มักจะมาจากคนภายนอกเป็นผู้กำหนดมากกว่าตนเอง เนื่องจากคนภายนอกจะเห็นกรณีผู้สูงอายุท่านอื่นๆ รวมถึงกลุ่มผู้สูงอายุจะไม่เปรียบเทียบเพราะจะทำให้มีลักษณะการ “ยกตนข่มท่าน” อันตรงข้ามกับบุคลิกอ่อนน้อมถ่อมตน

ด้านแรก เปรียบเทียบตนเองกับคนหนุ่มสาว ประเภทวาทกรรมนี้มักจะใช้ในสถาบันการแพทย์และรัฐในสังคมอุตสาหกรรมที่มองผู้สูงอายุอ่อนแอต้องได้รับการช่วยเหลือ ทว่าสำหรับชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม กลับมองต่างมุมว่า เมื่อเทียบกับคนหนุ่มสาว ผู้สูงอายุคือบุคคลที่มีเวลา มีความรู้ และสามารถทำประโยชน์อย่างอื่นได้ ซึ่งถือเป็นการมองผู้สูงอายุในทางบวก ดังเช่น

“ผู้สูงอายุนี้เป็นคนที่ผ่านร้อนผ่านหนาวมา มีประสบการณ์ชีวิตเยอะมากที่เราเรียนรู้ไม่หมด ไม่รู้เวลาเราเป็นอย่างเขาแล้วเราจะมีโอกาสได้สอนลูกหลานอย่างเขาหรือเปล่า” (นพวรรณ โฉมสุข, หัวหน้าสถานีอนามัยและผู้นำชมรม, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551)
“คนรุ่นสองยังไม่สามารถออกหน้าได้ เพราะไม่มีความน่าเชื่อถือพอ จำเป็นต้องเดินตามหลังผู้สูงอายุหรือแกนนำ และก็ส่วนใหญ่ก็ยังมีการอยู่” (ธานินทร์ คำตา, คนรุ่นกลาง, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2551)

ด้านที่สอง เปรียบเทียบกับผู้สูงอายุในพื้นที่อื่น ถือเป็นกลยุทธ์ที่ใช้การเทียบเคียงกับผู้สูงอายุที่อื่นว่า เราต่างไปจากเขาอย่างไร และผลที่ได้ก็คือ ผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุแห่งนี้จะมีความเข้มแข็งกว่าโดยปริยาย ทั้งด้านร่างกายและจิตใจที่ช่วยเหลือสังคม นำเป็นแบบอย่าง

คนแก่ที่อื่นเขาจะบอกว่า เขาไม่ไหวแล้ว เขาป่วย เขาอะไรอย่างนี้ คือ ไม่คิดทำอะไรแล้ว แต่คนแก่ชุดนี้ชุดบุกเบิกเลย มีประมาณ 7-8 คน แล้วมีเก่งหลายอย่างนะ อาจารย์ประสงค์ สีสี เก่งดนตรีอังกฤษ ลุง แล้วก็อาจารย์สุดใจ ศรีเวียง เป็นเลขาชมรม แกเป็นคุณครูที่โรงเรียนเก่าแล้วแกเออรี่ออก แล้วตอนนี้แกไปเป็นรองนายก อบต.

(ลออ เนียมทอง, ครู, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551)

ก็เป็นชุมชนเหมือนกัน เข้มแข็งเหมือนกัน แต่กิจกรรมไม่ได้เริ่มจากผู้สูงอายุเหมือนที่นี่ กรณีนี้ไม่ได้ยืมว่าเริ่มจากกำนันผู้ใหญ่บ้าน ดูเหมือนจะเริ่มจากผู้สูงอายุก่อน ทำไปทำมาคนแก่ไม่ใช่เกียติณเข้าวัด เตรียมตัวตาย แต่ทำงานและมีคนช่วยเหลือ

(นฤมล ใจดี, บุคคลภายนอกที่เยี่ยมชมชมรม, สัมภาษณ์, 8 กรกฎาคม 2551)

“ลุงเขามีโรคประจำตัวอยู่แล้ว เขามีปัญหาที่ข้อเข่า ข้อเข่าก็ตามสภาพวัยเนอะ แต่ถ้าถามว่าแกแข็งแรงไหมให้เทียบกับอายุนี้แกถือว่าแข็งแรงนะ ขับมอเตอร์ไซด์ไปประชุมเองจึ่ อย่างไม่ไปประชุมอีกอำเภอนึง แกก็ขับมอเตอร์ไซด์ไปเองละ” (เกษมา สุนทรสุริยวงศ์, เจ้าหน้าที่สาธารณสุขภายนอก, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551)

พิจิตรเหมือนกันคะ คนแก่เขาจะอยู่บ้านอะไรๆ เขาไม่ไปทำบุญ ไม่มารวมตัวกัน ไม่มาทำอะไรรวมตัวกันแบบนี้คะ ต่างคนต่างอยู่ ไม่รวมตัวกันอย่างนี้ แล้วไอ้ที่หล่อเทียนนี้ บ้านเขาก็ไม่มี แต่ที่บ้านนี้ก็จะมีคนแก่จะมา เออ ตาจวน ส้ม พ่อมิ่ง หล่อเทียนเมื่อไรอะไรอย่างนี้

(ปราณี ผลเกิด, คนร่นกลาง, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2551)

ด้านที่สาม **เปรียบเทียบอดีตกับปัจจุบัน** เป็นการเทียบให้เห็นว่า ผู้สูงอายุในอดีตกับปัจจุบันเปลี่ยนแปลงอย่างไร และข้อสรุปที่ได้ก็คือ ผู้สูงอายุในปัจจุบันจะได้รับการยอมรับมากกว่า ซึ่งเป็นผลพวงจากการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาสังคมจนได้รับการยอมรับในที่สุด

พูดถึงว่า สมัยก่อนเลยนะคะ ก็ไม่ค่อยได้รับการยอมรับนะ ใหม่ๆ นะ มันก็จะมีคนเหมือนกับว่า “ตาจวนขี้ไม้” อย่างเงี้ยอย่างนี้ มองว่าเหมือนกับ คือ มันมีบางคนที่เห็นคนอื่นเด่นก็จะไม่ค่อยเชื่อถืออะไรอย่างนี้ เหมือนกับเกินหน้าเกินตาเขา แต่วันนี้มีการอบรมแบบนี้ปู่ลุงจวนแกก็พยายามเอาคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมก็เลยได้เห็น ได้ฟังว่า มีคนตั้งหลายคนมายกยอลุงจวนให้เกียรติลุงจวน มาสนับสนุนลุงจวน ก็มองเห็นศักยภาพของแกเต็มที่ ตอนนี้นี้ก็มีคนยอมรับ

(นพวรรณ โฉมสุข, หัวหน้าสถานีอนามัยและผู้ประสานชมรม, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551)

ในอดีต ผู้สูงอายุก็จะอยู่กับบ้าน ลูกหลานต่างก็ไปทำงานที่กรุงเทพฯ เป็นส่วนใหญ่ ไม่มีการรวมกลุ่มกัน ต่างคนต่างอยู่ก็ทำให้เหงา แต่ปัจจุบันได้มีการรวมกลุ่มกันพบปะสังสรรค์กันทำให้สุขภาพจิตของผู้สูงอายุดีขึ้น ร่างกายแข็งแรง มีการตรวจสุขภาพทุกสามเดือน

(จรัส แหลมทอง, สมาชิก อบต., สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2551)

(6) การสั่งสอน

การสั่งสอนเป็นประเภทวาทกรรมที่ผู้สูงอายุชมรมนี้ใช้โดยมีเงื่อนไข คือ กรณีแรก หากเป็นผู้อื่นสร้างวาทกรรมก็จะใช้เพื่อสั่งสอนให้รู้จักทดแทนบุญคุณของผู้สูงอายุ แต่หากเป็นตัวผู้สูงอายุใช้ จะใช้กับผู้สูงอายุด้วยกันเอง หรือจะใช้สั่งสอนโดยอ้อมมากกว่า เพื่อให้ผู้รับรู้สีกว่า กำลังถูก “บ่น” หรือ “ว่า”

ด้านแรก การสั่งสอนให้ทดแทนบุญคุณ เป็นกลยุทธ์ที่คนในชุมชนใช้เพื่อสั่งสอนคนในชุมชนให้ตระหนักและระลึกพระคุณของผู้สูงอายุโดยผ่านทั้งกิจกรรม เช่น การรดน้ำผู้สูงอายุในวันสงกรานต์ รวมถึงการใช้ภาษาในการสั่งสอนด้วย ตัวอย่างที่เด่นชัดคือ ผู้ประสานชมรม คือ หมอนพวรรณ โฉมสุข ระบุให้ อสม. ให้ช่วยเหลือผู้สูงอายุอย่างเต็มความสามารถว่า “พี่พยายามจะใส่หัวทุกคนให้คิดเหมือนพี่ มันก็เลยโอเคนะ เราทำให้เด็กตั้งเยอะแล้ว ทำไมไม่ทำให้บุพการีอะไรอย่างนี้ ก็เลยกลายเป็นว่า เขาก็ซึมซับไปโดยไม่รู้ตัว เป็นเพราะเราพยายาม เราเล่นเรื่องนี้ด้วย” (นพวรรณ โฉมสุข, หัวหน้าสถานีอนามัยและผู้ประสานชมรม, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551)

ผู้สูงอายุยังสั่งสอนบรรดาลูกหลานให้ตอบแทนพระคุณ โดยจะเน้นลูกหลานของตนเอง ดังที่ลุงจวน ผลเกิด เล่าให้ฟังว่า

อยากให้ลูกหลานมารวมตัวกันพอหลังจากพ่อตายแล้วแม่ตายแล้วนะ อีนั่นมันพี่กู อีนีมันน้องกู ขอภยนะพูดแบบชาวบ้านนะ มานั่งรวมกันคิดถึงบุญคุณพ่อแม่บ้างไหม จะทดแทนพ่อแม่ยังไง ไม่ต้องหวังไปสร้างวิมานให้พ่อแม่ให้แม่หรือลูก อย่างน้อยก็ทำบุญกรวดน้ำไปให้พ่อแม่ อันนั้นพ่อแม่จะถึงหรือไม่ถึงพ่อก็ตอบไม่ได้ ระลึกถึงบุญคุณก็ว่ากัน

(จวน ผลเกิด, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2552)

ด้านที่สอง การสั่งสอนกันเอง หมายถึงการที่ผู้สูงอายุจะใช้ประเภทวาทกรรมสั่งสอนผู้สูงอายุด้วยกันเอง แต่ก็มักจะเป็นแกนนำที่สั่งสอนผู้สูงอายุคนอื่นๆ เพื่อให้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นผู้สูงอายุที่ดีบนเงื่อนไขของชมรม คือ แข็งแรงมีคุณภาพ ดังเช่น ลุงจวน ผลเกิด แกนนำผู้สูงอายุสั่งสอนภรรยา คือ ป้าสนุ่น ผลเกิด ว่า

ผมจะสอนยายหนู่น ยายหนู่นตระหนี่ใครมาบ้านผมให้อะไรก็ให้ แกหวงของนะคนแก่ ยายหนู่นเอ๊ย ก่อนนอนผมก็ต้องคุยกับลูกบ้านผมทุกคืน เราตายไปก็เอา

อะไรไปไม่ได้ เสื้อผ้าใส่ผมไม่ไหม้ เขาก็ยังถอดของเราออกเลย แกะหวงของไป
ทำไม แบ่งให้เขากิน

(จวน ผลเกิด, แกนนำผู้สูงอายุ อ้างถึงใน นพวรรณ โฉมสุข,
หัวหน้าสถานีอนามัยและผู้ประสานชมรม, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551)

นอกจากการสอนภรรยาแล้ว เนื่องจากลุงจวน ผลเกิด เป็นปราชญ์ชุมชน การ
สั่งสอนจึงเลยไปถึงผู้สูงอายุท่านอื่นๆ ในด้านอื่นๆ เช่นด้านของการใช้ชีวิตการทำเกษตรพอเพียง

ผลที่ได้ของการทำเกษตรแบบพอเพียง ถึงแม้ว่าจะจนเหมือนเดิม แต่สบายใจที่ไม่
เป็นหนี้ใคร ได้เพื่อนเยอะ พื้นที่ที่ไม่ใช่ก็เหมือนพื้นที่งั้นทั้งนั้น สิ่งเหล่านี้เป็น
ความสุขทางใจ ถ้าเข้าถึงแล้ว ชีวิตก็เป็นสุข ไม่ต้องดิ้นรนตามกระแสความเป็น
วัตถุนิยม

(จวน ผลเกิด แกนนำผู้สูงอายุ อ้างถึงในพรหมลิขิต www.gotoknow.org/blog/delpiero/13281
เข้าถึงเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2551)

ด้านที่สาม **การสั่งสอนโดยอ้อม** ภายใต้สังคมสมัยใหม่ที่มีสถาบันยุคใหม่ก้าว
เข้ามาแทนที่หน้าที่การสั่งสอนของผู้สูงอายุ การที่ผู้สูงอายุจะสั่งสอนคนรุ่นหลังโดยตรง อาจจะถูก
มองว่า “ล้าหลัง” และคนรุ่นใหม่ก็มีภูมิรู้อยู่แล้ว (จวน ผลเกิด, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์,
4 สิงหาคม 2551) ด้วยเหตุนี้ กลุ่มผู้สูงอายุจึงใช้แนวทางการสั่งสอนโดยอ้อม เช่น การสอนผ่าน
การทำกิจกรรม ซึ่งนอกเหนือจากการได้เรียนรู้กิจกรรมแล้วยังเคารพยกย่องหรือกตัญญูผู้สูงอายุไป
ในตัวด้วย ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า “เวลาทำกิจกรรมอย่างที่ผ่านมา หล่อเทียน เผาข้าวหลาม ผมก็
แทรกให้เห็นการเคารพกันด้วย เวลาว่างก็ต้องให้ไต่ก่อนที่จะรำ แล้วก็ต้องขอบคุณ” (จวน
ผลเกิด, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551)

ผู้สูงอายุยังใช้วิธีพาคนรุ่นหลังไปดูงานด้วย เพื่อเป็นการสั่งสอนมากกว่าการ
อธิบายด้วยคำบอกเล่า ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ได้มากกว่าด้วย ดังที่คนรุ่นกลางที่ช่วยเหลือกิจกรรม
ของชมรมกล่าวไว้ว่า “ลุงจวน ไม่เคยสอนตรงๆ ให้เรียนรู้ด้วยตนเอง พุดกว้างๆ ให้กลับมาคิดเอง
บางทีก็เล่าบทเรียนให้เราต้องกลับมาคิดเอง” (เสวก เพชรงาม, คนรุ่นกลาง, สัมภาษณ์, 4 สิงหาคม
2551)

ผมเล่าให้อาจารย์ฟังว่า ฝึกลูกให้เดินตามเรียกว่า ทายาทเกษตร ผมจะไปไหนนะ
ให้ไปทุกที่เลย วันนี้ถ้าลูกผมไม่ติดธุระก็จะเอามาที่นี้ ไม่ให้มาหวังสิ่งตอบแทน
อะไรจากค่าเดินทางหรืออะไรหรอก ให้มาติดตามดูผลงานพ่อนะ คุณกะใครมั่ง

รู้จักใครมั่ง แล้วก็ให้เขามารู้จักสถานที่ว่า เออ พ่อเสียไปแล้วอาจจะมีหนังสือไป
เชิญเองมาก็ได้

(จวน ผลเกิด, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2552)

และเมื่อถามลุงจวน ผลเกิด แกนนำว่า เพราะเหตุใดจึงไม่สั่งสอนตรงๆ ลุงจวนก็ชี้
ว่า “สอนคนไม่ใช่สอนง่ายๆ ครับ ต้องเล่าประสบการณ์ให้ฟัง ปรีชาหาหรือกันดีกว่า สั่งสอน
เพราะเขาจะภูมิใจ ไม่ใช่ดูต่ำ เพราะตาจวนไม่ใช่พ่อ” (จวน ผลเกิด, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์,
4 สิงหาคม 2551)

เป้าหมายที่สำคัญของการสั่งสอนลูกหลาน นอกจากจะเพื่อสืบทอดภูมิปัญญา
แล้ว ยังเป็นการย้ำเตือนให้บรรดาลูกหลานสำนึกบุญคุณผู้สูงอายุอีกด้วย ซึ่งต่างไปจากกรณีของ
กลุ่ม OPPY ที่อาจไม่ค่อยเน้นมิติดังกล่าว

(7) การยอมรับ

วาทกรรมประเภทสุดท้าย คือ การยอมรับ ถือเป็นการยอมรับวาทกรรมในสังคม
เกษตรกรรม ทั้งในด้านศาสนา คือ การเกิดแก่เจ็บตายเป็นเรื่องธรรมดาโลก และความกตัญญู

ในด้านแรก การยอมรับมิตินศาสนา คือ การเกิดแก่เจ็บตายเป็นเรื่องธรรมชาติ
จะปรากฏอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุที่เตรียมใจก่อนตาย หรือการระลึกถึงความตายอยู่
เสมอ และทำความดีอยู่ตลอดเวลา ดังเช่น การเตรียมเจดีย์ไว้หน้าบ้านของลุงจวน ผลเกิด และการ
ทำกิจกรรมดอกไม้จันทร์ “เตรียมโกศ เจดีย์ที่อยู่หน้าบ้าน ก็เตรียมไว้เผื่อเวลาตายไปก็ไม่ต้อง
กังวล แม้แต่สมเด็จย่าฯ ก็ยังสิ้น เราก็ต้องมีมรณานุสติ สัตว์โลกทั้งหลายไม่ควรห่างจากความดี”
(จวน ผลเกิด, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2551)

กิจกรรมที่ทำก็เหมาะสมกับผู้สูงอายุ อย่างทำดอกไม้จันทร์ก็เป็นกิจกรรมที่ทำ
ตามพระพุทธเจ้าสอน ก็เป็นเรื่องธรรมดา เกิด แก่ เจ็บตาย เป็นเรื่องธรรมดา ก็
ตั้งใจทำดอกไม้จันทร์สีชมพู แล้วก็ทำโลงสีชมพูด้วยจะได้ครบวงจร ในที่สุด
คนเราก็ตายเหมือนกัน ทำแล้วก็จะปลงได้

(หนูดี ทองภูบาล, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2551)

ในด้านที่สอง ความกตัญญู เป็นประเด็นที่ผู้สูงอายุพยายามย้ำเตือนให้บรรดา
ลูกหลานให้ความสำคัญ ทั้งนี้ การจะสั่งสอนให้ตระหนักถึงความกตัญญู ก็จะใช้วิธีการสั่งสอนโดย

อ้อม ดังที่กล่าวไปแล้วในหัวข้อที่ผ่านมา เพื่อที่ว่า ในอนาคตบรรดาลูกหลานก็จะตอบแทนพระคุณของผู้สูงอายุ

กล่าวโดยรวม ชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม ใช้ประเภทวาทกรรม 7 ประเภท คือ การอธิบาย การโต้แย้ง การสาธิต การยกตัวอย่าง การเปรียบเทียบ การสั่งสอน และการยอมรับ

ประเภทวาทกรรมแรกที่ใช้ ก็คือ การโต้แย้งหรือการปฏิเสธวิธีคิดที่มองว่าผู้สูงอายุอ่อนแอ ต้องได้รับการสงเคราะห์ ผู้สูงอายุกลับมองว่า ตนเองแม้จะอ่อนแอแต่ก็สามารถรวมตัวกันโดยใช้ภูมิปัญญาและศาสนาเพื่อทำประโยชน์ต่อตนเองและสังคม หลังจากนั้นจึงเริ่มใช้วาทกรรมประเภทการสาธิต เพราะผู้สูงอายุกลุ่มนี้จะค่อนข้างถ่อมตน และเน้นการพิสูจน์ด้วยผลงาน รวมถึงแม้กระทั่งในฟากของสถาบันรัฐและการแพทย์ก็ใช้การสาธิตเพื่อกำหนดอัตลักษณ์ผู้สูงอายุด้วยกัน เช่น การตรวจตราสุขภาพ การให้เบียร์ยังชีพผู้สูงอายุ การจัดกิจกรรมรดน้ำสรงกรานต์ เป็นต้น ทั้งนี้ การกำหนดความหมายก็แปรเปลี่ยนไปด้วยตามอำนาจที่กำหนดความหมายต่อผู้สูงอายุจากการมองในด้านความอ่อนแอสู่การมองผู้สูงอายุที่เข้มแข็งและสนับสนุนผู้สูงอายุ

ประเภทวาทกรรมอื่นๆ ก็จะมีรองลงมา คือ การยกตัวอย่างและการสั่งสอน จะมีปริมาณใกล้เคียงกัน และมักจะผลิตจากทั้งในตัวผู้สูงอายุกับผู้อื่นเป็นผู้ผลิต อนึ่ง วาทกรรมทั้งสองประเภทนี้จะวางอยู่บนเงื่อนไขของบุคลิกลักษณะของชมรมผู้สูงอายุที่อ่อนน้อมถ่อมตน ดังนั้น การยกตัวอย่าง การสั่งสอน จึงมิได้เป็นไปในลักษณะที่รุนแรงมากนัก จะใช้ความละมุนละม่อม เช่น การยกตัวอย่างก็มักจะยกตัวอย่างผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ การสั่งสอนก็มักจะสั่งสอนกันเอง หรือการสั่งสอนโดยอ้อม ซึ่งแสดงให้เห็นว่า อำนาจของผู้สูงอายุเริ่มลดน้อยถอยลงไป กระนั้นก็ดี ก็ยังมีเหรียญอีกด้านหนึ่งที่ต่างไปบ้าง คือ การยกตัวอย่างตนเองแต่ค่อนข้างน้อย การสั่งสอนให้ตอบแทนพระคุณ ซึ่งผู้ผลิตมักจะมาจากคนอื่นมากกว่าตัวผู้สูงอายุเอง

ในทำนองเดียวกัน ประเภทวาทกรรมการเปรียบเทียบเป็นวาทกรรมที่ผู้สูงอายุไม่ค่อยเป็นผู้ผลิต แต่มักจะเป็นคนรอบข้างมากกว่า เพราะจะดูเหมือนเป็นการ “ยกตนข่มท่าน” มากกว่า ผู้สูงอายุจึงมักจะหลีกเลี่ยง ส่วนประเภทการอธิบาย มักจะใช้ค่อนข้างน้อยเพราะมองว่า “การพิสูจน์ด้วยผลงานดีกว่าการพูด” และมักจะใช้เป็นกลยุทธ์หลังจากการทำกิจกรรมหรือการสาธิตไปแล้ว เพื่อการอธิบายหรือการขยายความเพิ่มเติม แต่หากจะใช้ก็เพื่อการอธิบายว่า ชมรมของตนนั้นคือใคร

ประการสุดท้าย คือ ประเภทวาทกรรมการยอมรับ จะเป็นวาทกรรมที่กลุ่มผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม ยอมรับวาทกรรมในสังคมเกษตรกรรม นั่นก็คือ ความเชื่อเรื่องการเกิดแก่เจ็บตายเป็นเรื่องธรรมชาติ และความกตัญญูทดแทนที่ ทั้งสองนี้เป็นสิ่งสำคัญมากที่ผู้สูงอายุใช้ในชีวิตประจำวัน

4.3 ประเภทสื่อ

การสื่อสารวาทกรรมชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร ผ่านสื่อหลากหลายประเภท โดยจำแนกเป็นสื่อสาระ บันเทิง และสาระบันเทิง ทั้งนี้ สื่อสาระและสื่อสาระบันเทิง ผู้ผลิตสื่อจะมีทั้งตัวผู้สูงอายุเองและคนอื่น ส่วนสื่อบันเทิงจะเป็นสื่อที่ผู้สูงอายุเป็นผู้ผลิตฝ่ายเดียว ดังนี้

(1) สื่อสาระ

สื่อสาระเป็นสื่อที่เน้นเนื้อหาสาระ โดยสามารถจำแนกได้เป็นสื่อที่ผู้สูงอายุผลิตเองและไม่ใช้

ในกรณีแรก **สื่อที่ผู้สูงอายุผลิตเอง** จะเป็นทั้ง (1) สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น เอกสารของชมรม เอกสารของศูนย์การเรียนรู้คนผู้ชรา บอร์ดนิทรรศการ (2) สื่อกิจกรรมต่างๆ อาทิ กิจกรรมออมทรัพย์ ฅาปนกิจสงเคราะห์ สมุนไพรรักษาโรค ไม้จันทน์ เกษตรปลอดสาร การสอนเยาวชน เป็นต้น และ (3) การสื่อสารมุขปาฐะ ผ่านการบอกเล่าและการที่ผู้สูงอายุเป็นวิทยากร สื่อต่างๆ เหล่านี้มีเป้าหมายสำคัญที่มุ่งเน้นการนำเสนอให้คนภายในชุมชนและคนภายนอกชุมชนตระหนักถึงศักยภาพของผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร

ผู้สูงอายุจะการใช้สื่อที่หลากหลาย เพียงแต่ว่า การสื่อสารผ่านการเขียนนั้น ผู้สูงอายุอาจจะไม่ถนัดเท่าไรนักเมื่อเทียบกับการสื่อสารผ่านสื่อกิจกรรมและการพูด ด้วยเหตุนี้ ผู้สูงอายุจึงมีผู้ประสานชมรมคือ หมอนพวรรณ โฉมสุข และคนรุ่นกลาง เช่น คุณธณินท์ คำตา คุณเสวก เพชรดี คุณปราณี ผลเกิด คอยเป็นผู้ช่วยเขียนและเก็บข้อมูล แต่เนื้อหาสาระยังคงอยู่ภายใต้คำชี้แนะของกลุ่มผู้สูงอายุ ยิ่งไปกว่านั้นในบางกรณียังอาศัยการมีส่วนร่วมของเยาวชนในชุมชนเข้ามาช่วยจัดบอร์ดนิทรรศการอีกด้วย

แม้สื่อกิจกรรมและการสื่อสารมุขปาฐะ จะดูเหมือนมีข้อจำกัดในแง่ของพื้นที่ แต่กลับพบว่า เนื่องจากชมรมผู้สูงอายุได้รับการยกย่องจากหน่วยงานต่างๆ ของภาครัฐ ซึ่งเป็นผลจากการที่ชมรมผู้สูงอายุแห่งนี้มีเครือข่ายกับชมรมผู้สูงอายุในระดับประเทศผ่านกรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข สมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย อีกทั้งสมาชิกในชมรมผู้สูงอายุแห่งนี้ยังเป็นสมาชิกในชมรมอื่นๆ เช่น เกษตรปลอดสารพิษ เกษตรพอเพียง จ. พิจิตร เป็นต้น จึงทำให้ผู้คนจากที่ต่างๆ รู้จักและเข้ามาเยี่ยมเยียนดูงานกิจกรรมที่ผู้สูงอายุทำ เช่น “ช่วงแรกๆ ฟังลุงจวนก็ ไม่เชื่อ มองว่าล้อหลัง แต่พอมาดูงาน ทดลองทำ ก็เริ่มเชื่อ” (บุญหลง สุขเกษม, บุคคลภายนอกที่มาดูงานเกษตรพอเพียง, สัมภาษณ์ 28 มิถุนายน 2549)

อีกทั้ง ตัวแกนนำผู้สูงอายุเองก็เป็นผู้มีบทบาทในฐานะวิทยากรทั้งในพื้นที่ของตน และนอกพื้นที่ จึงทำให้ชื่อเสียงของชมรมแพร่กระจายไปได้ค่อนข้างกว้างขวาง หลักฐานสำคัญจะปรากฏและตกย้ำในข่าว บทความ และงานวิจัย ในหัวข้อถัดไป

ส่วนกรณีที่สอง **สื่อที่ผู้อื่นเป็นผู้ผลิต** มีทั้ง (1) สื่อสิ่งพิมพ์ อาทิ ข่าว เรื่อง “สูงวัยอย่างมีคุณภาพกับชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม” (2549) “หล่อเทียนหลอมใจ” (2549) บทความ เช่น “ไฟของลุงจวน: กับการใช้เคล็ดของเหลือใช้เป็นเครื่องมือสร้างสายใยชุมชน” (2553) และ “เมื่อผู้สูงวัยชวนไปหล่อเทียนเพื่อสุขภาวะรอบด้าน: กรณีศึกษาโครงการหล่อเทียนหลอมใจ” (2549) เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2550 ของ สศช. งานวิจัยเรื่อง “อัตลักษณ์และความสามารถทางการสื่อสารของแกนนำชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร ในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเองและชุมชน” (2552ก) “สมุดบันทึกสุขภาพผู้สูงอายุ” (2) สื่อกิจกรรม เช่น การตรวจตราผู้สูงอายุ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ โครงการที่ อบต. ให้การสนับสนุนกลุ่มผู้สูงอายุต่างๆ เช่น การเลี้ยงอาหารกลางวัน การพาไปทัศนศึกษา เป็นต้น และ (3) สื่อในเว็บไซต์ ที่กล่าวถึงชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม และแกนนำผู้สูงอายุ เช่น ลุงจวน ผลเกิด อาทิ “เรื่องดีๆ ของลุงจวน ผลเกิด เจ้าของตำนานเกษตรประณีต” (2551) “ชีวิตที่พอเพียงของลุงจวน ผลเกิด” (2551) “คนดีวันละคน นายจวน ผลเกิด” (2551) “เทิดทูนพ่อหลวง ศก.พอเพียง นำชัยชีวิตสู่ปราชญ์ชาวบ้าน” (2551) “องค์ความรู้ด้านเกษตรแบบผสมผสาน” (2551) “คนดีคนเก่งเมืองพิจิตร” (2551) เป็นต้น

หากจะพิจารณาสื่อที่ผู้อื่นผลิตขึ้นก็ยังสามารถจำแนกได้สองส่วนคือ **สื่อที่นำเสนอผู้สูงอายุด้านบวก** เพราะสื่อดังกล่าวจะวางเป้าหมายเพื่อยกย่องกรณีตัวอย่างของผู้สูงอายุที่มีความสามารถไม่ย่อท้อ ประสบความสำเร็จในชีวิต และที่สำคัญคือทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อสังคม เช่น กิจกรรมหล่อเทียนหลอมใจ กิจกรรมเกษตรปลอดสารพิษ การพัฒนาเยาวชน เป็นต้น

สื่อกลุ่มนี้จะใช้ทั้งภาพ ข้อความ หลักฐานจากการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุในชมรมแห่งนี้เป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพที่แท้จริง และควรค่าที่ผู้สูงอายุคนอื่นๆ ควรที่จะดำเนินตามแบบอย่างที่ดี ตัวอย่างเช่น “เพื่อนดีสุขภาพดี ฉบับนี้จะพาไปชมให้เห็นกับตาค่ะว่า คุณภาพชีวิตของคุณตาคุณยายในชนบทนี้ ต่างจากสังคมเมืองอย่างไร” (สุพันธ์, 2549: 76)

ทั้งแนวคิดใหม่ๆ การประยุกต์ใช้สมุนไพรที่มีอยู่ในสวนให้เกิดประโยชน์เป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายในการซื้อสิ่งบำรุงได้มากมาย จึงนับว่าลุงจวน ผลเกิด เป็นอีก

บุคคลหนึ่งที่ประสบความสำเร็จจากความคิดริเริ่มของตนและความพยายาม
มุ่งมั่นในการพึ่งพาตน

(คณะผู้จัดทำกลุ่มแสงตะวันจังหวัดพิจิตร สำนักงานกองทุนชุมชนเพื่อสังคมพิจิตร
www.pichit.doe.go.th/107_k2htm เข้าถึงเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2551)

ยิ่งไปกว่านั้น หากเป็นกรณีของงานวิจัยของชมรมผู้สูงอายุก็จะใช้แนวคิดทฤษฎี
เพื่ออธิบายความสามารถของผู้สูงอายุ ดังที่ปรากฏในงานวิจัยเรื่อง “อัตลักษณ์และความสามารถ
ทางการสื่อสารของแกนนำชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร ในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนา
ตนเองและชุมชน” (2552ก) ก็แสดงให้เห็นถึงแนวคิดเรื่อง ความสามารถทางการสื่อสาร เพื่อ
อธิบายว่า ผู้สูงอายุของชมรมแห่งนี้มีความสามารถทางการสื่อสารในระดับสูงจนสามารถสื่อสาร
และทำให้คนภายในและภายนอกชุมชนตระหนักและรับรู้ถึงอัตลักษณ์ของตนที่มีศักยภาพได้

ในทางกลับกัน สื่อที่ผู้อ่านผลิตอีกกลุ่มกลับมีนัยยะของการมองผู้สูงอายุใน
ฐานะความอ่อนแอด้วย ดังที่ปรากฏเด่นชัดใน “สมุดบันทึกสุขภาพผู้สูงอายุ” ซึ่งเป็นสมุดที่ผลิต
ขึ้นจากสถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข สื่อดังกล่าวระบุให้เห็นถึง
ความอ่อนแอของผู้สูงอายุในด้านร่างกาย เช่น ความดัน เบาหวาน น้ำหนัก และจิตใจ เช่น ความ
เหงา เป็นต้น และสมุดดังกล่าวก็จะเป็นพื้นฐานหลักที่จะผลิตกิจกรรมการตรวจสุขภาพผู้สูงอายุ
ของชุมชนทุกสามเดือน อันทำให้ผู้สูงอายุถูกระบุความหมายที่อ่อนแออย่างเป็นรูปธรรมที่สุด

แต่ในอีกด้านหนึ่ง แม้กิจกรรมการตรวจตราผู้สูงอายุจะวางอยู่บนฐานคิดของ
สถาบันการแพทย์ที่มองความอ่อนแอทางร่างกาย แต่ทว่า กิจกรรมดังกล่าวในชุมชนแห่งนี้กลับ
ต่อสู่ความหมายที่กำหนดขึ้น ด้วยการสร้างความหมายใหม่ คือ การแฝงแนวคิดความกตัญญูและ
การตอบแทนผู้สูงอายุคู่กันไป คือ ให้บรรดาคนในชุมชนช่วยกันมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพ
ผู้สูงอายุ

เช่นเดียวกับกิจกรรมของ อบต. แม้ในด้านหนึ่งอาจมองผู้สูงอายุในฐานะความ
อ่อนแอและควรสงเคราะห์บรรดาผู้สูงอายุ แต่ในเวลาเดียวกันความหมายของกิจกรรมเหล่านี้ก็ถูก
ตอบโต้เสียใหม่ ด้วยการนิยามความหมายว่า เป็นการตอบแทนและกตัญญูผู้สูงอายุ เช่น การจัด
กิจกรรมเบียร์ยังชีพให้กับผู้สูงอายุ กิจกรรมการเลี้ยงอาหารกลางวันผู้สูงอายุ กิจกรรมรดน้ำ
สงกรานต์ กิจกรรมเยี่ยมเยียนผู้สูงอายุ เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้น ภายใต้แนวคิดใหม่ที่รัฐสนใจให้
ผู้สูงอายุดูแลตนเอง จึงเริ่มสนับสนุนโครงการของผู้สูงอายุ เช่น การสนับสนุนเงินทุนเพื่อการจัด
กิจกรรมหล่อเทียนหลอมใจ เป็นต้น ความหมายของกิจกรรมจึงแปรเปลี่ยนไปตามอำนาจการ
อธิบาย

ดังนั้น สื่อที่ผู้อื่นผลิต จึงอาจมองได้ทั้งด้านบวกหรือการมีศักยภาพของผู้สูงอายุ และด้านลบหรือความอ่อนแอทางด้านร่างกาย เพียงแต่ว่า มิติด้านลบเริ่มที่จะแปรเปลี่ยนสู่ด้านบวกมากขึ้น ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากการพัฒนาชุดความรู้เรื่องผู้สูงอายุที่ดูแลตนเอง อีกทั้ง ชุดความรู้เรื่องความกตัญญูและตอบแทนบุญคุณผู้สูงอายุในอดีต และที่สำคัญคือ ในสภาพความเป็นจริง ชุมชนผู้สูงอายุมีความเข้มแข็งอย่างมากและสื่อสารอัตลักษณ์ตนเองออกไปผ่านสื่อของตนเอง ทั้ง สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อกิจกรรม สื่อมุขปาฐะ จึงทำให้เกิดการต่อสู้ความหมายเพื่อให้สนับสนุนการทำงานของผู้สูงอายุมากขึ้น

(2) สื่อบันเทิง

ในที่นี้เท่าที่พบสื่อบันเทิงในชุมชนผู้สูงอายุ ก็คือ “กลองรำมะนา” เป็นสื่อบันเทิงที่ผู้สูงอายุเป็นผู้ผลิตขึ้นเอง สื่อดังกล่าววางอยู่บนภูมิปัญญาของผู้สูงอายุที่มุ่งหวังให้เมื่อผลิตแล้วจะทำให้บรรดาผู้สูงอายุที่ในอดีตอาจจะเหงาหงอยเหงากลับมีกำลังใจ มีความสนุกสนาน และหวนคิดถึงวัยอดีตที่มีความสุขอันจะส่งผลต่อสุขภาพกายที่ดี

เริ่มทำกลองรำมะนาเป็นกิจกรรมแรก โดยหมอนพ (นพวรรณ โฉมสุข) ให้ยืมเงิน 2,000 บาท เป้าหมายของการทำกลองก็คือ การเอามาเล่นให้ผู้สูงอายุได้ลดความเครียด จิตใจดีขึ้น และย้อนความหลังในอดีต ในครั้งแรก หาไม้ แต่ได้ไม้เป็นโพรงมาทำกลอง โบราณว่า ไม้ดี จึงให้ปู่เฒ่าเป็นแพทย์แผนไทย ทำพิธีกรรมเชิญสิ่งไม่ดีออกไป แต่จริงๆ ไม้ที่เอามาก็ซื้อตินะ คือ “ไม้ค้ำ” ตอนทำกลองก็มีพิธีกรรมไหว้ครู หลังทำกลอง ก็เอามาเล่น ร้องรำกัันในวันตรวสุขภาพทุกสามเดือนแล้วออกมาดี

(จวน ผลเกิด, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551)

รูปภาพที่ 70 กิจกรรมกลองรำมะนา

ในท้ายที่สุดเมื่อผู้สูงอายุมีความสุขแล้วก็จะส่งผลต่อเนื่องในการทำกิจกรรมต่างๆ ที่ไม่เป็นภาระของลูกหลาน และส่งผลต่อการทำกิจกรรมเพื่อชุมชนอีกด้วย ดังเช่น เมื่อครูลออ เนียมทอง เห็นกลุ่มผู้สูงอายุรวมตัวกันและทำกิจกรรมก็เริ่มให้ผู้สูงอายุเข้ามาเป็นครูภูมิปัญญา สอนในโรงเรียน “บังเอิญครูลออมาเห็น ก็เลยเริ่มเห็นคุณค่าคนแก่ และเริ่มโยกผู้สูงอายุมาช่วยงาน ที่โรงเรียน ครูภูมิปัญญา โดยที่โรงเรียนจะส่งเด็กมาห้าโมงเช้า มาเรียนกับชมรม อบรมเด็ก ประมาณ 2-3 ชั่วโมง ให้ทำกลอง ร้องเพลง” (จวน ผลเกิด, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551)

(3) สื่อสาระบันเทิง

สื่อสาระบันเทิงเป็นสื่อที่ผสมผสานระหว่างสาระกับบันเทิง เป็นสื่อที่ผลิตขึ้นทั้งจากผู้สูงอายุเองและผู้อื่น เป้าหมายนอกจากเพื่อความบันเทิงแล้วยังสอดแทรกสาระลงไปด้วย และสาระที่ว่ำนั้นก็คือ เรื่องของ “ธรรมะ”

ในกรณีแรก ผู้สูงอายุเป็นผู้ผลิตเอง คือ กิจกรรม “หล่อเทียนหลอมใจ” กิจกรรมดังกล่าวเป็นกิจกรรมที่ลุงจวน ผลเกิด คิดขึ้น โดยวางอยู่บนฐานคิดสองฐานคือ ด้านแรก ศาสนา เริ่มที่จะเสื่อมลงไปเพราะคนไม่ค่อยเข้าวัดเข้าวา ไม่ค่อยจุดประทีปบูชาพระศาสนา และในอีกด้าน

หนึ่ง บรรดาคนในชุมชนโดยเฉพาะเยาวชนไม่ค่อยสมัครสมานสามัคคี ไม่รู้ว่าใครเป็นญาติใครพี่น้องใคร จึงเกิดการทะเลาะเบาะแว้ง

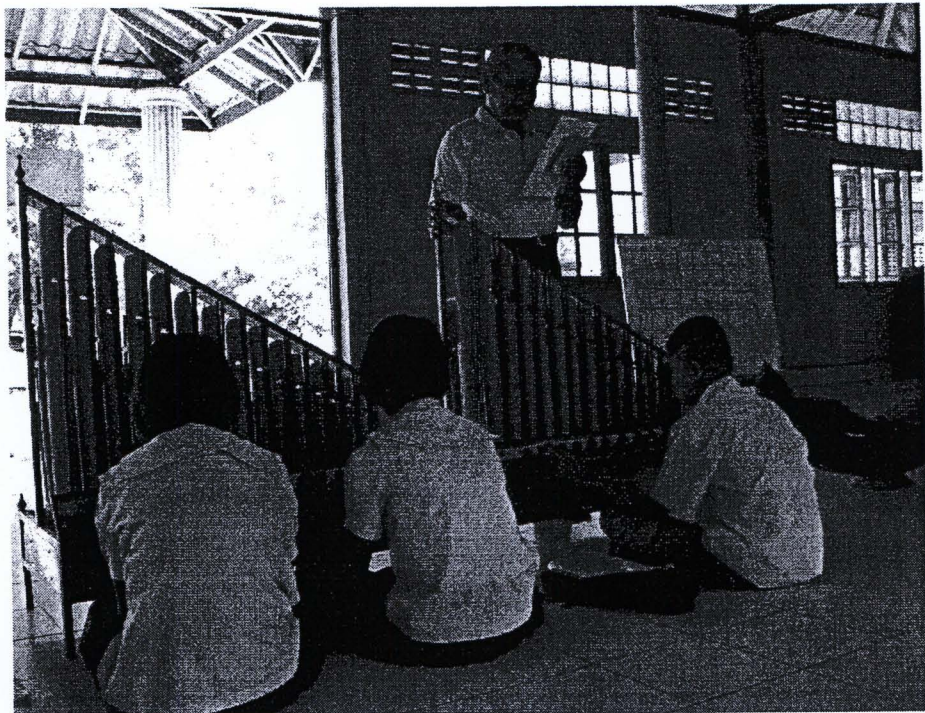

รูปภาพที่ 71 กิจกรรมห่อเทียน

จากที่มาสองประการนี้ จึงพัฒนาต่อเนื่องเป็นกิจกรรมห่อเทียนหลอมใจ โดยวางเป้าหมายให้บรรดาเยาวชน และคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในพิธีกรรมการห่อเทียน เริ่มนับตั้งแต่การหา “ขี้เทียน” จากตามบ้านต่างๆ อันทำให้บรรดาเยาวชนและคนในชุมชนเริ่มเดินทางไปตามบ้านต่างๆ และเริ่มรู้จักคนในชุมชน หลังจากนั้นก็คือการร่วมหลอมขี้เทียนด้วยกัน และนำไปสู่การห่อและแห่เทียนไปถวายวัด (กำจร หลุยยะพงศ์, 2549 และ 2553)

การทำกิจกรรมร่วมกันนอกจากจะทำให้คนในชุมชนรู้จักกันแล้ว ยังช่วยเป็นการสืบต่อพระพุทธศาสนา คือ ทุกคนจะจุดเทียนบูชาที่บ้านแล้ว ยังถวายเทียนให้กับวัดในช่วงเข้าพรรษาอีกด้วย และเป็นกิจกรรมที่ได้ทั้งสาระและความสนุกสนานของการหาขี้เทียน การหลอม การห่อ และการแห่เทียน

นอกจากนั้น บรรดาผู้สูงอายุใช้ตนเองเป็น “สื่อ” ที่จะสื่อสารกับบรรดาเยาวชน เช่น การฝึกอบรมเยาวชนให้เรียนรู้ภูมิปัญญาในอดีต ดังกรณีของลุงจวน ผลเกิด ลุงณรงค์ แสงจันทร์ ลุงประยงค์ ลีสี ลุงสุดใจ ศรีเวียง ที่เป็นวิทยากรอบรมให้กับเยาวชนในด้านต่างๆ เช่น การห่อเทียน การจักสาน สวนสมุนไพร และการเล่นดนตรี

รูปภาพที่ 72 กิจกรรมสอนดนตรี

ทั้งนี้ การฝึกอบรมที่บรรดาคุณลุงแกนนำเหล่านี้ใช้ก็คือการใช้ทั้งความรู้คู่ความบันเทิง เช่น การเล่นนิทาน การสอนอย่างใจเย็น การให้เยาวชนลองฝึกทำกิจกรรม การเปิดโอกาสให้ซักถาม เทคนิคดังกล่าวทำให้เยาวชนต่างพากันเรียนรู้อย่างสนุกสนาน และเข้าใจเนื้อหาได้อย่างรวดเร็ว ดังคำบอกเล่าของเยาวชนว่า “ชอบการทำให้อู จะเข้าใจง่ายกว่าการอ่าน คุณตาเล่านิทาน และชอบให้คุณตาให้ถามมากกว่า” (กรณีการ แก้วตะคุ, เยาวชน, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2551)

กรณีที่สอง คนอื่นเป็นผู้ผลิต คือ กิจกรรมที่ อบต. จัดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2551 คือ “การพาผู้สูงอายุไปทัศนศึกษายังวัด 9 วัด” กิจกรรมดังกล่าววางอยู่บนความสนใจของบรรดาผู้สูงอายุที่สนใจมิติเชิงจิตวิญญาณหรือศาสนา จึงทำให้ อบต. ตอบสนองจัดกิจกรรมพาผู้สูงอายุในชุมชนไปไหว้พระ 9 วัด จากการสัมภาษณ์นายก อบต. เยาวลักษณ์ สายแวว ซึ่งว่า กิจกรรมนี้บรรดาผู้สูงอายุมีความพึงพอใจอย่างมาก ผู้สูงอายุมีความสุขไม่เหน็ดเหนื่อยเมื่อย่ำจากการเดินทางเลย การพาผู้สูงอายุไปทัศนศึกษานี้เป็นกิจกรรมที่ได้ทั้งความสุขจากการท่องเที่ยวเดินทางแล้ว ยังได้บุญและทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพที่ดีอีกด้วย

กล่าวโดยสรุป สื่อที่เกี่ยวข้องกับชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม มีทั้งสื่อที่เป็นสาระ บันเทิง และสื่อบันเทิง สื่อที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นสื่อสาระ ส่วนสื่อบันเทิง และสื่อบันเทิงจะค่อนข้างน้อย เหตุผลหนึ่งก็คือ มิติบันเทิงอาจเป็นมิติที่อาจมองในด้านลบ ซึ่งอาจมีผลกระทบต่ออัตลักษณ์

ผู้สูงอายุ ในทำนองเดียวกันการผนวกสาระบันเทิงก็มีใช้เรื่องง่ายนัก จึงมีกิจกรรมที่พบเพียงสามกิจกรรม คือ กลองรำมะนา การหล่อเทียนหลอมใจ และทัศนศึกษา 9 วัดเท่านั้น และหากสังเกตให้ดีก็จะพบว่า ทั้งสองกิจกรรมหลังจะวางอยู่บนมิติเชิงศาสนาหรือทางธรรมะ

ในกรณีของสื่อสาระจะเป็นสื่อที่ใช้มากที่สุด ทั้งผู้สูงอายุเป็นผู้ผลิต และมีผู้สูงอายุเป็นผู้ผลิต เป้าหมายของการผลิตก็มักจะเน้นให้เห็นถึงการเป็นตัวอย่างของผู้สูงอายุที่เข้มแข็งมีคุณภาพ มีศักยภาพ โดยใช้สื่อที่หลากหลาย ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อกิจกรรม สื่อมุขปาฐะ และแม้แต่เว็บไซต์

อย่างไรก็ดี ก็ยังคงมีสื่อสาระที่คนอื่นผลิตจะมองผู้สูงอายุในแง่ลบ เช่น สมุดบันทึกสุขภาพผู้สูงอายุ การตรวจสุขภาพ การให้เบียร์ยังชีพ แต่ทว่า มิติดังกล่าวก็คลี่คลายภายในชุมชนแห่งนี้ เมื่อชมรมพยายามต่อสู้ความหมายด้วยการแสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็ง อีกทั้ง แนวคิดของผู้สูงอายุทั้งความกตัญญู และการขยายตัวของการมองผู้สูงอายุเป็นผู้ดูแลตนเองและชุมชนควรให้การสนับสนุน สื่อสาระที่ผู้อื่นผลิตจึงอาจมองได้ในอีกด้านหนึ่งว่า เริ่มประนีประนอมและชี้ให้เห็นว่า การตรวจสุขภาพ การให้เบียร์ยังชีพ การสนับสนุนกิจกรรม มีแนวโน้มของการตอบแทน และการสนับสนุนผู้สูงอายุมากกว่าการสงเคราะห์

5. ปฏิบัติการวาทกรรม

หลังจากการวิเคราะห์ตัวบทในสามด้านคือ ประเภทเนื้อหา ประเภทวาทกรรม และประเภทสื่อแล้ว ในลำดับต่อไปตามแนวคิดของ Fairclough จะศึกษาถึงการวิเคราะห์ปฏิบัติการวาทกรรม (discourse practice) ซึ่งจะพิจารณาใน 2 ด้าน คือ (1) ผู้ผลิต และ (2) ผู้รับสารดังต่อไปนี้

5.1 ผู้ผลิต

จากการศึกษาพบว่า วาทกรรมของชมรมผู้สูงอายุสามารถแบ่งได้เป็นสองกรณีคือ กรณีแรก ผู้สูงอายุเป็นผู้ผลิตเอง และกรณีที่สอง คนอื่นเป็นผู้ผลิต

ในกรณีแรก ผู้สูงอายุเป็นผู้ผลิตวาทกรรมเอง แสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุมีอำนาจในการกำหนดอัตลักษณ์ด้วยตนเองและตามที่ต้องการ โดยส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะใช้สื่อมุขปาฐะ และสื่อกิจกรรม เช่น การหล่อเทียนหลอมใจ การจักสาน ดอกไม้จันทร์ เกษตรพอเพียง โดยสื่อดังกล่าวจะสื่อสารอัตลักษณ์ผู้สูงอายุออกมาในด้านบวก โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่เข้มแข็งมีศักยภาพและทำประโยชน์เพื่อสังคม

นอกจากนั้น ผู้สูงอายุยังใช้สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น เอกสาร บอร์ดนิทรรศการเพื่อสื่อความหมายสู่คนภายนอกอีกด้วย โดยที่สื่อดังกล่าวนั้น ผู้ประสานชมรมรวมถึงคนในชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตเนื้อหาตามที่ต้องการ ซึ่งเท่ากับว่าอำนาจการกำหนดความหมายยังคงมาจากตัวผู้สูงอายุอยู่ดี

กล่าวได้ว่า ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ใช้การสื่อสารที่เป็นทุนเดิมของตนในการต่อสู้ความหมายที่เข้มแข็งและเป็นประโยชน์ต่อชุมชน โดยไม่ต้องอาศัยการเรียนรู้สื่อสมัยใหม่ เช่น คอมพิวเตอร์ เหมือนกับกลุ่ม OPPY แต่จุดที่เหมือนกันก็คือ หลังจากผลิตด้วยตนเองแล้วก็มีผู้อื่นส่งต่อช่องทางและแพร่กระจายสู่คนจำนวนมาก

ประเด็นที่น่าสนใจคือ หากผู้สูงอายุไม่สามารถสื่อสารอัตลักษณ์ตนเองในด้านบวก ไม่ว่าจะผ่านสื่อชุมชน หรือสื่อกิจกรรมอีกต่อไป ก็อาจจะส่งผลให้การเผยแพร่อัตลักษณ์ผู้สูงอายุมาจากสถาบันหลักในสังคม ซึ่งอาจทำให้มิติเชิงบวกแปรเปลี่ยนไปสู่มิติเชิงลบก็เป็นได้

ส่วนกรณีที่สอง **คนอื่นเป็นผู้ผลิตวาทกรรม** หมายถึง มีผู้สูงอายุเป็นผู้ผลิต ดังนั้น ในด้านหนึ่งจึงแสดงให้เห็นว่า อำนาจการกำหนดตัวตนของผู้สูงอายุมาจากคนอื่น ดังเช่น สถาบันการแพทย์และรัฐได้กำหนดอัตลักษณ์ผู้สูงอายุว่า อ่อนแอ ด้วยเหตุนี้ ผู้สูงอายุจึงจำเป็นต้องได้รับการตรวจร่างกาย หรือการดูแลสังเคราะห์จากภาครัฐ เช่น การได้รับเงินเบี้ยยังชีพ และการได้รับการช่วยเหลือด้านอื่นๆ

อย่างไรก็ตาม ในช่วงหลังอำนาจการกำหนดอัตลักษณ์ในแง่ลบเริ่มคลี่คลายไปในอีกทิศทางหนึ่งก็คือเริ่มประสมประสานกับสภาพของผู้สูงอายุในชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ตลอดจนลักษณะของการเคารพยกย่องความกตัญญูต่อผู้สูงอายุ และการเปลี่ยนแปลงนโยบายผู้สูงอายุแนวใหม่ที่คำนึงถึงคุณค่าของผู้สูงอายุ จึงทำให้วาทกรรมที่คนอื่นเป็นผู้ผลิตเริ่มโน้มไปสู่การมองผู้สูงอายุในฐานะผู้ที่เราต้องตอบแทนบุญคุณและการสนับสนุนช่วยเหลือ มากกว่าจะมองในด้านอ่อนแอแต่อย่างไร

ส่วนในอีกด้านหนึ่ง คนอื่นที่ผลิตวาทกรรมผู้สูงอายุอีกกลุ่มหนึ่ง เช่น บรรดาสื่อมวลชน นักวิชาการ ที่เข้าไปเยี่ยมชมชมรมผู้สูงอายุ กลับผลิตวาทกรรมผู้สูงอายุในแง่บวก โดยแสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุในชมรมแห่งนี้เป็นผู้สูงอายุที่เข้มแข็งมีคุณภาพ ทั้งนี้ ก็เนื่องมาจากการที่กลุ่มผู้ผลิตวาทกรรมกลุ่มนี้ได้เข้าไปสัมผัสและเห็นการทำกิจกรรมของผู้สูงอายุโดยตรง หรือในอีกด้านหนึ่งก็คือ การที่ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ต่างพากันต่อสู้และแสดงความหมายของตนเองด้านบวกออกมา เมื่อเป็นเช่นนั้น กลุ่มผู้เยี่ยมชมจึงได้รับรู้อัตลักษณ์ดังกล่าว หลังจากนั้นจึงนำมาเรียบเรียงและเผยแพร่สู่คนทั่วไปทั้งผ่านสื่อมวลชน แวดวงวิชาการ และแม้กระทั่งเว็บไซต์

การนำเสนอในประเด็นดังกล่าวเป็นทั้งเครื่องยืนยันถึงศักยภาพของผู้สูงอายุแล้ว ยังช่วยยกระดับการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่มักจะมาจากการสื่อสารมุขปาฐะ และกิจกรรมให้เป็น การบันทึกอย่างเป็นระบบระเบียบ สามารถอ้างอิงและค้นคว้าได้อย่างเป็นทางการ

แต่ก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่า การผลิตวาทกรรมนี้อาจจะมีการแต่งเติมเสริมแต่งความหมาย ของผู้สูงอายุ โดยอาจจะเน้นแต่มิติเชิงบวกของผู้สูงอายุมากกว่าที่จะนำเสนอความสูงอายุนั้น ที่หลากหลาย เพื่อที่จะตอกย้ำสมมติฐานของผู้ผลิตที่ต้องการนำเสนอภาพของผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง เท่านั้น ดังนั้นมิติอื่นๆ ที่ต่างไป เช่น การกำหนดอัตลักษณ์จากสถาบันการแพทย์และรัฐก็มีได้ นำเสนอ

5.2 ผู้รับสาร

การพิจารณาผู้รับสารจะพิจารณาถึงการที่วาทกรรมที่ผลิตขึ้นนั้นมุ่งกลุ่มเป้าหมายคือใคร โดยอาจจำแนกเป็นสองกลุ่มคือ กลุ่มผู้ใกล้ชิดสัมผัสกับผู้สูงอายุและตัวผู้สูงอายุเอง รวมถึงทั้งสอง กลุ่มนั้นจะบริโภคความหมายของผู้สูงอายุกลุ่มนี้ที่ผู้สูงอายุสร้างและคนอื่นสร้างว่าอะไร

ในกรณีแรก กลุ่มผู้ใกล้ชิดสัมผัสกับผู้สูงอายุ จะเป็นผู้บริโภควาทกรรมของชมรม ผู้สูงอายุโดยตรง อันได้แก่ ชาวบ้าน ผู้ประสานชมรม คนนอกที่มาเยี่ยมชม เป็นต้น

กลุ่มคนดังกล่าวหลังจากที่เห็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุทำแล้ว ก็จะเห็นด้วยกับอัตลักษณ์ ผู้สูงอายุในด้านบวกสามด้านคือ ผู้เสียสละ ภูมิปัญญา และการยกย่องการรวมตัวกันของผู้สูงอายุ มากกว่าการมองด้านความอ่อนแอทางด้านร่างกาย ดังนี้

(1) **ผู้เสียสละ** กลุ่มคนใกล้ชิดมักจะมีมุมมองผู้สูงอายุว่าเป็นผู้เสียสละ โดยเฉพาะ บรรดาแกนนำผู้สูงอายุ

เวลาลุงจวนเอ่ยถึงงานเขาไม่เอ่ยตัวเขาใจ เขาจะเอ่ยถึงชมรมผู้สูงอายุ เขา พยายามให้เกียรติชมรม คือ แกล้งถามมากเลย ไม่ต้องอะไรหรอก ที่ว่าอบรม 5 รุ่น ที่ตะพานหิน เขาเอาลูกหลานมาสอน เอามูลนิธิมาด้วย เขาเก่ง เขามีแนวคิด อย่างคุณเสวกก็เอามาช่วย เอาคนโน้นคนนี้มาช่วย เพื่อให้ตัวเองไม่ต้องหนักคน เดียว ไม่ใช่เห็นแก่รายได้ เห็นประโยชน์ตนเอง เห็นไหมละ พี่ทั้งแก่มากๆ

(นพวรรณ โฉมสุข, หัวหน้าสถานีอนามัยและผู้ประสานชมรม, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551)

อย่างลุงจวนนี่ก็เริ่มอายุมากแล้ว แต่ที่นี้ว่า ยอมรับในศักยภาพของกลุ่มผู้นำไม่ว่า ลุงจวนก็ดี ลุงหนูดีก็ดี ลุงณรงค์ แสงจันทร์ก็ดี ลุงบุญธรรม เป็นบุคคลที่ควรเอา

เป็นตัวอย่างนะครับ ซึ่งที่เข้ามาที่ตัวนี้จะเห็นเชื้อ ศรัทธา ผมจึงเข้ามาช่วยโดยที่
ผมไม่เอาคำตอบแทนอะไรนะครับ เพราะว่าเราศรัทธาในการเสียสละของคนแก่
ซึ่งอายุท่านก็มากแล้วนะครับ

(ธานินทร์ คำตา, คนรุ่นกลาง, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2551)

แบบว่าศรัทธาพวกลุงจวนอย่างนี้ก็คือตามไปทุกเรื่อง ...ก็เข้ามาช่วยหมู่บ้านเรา
เยอะ ช่วยตำบลเราเพราะว่ามีบมีอะไรมาเขาก็มาเข้ากลุ่มโน้นกลุ่มนี้...ก็เลย
ติดตามมาโดยตลอด ก็เลยมีความคิดว่า เออ ลุงเขาทำแบบนี้ก็ดี เราก็น่าจะเข้า
กลุ่มกับเขาแล้วมาปฏิบัติแถวบ้านเราอย่างนี้ เขาเป็นแบบอย่าง

(บัวเรือง ลำเหลือ, คนรุ่นกลาง, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2551)

ผู้สูงอายุได้ใช้เวลาให้กับชุมชน ถือเป็นเรื่องที่ดี และก่อให้เกิดประโยชน์ในชุมชน
เพราะบางอย่างเราก็ไม่ยอมให้สูญหาย เช่น ประเพณีหล่อเทียน เพราะทุกปีก่อน
มีกิจกรรมนี้โรงเรียนก็ต้องไปซื้อมา เด็กๆ ก็ไม่เข้าใจเรื่องประเพณีดังกล่าว การทำ
กิจกรรมแบบนี้ทำให้เด็กเข้าใจมากขึ้น

(ลออ เนียมทอง, ครู, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2551)

“ลูกๆ เรียกว่า พระเวสสันดร เพราะมีแต่ให้ทุกคน” (ปรานี ผลเกิด, คนรุ่นกลาง,
สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2551)

(2) **ภูมิปัญญา** จากการที่คนใกล้ชิดได้เห็นผู้สูงอายุทำกิจกรรม ก็เริ่มเห็นว่า
ผู้สูงอายุในชุมชนเป็นผู้สูงอายุที่มีภูมิรู้อย่างมาก และนำภูมิปัญญานั้นมาใช้ในการทำกิจกรรมเพื่อ
พัฒนาชุมชน โดยเฉพาะลุงจวน ผลเกิด ซึ่งทั้งเยาวชน แก่นนำด้วยตนเอง และคนภายนอกต่างพา
กันยืนยันเป็นเสียงเดียวกัน ดังต่อไปนี้

“บางคนอาจคิดว่า คนแก่น่าเบื่อ จุกจิก ขี้บ่น น่ารำคาญ แต่หนูคิดว่า เป็นคนแก่
ที่มีคุณภาพมาก ถ่ายทอดความรู้ให้เด็ก” (จันทร์ทิพย์ หรั่งยี่ไถ, เยาวชน, สัมภาษณ์, 21
พฤษภาคม 2551) “ลุงจวน คนช่างคิด” (ณรงค์ แสงจันทร์, แก่นนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์ 20
พฤษภาคม 2551)

ก็มองว่าลุงจวนก็เหมือนกับผู้สูงอายุทั่วไป แต่ก็สงสัยว่าทำไม ประชุมหลาย ๆ ที่ ก็เลยเริ่มรู้ว่าลุงจวนเป็นผู้มีความรู้ ก็ติดตามไปด้วย แล้วก็เอามาปรับ เช่น เกษตรพอเพียง ทำแล้วชีวิตก็ดีขึ้น สุขภาพแข็งแรง ค่าใช้จ่ายลดลง...ลุงจวนเป็นคนมองรอบด้าน รอบคอบ แต่ตนเองจะไว แต่ก็ไม่รอบคอบเท่า ลุงจวนเป็นคนคิด ผมเป็นคนทำ

(เสวก เพชรดี, คนรุ่นกลาง, สัมภาษณ์, 4 สิงหาคม 2551)

“เขาก็ดำเนินงานเขาไปได้ดี ทำงาน เออ ทำกิจกรรมเขาก็ทำได้ดี การเกษตรอะไรเขาก็ดี เขาเป็นผู้นำที่ดี” (ประมวล พิมพ์ปาน, ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2551)

คืออย่างลุงจวนนี้ถ้าพูดตามตรง แกก็เป็นถึงปราชญ์ชาวบ้านแล้ว แล้วรู้สึกว้าชื่อแกดังทั่วประเทศแล้ว งบประมาณจะเข้ามาหาแกเรื่อยๆ เพียงแต่ว่าบางครั้งต้องยอมรับว่าปัดไปเยอะเพราะแกก็ทำไม่ไหวบางสิ่งบางอย่าง แกอาศัยว่า แกสั่งสมบารมีมานาน

(ธานินทร์ คำตา, คนรุ่นกลาง, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2551)

แล้วทุกครั้งที่เดินทางไปไหนด้วยกัน เราจะได้แง่คิดจากแกเยอะมากเลย ซึ่งมันเหมือนกับบางที่เรานึก โอ้โฮ เราไม่อยากเชื่อเลยว่า ภูมิปัญญาผู้สูงอายุนี้นะ เราสัมผัสโดยเราไม่รู้ตัวนะคะ อย่างเวลาเรานั่งรถไปไกลๆ อย่างนี้ก็จะมีการคุยกัน บางที่เรานึกสงสัยคิดอย่างนี้ได้ยังไง เรามองเหมือนว่า คนแกเป็นคนที่หมดแล้วหมดไฟแล้ว ไม่มีอะไร แต่จริงๆ ไม่ใช่ ความคิดความอ่านอะไรยังมีหมด...แกเหมือนๆ กับปราชญ์ พี่จะบอกยังไงดีว่า ยิ่งกว่าด็อกเตอร์อีกนะพี่ว่า

(นพวรรณ โฉมสุข, หัวหน้าสถานีอนามัยและผู้ประสานชมรม, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551)

นอกเหนือจากภายในชุมชนแล้ว คนภายนอกชุมชนที่เข้ามาเยี่ยมชม ทำกิจกรรมกับผู้สูงอายุ ก็จะเห็นพ้องกันกับคนภายในชุมชนด้วย

ลุงจวนมิใช่จะเป็นเพียงชายชราสูงอายุทั่วไปคนหนึ่งเท่านั้น หากแต่ยังเป็นผู้มีความคิดที่เฉียบคม มีความอดทนกล้าหาญ มีภูมิความรู้ที่หลากหลาย จนทำให้ได้รับการยกย่องจากหน่วยงานของรัฐและองค์กรชุมชนว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้านของจังหวัดพิจิตรและของประเทศ

(ตะวันตก สี่ฟ้า www.codi.or.th/index2php?option=com_content&ask=view&id=131&

เข้าถึงเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2551)

สำหรับกลุ่มลุงจวนเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความทันสมัยและ active มากไม่ว่าจะเป็นเรื่องเทคโนโลยีต่างๆ ก็สามารถใช้ได้ ไม่ว่าจะเป็นโทรศัพท์ กล้องดิจิทัล เป็นต้น เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตนเอง ไม่ต้องการเป็นภาระของลูกหลาน ทำทุกอย่างที่สามารถจะทำได้ด้วยตนเอง ชอบแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ ตัวอย่างเช่น ลุงจวนมักจะเข้าร่วมการอบรมต่างๆ ลุงยอมก็จะหาหนังสือเกี่ยวกับสมุนไพรมาเพิ่มพูนความรู้

(ศิริลักษณ์ สวัสดิ์วงษา, บุคคลภายนอกที่เคยทำกิจกรรมกับชมรม, สัมภาษณ์,

30 มิถุนายน 2551)

โห คนแก่ ตัวเองก็แก่แล้วนะ คนแก่ไม่ได้เอาความแก่มาก่อนว่าจะทำอะไรไม่ได้ เรื่องความเหี่ยว สังขารก็มีนะ แต่ยังมีอะไรที่อยากจะทำ เขาเป็นคนแก่ที่มีคุณภาพ เขาต้องมีอะไรสักอย่างให้เป็นรางวัล เขาได้รับการยอมรับ และเป็นกำลังใจในการทำงาน ต้องการทำหน้าที่มากขึ้น ดังนั้นโครงการไม่หมดจนกว่าจะหมดลมหายใจ

(นฤมล ใจดี, บุคคลภายนอกที่เยี่ยมชมชมรม, สัมภาษณ์, 8 กรกฎาคม 2551)

(3) การรวมกลุ่มกัน จะหมายถึง การเห็นด้วยกับการที่ผู้สูงอายุรวมตัวกันทำกิจกรรมในชุมชน ดังนี้ “พร้อมเพรียงใจกันดี ดูแล้วน่าปลื้มใจ คนแก่ดีกว่าอยู่บ้าน โดยที่วันหนึ่งเหงาอยู่คนเดียวอย่างนั้น มาเจอกัน เออ นานๆ ได้มาคุยกันตรงนี้ จุดนี้ใช้ใหม่ ก็เป็นสิ่งที่ว่าเขา นานๆ เออ ได้เจอถามสารทุกข์สุกดิบอะไรกันอย่างนี้” (ประมวล พิมพ์ปาน, ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2551) “มองแล้ว คนแก่เขาก็ให้เขามีการมีงานทำเขาก็ไม่เจียบเหงา ก็ดีเหมือนกัน คิดแล้วว่ดี ดีกว่าให้เขาอยู่บ้านเปล่าๆ แล้วไม่มีอะไร ถ้าเขามาร่วมกันแบบนี้เขาก็จะมีความสุขมั่ง ได้พูดจาคุยกัน” (ธันว์ บุตรศรี, ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2551)

กรณีที่สอง ผู้สูงอายุเป็นผู้บริโภควาทกรรมที่คนอื่นสร้างขึ้น หมายถึง การที่ผู้สูงอายุไม่ได้เป็นแต่เพียงผู้สร้างวาทกรรม แต่เมื่อผู้อื่นสร้างวาทกรรมขึ้นนั้น ผู้สูงอายุในชมรมก็

กลายเป็นผู้บริโภคและต้องการความหมายอย่างหลากหลาย เช่น การต่อรองวาทกรรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น สื่อมวลชนสร้างขึ้น และสถาบันในชุมชนสร้างขึ้น

ด้านแรก การต่อรองวาทกรรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น จากประสบการณ์โดยตรงในครั้งที่ผู้วิจัยได้ทำวิจัยเรื่อง “อัตลักษณ์และความสามารถในการสื่อสารของแกนนำชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร ในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเองและชุมชน” (2552ก) ผู้วิจัยได้นำข้อมูลทั้งหมดคืนให้กับผู้สูงอายุในชมรม และข้อสรุปของงานวิจัยในเบื้องต้นนั้นพบว่า ผู้สูงอายุเห็นด้วยกับข้อมูลที่ผู้วิจัยนำเสนอที่มองผู้สูงอายุในแง่บวกคือมีความเข้มแข็งและมีศักยภาพ

แต่เมื่อคืนข้อมูลให้กับกลุ่มผู้สูงอายุกลับไม่เห็นด้วยและต้องการความหมาย เช่น การมองว่า อัตลักษณ์ที่เข้มแข็งก็สามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ หรือภายในชุมชนไม่เพียงแต่มีผู้สูงอายุที่เข้มแข็งแต่จะมีผู้อ่อนแอ ดังเช่น “จากที่เคยเข้มแข็งก็อ่อนแอได้ด้วย เพราะสังขารมันไม่เที่ยง เป็นไปตามกาลเวลา ถึงแม้อยากไปร่วมกิจกรรม อยากทำงานแต่ก็ไปไม่ได้ เพราะร่างกายไม่แข็งแรง” (หนูดี ทองภูบาล, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2551) “ชุมชนจะมีผู้สูงอายุที่อ่อนแอด้วย แต่ก็ค่อนข้างน้อย ต้องคิดกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือให้ดีขึ้น เช่น กิจกรรมเยี่ยมเยียนผู้สูงอายุ” (จวน ผลเกิด, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2551)

นอกจากนั้น ยังพิจารณาว่า ความเข้มแข็งของผู้สูงอายุจำเป็นต้องมีผู้ช่วยเหลือมิใช่เพียงตัวผู้สูงอายุที่จะทำคนเดียวได้เท่านั้น เช่น “นอกจากจะรวมตัวกันได้ทำเองแล้วก็ต้องมีผู้ช่วยด้วย ต้องมี อสม. ด้วย” (ณรงค์ แสงจันทร์, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2551)

แต่ละกลุ่มแต่ละคนจะทำงานคนเดียวไม่ได้ ต้องอาศัยความร่วมมือจากกลุ่มและสถาบันต่างๆ ในชุมชน เช่น อนามัย จะปรึกษาหมอนพเรื่องการประสานงานกับ 9 หมู่บ้าน อสม. เพราะอนามัยจะใกล้ชิดกับคนแก่ นอกจากนั้น หมอนพก็ยังช่วยประสานกับ อบต. เพื่อสนับสนุนเรื่องงบประมาณในการทำกิจกรรม

(จวน ผลเกิด, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2551)

ด้านที่สอง การต่อรองภาพของผู้สูงอายุที่ปรากฏผ่านสื่อมวลชน ผู้สูงอายุก็มีทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับภาพนั้น ในกรณีที่เห็นด้วย จะเห็นพ้องกับการที่สื่อมวลชนนำเสนอประเด็นผู้สูงอายุที่เริ่มมีมากขึ้นและต้องหาทางสนับสนุน

ที่ว่า เขาให้โอกาสผู้สูงอายุนะ สื่อมวลชนนะเขาพยายาม อย่างที่พี่ดูในข่าวยังงี้ เขาเหมือนกับว่า พยายามที่จะให้ผู้ชมได้รู้ว่า ผู้สูงอายุไม่ได้ถูกทอดทิ้ง มีคน

ช่วยเหลือ จัดโน้นจัดนี้ให้ ที่พี่คุณะ เดียวมีงานไอนั้นไอนี้ เรายังอยากจมาเป็น
ตัวอย่างเลย เห็นเขาทำกันนะ เออมีประกวดไอนั้นไอนี้ให้คนเหมือนกับว่า เขาก็
พยายามที่จะให้สังคมยอมรับนะ ให้คิดว่า เออ อย่าทอดทิ้ง ให้มีความสำคัญกับ
ผู้สูงอายุ แล้วก็ยิ่งเมื่อเข้านี้ยิ่งได้ยืนยันชัดเจนเลยว่า อีกหน่อยนะภาระที่จะมี
ผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นนี้ มันจะทำให้อะไรละ 1 ต่อ 1 เมื่อเข้าฟังข่าวหรือเปล่า ที่ว่า
ประชาชนคนไทย 1 คน ต้องดูแลผู้สูงอายุ 1 คน พี่ก็มองว่า เขาก็พยายามให้
ข้อมูลประชาชนว่า จำนวนผู้สูงอายุสูงขึ้น ปัญหาของผู้สูงอายุพวกเราต้องช่วยกัน
เริ่มต้นคิดว่าจะต้องทำอะไรต่อไป

(นพวรรณ โฉมสุข, หัวหน้าสถานีอนามัยและผู้ประสานชมรม, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551)

แต่สำหรับภาพผู้สูงอายุที่อ่อนแอ ชีบ้น ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ดังปรากฏในละคร
ข่าวสารต่างๆ กลับเป็นภาพที่ผู้สูงอายุไม่เห็นด้วยและผู้สูงอายุจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติใหม่
ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“คนแก่ในละครมักใช้อำนาจกับลูกหลาน กลายเป็นคนที่น่าเบื่อ เด็กสมัยใหม่ถือ
ว่ามีภูมิรู้ ทำแบบนี้ไม่ได้ ต้องค่อยๆ สอนเด็ก” (จวน ผลเกิด, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์,
4 สิงหาคม 2551) “ลูกหลานไม่ดูแล คนแก่ก็ไม่มีแนวคิด” (ละไม แก้วทิม, ผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์,
8 กรกฎาคม 2551)

ด้านที่สาม ภาครัฐกำหนดอัตลักษณ์ด้านลบ การที่ภาครัฐ เช่น สถานีอนามัย
ได้สร้างวาทกรรมความอ่อนแอให้กับผู้สูงอายุที่ต้องตรวจร่างกาย ในด้านหนึ่ง กลุ่มผู้สูงอายุก็
ดำเนินตามกิจกรรมดังกล่าว แต่ในเวลาเดียวกัน ผู้สูงอายุบางคนก็ต่อรองความหมายด้วยการออก
กำลังกาย การแพทย์ทางเลือก การทำจิตใจให้มีความสุขด้วยการทำงานและการรวมกลุ่ม เป็นต้น
รวมถึงจากการสังเกตการณ์การตรวจตราผู้สูงอายุในวันที่ 7 กรกฎาคม 2551 ก็พบว่า มีผู้สูงอายุ
โดยเฉพาะแกนนำที่ไม่ได้เข้าไปตรวจร่างกาย ซึ่งอาจถือเป็นอีกหนึ่งกลยุทธ์ที่ต่อรองความ
หมายความอ่อนแอที่ภาครัฐกำหนดให้

การต่อรองนี้ยังขยายไปถึงการไม่รับเบี้ยยังชีพของผู้สูงอายุในชมรม เพราะมองว่า
เบี้ยยังชีพน่าจะมอบให้กับผู้สูงอายุที่ประสบปัญหามากกว่าตนเอง

การต่อรองทั้งสามประการนี้แสดงให้เห็นถึงความพยายามต่อสู้ความหมายของ
ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ที่ไม่ยินยอมรับความหมายที่คนอื่นสร้างขึ้นทั้งหมด แต่จะต่อรองความหมายตาม
ทัศนคติของตนเอง ซึ่งทั้งหมดนั้นมาจากความรู้ความสามารถที่เป็นทุนสำคัญที่ก่อให้เกิดอำนาจการ
ต่อสู้

กล่าวโดยสรุป ปฏิบัติการวาทกรรมของชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร เป็นปฏิบัติการที่มาจากสองกลุ่มคือ ผู้สูงอายุเป็นผู้ผลิตและคนอื่นเป็นผู้ผลิต จุดต่างที่สำคัญคือ การที่ผู้สูงอายุเป็นผู้ผลิตทำให้อำนาจในการกำหนดความหมายของตนเป็นไปในด้านบวก คือ ความเข้มแข็ง มีศักยภาพ และทำประโยชน์เพื่อชุมชน

ส่วนกรณีของคนอื่นเป็นผู้ผลิต กลับมีทั้งแง่ลบที่เห็นพ้อง อันเนื่องมาจากผู้ผลิตวาทกรรมนั้นได้เคยเข้าเยี่ยมชมนและสัมผัสใกล้ชิดติดกับการทำงานของชมรมผู้สูงอายุ ในทางกลับกันหากเป็นสถาบันที่รับนโยบายจากส่วนกลางทั้งภาครัฐและการแพทย์ จะมีแนวโน้มการมองผู้สูงอายุที่อ่อนแอและต้องได้รับการสงเคราะห์ แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อสภาพของความเป็นจริงของชมรมเข้มแข็ง อีกทั้งสภาพของชุมชนที่ยังคงเคารพและกตัญญูผู้สูงอายุ และนโยบายผู้สูงอายุแนวใหม่ จึงทำให้การมองผู้สูงอายุในช่วงหลังแปรเปลี่ยนสู่การสนับสนุนการทำงานของผู้สูงอายุ

ความต่างประการถัดมาคือ หากเป็นกรณีผู้สูงอายุเป็นผู้ผลิต รูปแบบและช่องทางการสื่อสารจะผลิตขึ้นตามความถนัดและทุนเดิมของผู้สูงอายุ คือ การใช้สื่อมุขปาฐะ และสื่อกิจกรรม (ซึ่งต่างไปจากกลุ่ม OPPY ที่จะใช้สื่อคอมพิวเตอร์และเรียนรู้การเรียนคอมพิวเตอร์) โดยเน้นกลุ่มเป้าหมายคือ คนในชุมชน แต่ก็มีบ้างเมื่อมีคนภายนอกเข้ามาเยี่ยมชมนงาน หรือแกนนำเดินทางไปในนอกชุมชนก็ช่วยเผยแพร่ออกไปเป็นตัวอย่างของการทำงานของผู้สูงอายุได้มากขึ้น

ส่วนกรณีของผู้อื่นเป็นผู้ผลิตจะเน้นในสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อกิจกรรม หากเป็นกรณีการนำเสนอด้านบวก เช่น ข่าวสาร บทความ หนังสือ และงานวิจัย ก็จะช่วยเผยแพร่ให้กับคนภายนอกได้รับทราบและกลายเป็นตัวอย่างในระดับประเทศ แต่ในทางกลับกัน หากเป็นการผลิตจากสถาบันการแพทย์และรัฐก็มีช่องทางที่สวนทางกันจากภายนอกและกระจายสู่ระดับชุมชน และหากมองไปในวงกว้างก็จะพบว่า เป็นการแพร่กระจายสู่ระดับประเทศแต่กลับเป็นแง่ลบด้านลบมากกว่า ซึ่งจะทำให้ตอกย้ำอัตลักษณ์ด้านลบของผู้สูงอายุ

ในท้ายที่สุด วาทกรรมผู้สูงอายุที่ผลิตขึ้นทั้งจากตัวผู้สูงอายุและคนอื่นก็ส่งผลต่อการบริโภคความหมายของผู้รับสาร ตัวแปรสำคัญคือ ความใกล้ชิดกับชมรมผู้สูงอายุก็จะมองผู้สูงอายุในด้านบวก คือ เสียสละ ผู้มีความรู้ และการรวมตัวเป็นเรื่องที่ดีน่ายกย่อง ในทำนองเดียวกัน คนอื่นที่ผลิตความหมายผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุก็ต้องรองความหมาย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุกลุ่มนี้เป็นผู้มีอำนาจทั้งการสร้างและการบริโภคอัตลักษณ์ของตนเอง

6. ปฏิบัติการสังคมและวัฒนธรรม

จากแนวคิดของ Fairclough วาทกรรมจะวางอยู่บนปฏิบัติการสังคมและวัฒนธรรมเป็นผู้กำหนดความหมาย ในกรณีนี้จะพิจารณาใน 4 ด้าน คือ มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม การแพทย์ รัฐ และการสื่อสาร รายละเอียดดังนี้

6.1 มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม

เมื่อพิจารณาสภาพสังคมที่ตั้งอยู่ของชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร พบว่า ยังคงเป็นชุมชนชนบทอยู่ แต่ทว่า ความเจริญของเมืองก็เริ่มก้าวเข้ามา โดยมีสถาบันต่างๆ เช่น อบต. โรงเรียน สถานีนามัย และวัดก้าวเข้ามานับตั้งแต่ ทศวรรษที่ 2520 แต่ก็ยังมีกลิ่นอายของความ เป็นสังคมชนบท โดยปรากฏในสามด้าน คือ ศาสนาและความเชื่อ ความกตัญญู และภูมิปัญญา ผู้สูงอายุ

ด้านแรก ศาสนาและความเชื่อ คนในชุมชนและผู้สูงอายุยังคงยึดมั่นอยู่ในหลักธรรมทาง ศาสนาตามกฎไตรลักษณ์ โดยพิจารณาว่า การเกิดแก่เจ็บตายเป็นเรื่องธรรมชาติ ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีการเตรียมตัวก่อนการตายหรือที่เรียกว่า “มรณานุสติ” อีกด้วย

ความเชื่อและศรัทธาในศาสนาปรากฏเด่นชัดทั้งการเข้าวัดเข้าวา ตลอดจนการใช้ หลักธรรมนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน การทำกิจกรรมของชมรมที่ใช้หลักธรรมเป็นแกนสำคัญ เช่น การทำกิจกรรมหล่อเทียนหลอมใจก็เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา การทำกิจกรรมออมทรัพย์และ ฌาปนกิจสงเคราะห์ก็เพื่อเป็นการช่วยเหลือผู้สูงอายุที่อ่อนแอในชุมชน

การใช้หลักธรรมในชีวิตการทำงานตรงกับแนวคิดทางพุทธศาสนาดังที่พระพรหม คุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต, 2548: 30-32) เสนอว่า การทำงานมีอยู่ด้วยกันหกแบบคือ แบบแรก การทำงานเป็นเครื่องมือหาเลี้ยงชีพ ทำให้มีเงินทอง ตรงกับคติที่ว่า “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” แบบที่สอง การทำงานเป็นเครื่องมือสู่ตำแหน่ง ความรุ่งโรจน์ หรือทางพระเรียกว่า “โลกธรรม” แบบที่สาม การทำงานเพื่อสังคม ซึ่งจะขยายออกไปจากตัวฉัน แบบที่สี่ การทำงาน เป็นสิ่งที่แปรสภาพชีวิตของคน ทำให้คนมีสภาพชีวิตที่แตกต่างกันไป เช่น ครู กรรมกร ก็มีสภาพ ชีวิตที่แตกต่างไป แบบที่ห้า การทำงานทำให้ชีวิตมีคุณค่า หรือค่าของคนอยู่ที่ผลงาน และแบบที่ หก คือ การทำงานเป็นการพัฒนาตน และสำหรับในกรณีของชมรมจะมุ่งเน้นการทำงานในด้าน ของการพัฒนาสังคมในแบบที่สาม

ด้านที่สอง ความกตัญญู ถือเป็นหลักธรรมที่บรรดาผู้คนในชุมชนยังคงมีอยู่ โดยเน้นการ ตอบแทนบุญคุณของผู้สูงอายุ ซึ่งกระทำได้โดยผ่านการทำกิจกรรมกับผู้สูงอายุในการตรวจ

ร่างกายทุกสามเดือนแล้ว ยังจัดกิจกรรม “รดน้ำสังกรานต์” ผู้สูงอายุ เป็นกิจกรรมที่จัดต่อเนื่องทุกปี รวมถึงยังแฝงอยู่ในการส่งมอบของของผู้สูงอายุต่อบุตรหลาน

ด้านที่สาม **ความเชี่ยวชาญของผู้สูงอายุ** แม้ว่า ชุมชนจะมีโรงเรียนตั้งอยู่นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 แต่บทบาทของผู้สูงอายุในฐานะผู้เชี่ยวชาญก็ยังไม่จางหาย ส่วนหนึ่งเนื่องจากผู้สูงอายุยังใช้ความรู้ภูมิปัญญาในอดีตมาพัฒนาและทำกิจกรรมจนเป็นที่รู้จักทั้งภายในและภายนอกชุมชน และเมื่อเป็นเช่นนั้น ทางโรงเรียนก็เริ่มชักชวนผู้สูงอายุให้เป็น “ครูภูมิปัญญา” และส่งมอบบรรดาเยาวชนคนรุ่นใหม่ในโรงเรียน นับตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 2540 เป็นต้นมา บรรดาผู้สูงอายุก็เริ่มเข้าไปสอนวิชาต่างๆ เช่น งานจักสาน การหล่อเทียน และดนตรี ซึ่งทำให้ความหมายคุณค่าของผู้สูงอายุยังคงดำรงอยู่

แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบันที่เริ่มให้ความสำคัญต่อผู้สูงอายุมากขึ้น ในฐานะผู้รู้และภูมิปัญญา ดังเช่น การเกิดขึ้นของโครงการ “คลังสมอง” ผู้สูงอายุ เช่น “วุฒิสภาธนาคารสมอง” “โครงการปัญญาผู้สูงอายุ” และการยกย่องผู้สูงอายุให้เป็นต้นแบบของสังคม (ธิดา ศรีไพพรรณ และคณะ, 2552)

อย่างไรก็ตาม ความรู้ความเชี่ยวชาญของผู้สูงอายุในสังคมยุคนี้นั้นอาจต่างไปจากในสังคมเกษตรกรรม คือ มิใช่เป็นผู้เชี่ยวชาญทุกเรื่อง แต่จะจำกัดในด้านภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม แต่หากเป็นความรู้สมัยใหม่นั้น ผู้สูงอายุก็ยังจำเป็นต้องเรียนรู้แสวงหาอยู่ ดังกรณีของการเข้าร่วมฝึกอบรมในพื้นที่ต่างๆ เพื่อที่จะทำให้เกิดการรักษาสุขภาพของผู้สูงอายุที่รู้และเชี่ยวชาญได้ ไม่ต่างจากกรณีของผู้สูงอายุกลุ่ม OPPY ที่ต้องฝึกฝนความรู้สมัยใหม่ผ่านการใช้คอมพิวเตอร์ เพียงแต่จุดต่างก็คือ ความรู้สมัยใหม่ของชมรมนี้จะเน้นความรู้ที่ยังคงเกี่ยวข้องกับความรู้ที่ตนมีอยู่ เช่น การเกษตรกรรม การรักษาสุขภาพ จึงทำให้ไม่ยากลำบากเมื่อเทียบกับความรู้เรื่องคอมพิวเตอร์ที่ห่างไกลจากตน และหากยังสามารถประยุกต์เข้ากับความรู้เก่าได้ก็จะกลายเป็น “ปราชญ์” หรือผู้รู้ที่ได้รับการยกย่องมากขึ้นด้วย

6.2 มิติด้านการแพทย์

สถาบันการแพทย์ก้าวเข้ามาเกี่ยวข้องกับชุมชนผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงามค่อนข้างมาก โดยอาจจำแนกเป็นสองทิศทางคือ ทิศทางแรก การควบคุมร่างกายของผู้สูงอายุผ่านนโยบายของกระทรวงสาธารณสุขแบบเดิม และทิศทางที่สอง การสนับสนุนส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุผ่านชมรมผู้สูงอายุ

ในทิศทางแรก การควบคุมร่างกายของผู้สูงอายุผ่านนโยบายของกระทรวงสาธารณสุขแบบเดิม ในยุคแรก กระทรวงสาธารณสุขได้กำหนดกฎเกณฑ์การควบคุมร่างกายของผู้สูงอายุผ่านการตรวจตราผู้สูงอายุ โดยมอบคู่มือหรือ “สมุดบันทึกสุขภาพประจำตัวผู้สูงอายุ” ผลิตขึ้นโดยสถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ กรมการแพทย์ เพื่อให้แพทย์และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขบันทึกข้อมูลต่างๆ ด้านสุขภาพผู้สูงอายุ นับตั้งแต่ การบันทึกประวัติส่วนตัว ประวัติการเจ็บป่วยของครอบครัว ชื่อและที่อยู่ของบุคคลหรือญาติที่สามารถติดต่อได้ การตรวจตราภายในร่างกาย ผลการตรวจทางห้องปฏิบัติการ เช่น การตรวจนับเม็ดเลือด สารเคมีในเลือด ภูมิคุ้มกันเลือด ปัสสาวะ อุจจาระ ไวรัสตับอักเสบ การตรวจคลื่นไฟฟ้า การตรวจคลื่นสะท้อนเสียง เอ็กซเรย์ การตรวจตราภายนอก บันทึกการตรวจและรักษาพยาบาลภายนอก เช่น น้ำหนัก ส่วนสูง ความดัน อาการโรค การวินิจฉัย การรักษาพยาบาล และในส่วนท้ายของบันทึกจะให้ข้อเสนอแนะเบื้องต้นกับผู้สูงอายุ เช่น อาการที่ควรพบแพทย์ การรับประทานอาหาร การออกกำลังกาย เป็นต้น

การตรวจตราและสมุดบันทึกเป็นเสมือนคู่มือสำคัญที่ภาครัฐและสถาบันการแพทย์ได้ก้าวเข้ามากำหนดร่างกายของผู้สูงอายุและแพร่กระจายเข้าสู่คนในชุมชน ทำให้ร่างกายผู้สูงอายุเป็นร่างกายที่ “เชื่อมโยง” ต่อการจัดการของรัฐ ที่จะอธิบายว่า ร่างกายแบบใดที่อ่อนแอและควรจะต้องรักษา

ทิศทางที่สอง การสนับสนุนส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุผ่านชมรมผู้สูงอายุ ทิศทางนี้เกิดขึ้นนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 ในครั้งที่ตั้งชมรมผู้สูงอายุแห่งนี้ขึ้น ณ สถานีอนามัย ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร โดยมีหมอนพวรรณ โฉมสุข เป็นผู้ประสานชมรมนับตั้งแต่ครั้งแรกจวบจนปัจจุบัน ชมรมก็ยังใช้พื้นที่สถานีอนามัยทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ในช่วงแรกๆ การจัดตั้งชมรมก็ยังคงดำเนินตามนโยบายของกระทรวงสาธารณสุขที่มุ่งเน้นการตรวจร่างกายของผู้สูงอายุ แต่หลังจากนั้น ก็เริ่มสนับสนุนให้ผู้สูงอายุทำกิจกรรมต่างๆ จนในที่สุดกิจกรรมที่ผู้สูงอายุทำก็มีจำนวนมากและหลากหลาย ด้านหนึ่งก็เนื่องจากผู้สูงอายุแห่งนี้มีความรู้ความสามารถ ในเวลาเดียวกันกระทรวงสาธารณสุขก็เริ่มปรับเปลี่ยนแนวคิดการรักษา ส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุทำกิจกรรมด้วยเพราะมองว่า แนวทางดังกล่าวจะทำให้สุขภาพของผู้สูงอายุมีความยั่งยืนมากกว่า ดังคำสัมภาษณ์ของหมอนพวรรณ โฉมสุข

อนามัยจะมีหน้าที่ส่งเสริมกับรักษาคะ คือ มันจะมีงานสาธารณสุข 4 ด้านใช้ไหมคะ มีหน่วยรักษาพยาบาล มีหน่วยฟื้นฟูร่างกาย ฟื้นฟูคนที่เจ็บป่วยแล้ว แล้วก็ต้องส่งเสริมป้องกันโรค แล้วก็บริหารจัดการอะไรแบบนี้ รักษา ฟื้นฟู ป้องกัน ส่งเสริม 4 เรื่อง ก็คือ รักษาในคนที่เจ็บป่วยเนอะ ส่งเสริมสุขภาพในรายที่ยังไม่

ป่วยนัก ส่งเสริมให้เขามีร่างกายที่แข็งแรง ฟันฟูคือคนที่ป่วยแล้วก็ต้องฟันฟูยังงี้
ส่งเสริมป้องกันโรค เช่น ป้องกันเรื่องเกี่ยวกับวัคซีน...ก็เป็นเรื่องตั้งแต่อยู่ในครรภ์
เกิดจนตายไป

(นพวรรณ โคมสุข, หัวหน้าสถานีนามัยและผู้ประสานชมรม, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2551)

ในทางกลับกัน ผู้สูงอายุก็เริ่มที่จะปรับแนวคิดจากการรักษาพยาบาลสู่การป้องกันสุขภาพ
ด้วยตนเอง ด้วยสุขภาพแบบทางเลือก เช่น การออกกำลังกาย การรับประทานยาสมุนไพร การ
มองสุขภาพแบบองค์รวมโดยเน้นมิติทางจิตวิญญาณ

6.3 มิติด้านรัฐ

ภาครัฐเข้ามาเกี่ยวพันชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม นับตั้งแต่การเป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการ
จัดตั้งชมรมนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 แต่หากย้อนกลับไปพิจารณาการทำงานของรัฐบาลกับผู้สูงอายุ
อย่างเป็นทางการสามารถจำแนกได้สองทิศทาง คือ การสงเคราะห์และตอบแทนผู้สูงอายุ และการ
ให้การสนับสนุน

ทิศทางแรก การสงเคราะห์และตอบแทนผู้สูงอายุ เริ่มต้นตั้งแต่การจัดตั้งสถาน
สงเคราะห์คนชราบ้านบางแคในปี พ.ศ. 2496 ซึ่งเป็นการให้การ “สงเคราะห์” ผู้สูงอายุที่อ่อนแอ
และยากไร้ แต่ในเวลาเดียวกันก็จำเป็นต้องตอบแทนผู้สูงอายุที่เคยทำมา ต่อมาในช่วงหลัง ปี
พ.ศ. 2525 เมื่อประชากรผู้สูงอายุมีปริมาณมากขึ้น และในช่วงเวลาดังกล่าวเกิดการประชุม
สมัชชาโลกว่าด้วยผู้สูงอายุ ณ กรุงเวียนนา จึงทำให้เกิดการสานต่อการจัดตั้งคณะกรรมการ
ผู้สูงอายุแห่งชาติ และเริ่มจัดทำแผนผู้สูงอายุแห่งชาติครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2525-2544) และในช่วง
ปี พ.ศ. 2535 ก็ดำเนินนโยบายและมาตรการสำหรับผู้สูงอายุระยะยาว พ.ศ. 2535-2554 ทั้งสอง
แผนนี้มีเนื้อหาส่วนหนึ่งเพื่อสงเคราะห์และตอบแทนผู้สูงอายุ

สำหรับนโยบายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในชุมชนแห่งนี้ก็คือ ในปี พ.ศ. 2536 เริ่มเกิด
โครงการกองทุนส่งเสริมสวัสดิการผู้สูงอายุและครอบครัวในชุมชน หรือเบี้ยยังชีพ ภายใต้
กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย และต่อมาย้ายสู่องค์กรส่วนท้องถิ่นในปี พ.ศ. 2545 ซึ่ง
จะมอบให้กับผู้สูงอายุที่ยากจน จำนวน 500 บาท โดยมีผู้ตัดสินว่าใครควรจะได้รับหรือไม่ได้รับ
(แต่ในปี พ.ศ. 2552 จึงพัฒนาเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุทุกคนในประเทศเดือนละ 500 บาท) ถือเป็น
การให้การสงเคราะห์ผู้สูงอายุในท้องถิ่น (ศิริวรรณ อรุณทิพย์ไพฑูรย์ และคณะ 2552: 84)

อนึ่ง สำหรับกรณีของชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม ผู้สูงอายุในชุมชนด้านหนึ่งก็รับ
นโยบายดังกล่าว แต่ในอีกด้านหนึ่งก็พยายามใช้ภูมิปัญญาของตนเองด้วยการสร้างกลุ่ม

“ออมทรัพย์” และ “ฉาปนกิจสงเคราะห์” ขึ้น เพราะมองว่า เพียงแค่เบี้ยยังชีพยังไม่พอเพียงและเป็นการพึ่งพารัฐมากเกินไป แนวทางดังกล่าวเป็นดัชนีชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุในชุมชนแห่งนี้มีศักยภาพ ซึ่งสอดคล้องกับการที่รัฐเริ่มเปลี่ยนแปลงการมองผู้สูงอายุเสียใหม่

ทิศทางที่สอง การสนับสนุนผู้สูงอายุ ภาครัฐยังเริ่มให้การสนับสนุนผู้สูงอายุที่เข้มแข็งด้วย ปฏิบัติการนี้เริ่มต้นตั้งแต่การจัดตั้งชุมชนผู้สูงอายุ ในช่วงปี พ.ศ. 2505 ณ โรงพยาบาลประสาท กรุงเทพฯ แต่ช่วงเวลาที่ยาวตัวมากที่สุดจะเกิดในช่วงปลายทศวรรษที่ 2520 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 โดยการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุขึ้นอีกครั้งโดยกรมการแพทย์ ณ โรงพยาบาลสงฆ์ ในช่วงปี พ.ศ. 2527 กรมประชาสงเคราะห์เชิญชวนให้จัดตั้งชมรมผู้สูงอายุทั่วประเทศ เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระชนมายุ 72 พรรษา กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข ในฐานะหน่วยราชการที่รับผิดชอบ ต่อมาในปี พ.ศ. 2532 จัดตั้งสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นหน่วยงานสาธารณประโยชน์ภาคเอกชน รวบรวมบรรดาชมรมต่างๆ ทั่วประเทศมาเป็นสมาชิก ในปี พ.ศ. 2551 มีจำนวนสมาชิก 19,475 คน (อ้างถึงใน ศิริวรรณ อรุณทิพย์ไพฑูรย์ และคณะ 2552: 171) ในช่วงเวลานี้องค์ที่ทำให้ชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จัดตั้งขึ้น

แนวคิดการสนับสนุนผู้สูงอายุวางอยู่บนพื้นฐานที่มองว่า ผู้สูงอายุยังคงมีความสามารถและคุณภาพ (active aging) สามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง เพียงแต่ว่า รัฐจะเป็นผู้ให้การสนับสนุน แนวคิดดังกล่าวได้รับการต่อยอดจากต่างประเทศในปี พ.ศ. 2545 ซึ่งมองว่า ผู้สูงอายุคือผู้ที่มีศักยภาพ (active aging) รัฐจึงต้องให้การสนับสนุน และทั้งหมดก็ระบุในแผนผู้สูงอายุระดับชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) และพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ยิ่งไปกว่านั้น การสนับสนุนผู้สูงอายุสอดคล้องกับการที่ประชากรผู้สูงอายุเริ่มเพิ่มจำนวนมากขึ้น หากยังคงสงเคราะห์ทั้งหมดจะสร้างปัญหาในอนาคต นอกจากนั้นในช่วงหลังทศวรรษที่ 2550 รัฐเริ่มสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลผู้สูงอายุมากขึ้นกว่าเดิม เพื่อเป็นการผ่อนภาระของภาครัฐ เช่น การจัดตั้งศูนย์เฝ้าระวังและส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ การมีอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ เป็นต้น

6.4 มิติด้านการสื่อสาร

ปฏิบัติการด้านการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับชมรมผู้สูงอายุ คือ สื่อกิจกรรม สื่อชุมชน และสื่อมวลชนและสื่ออินเทอร์เน็ต

ด้านแรก สื่อกิจกรรม เป็นสื่อขนาดเล็กที่ผู้สูงอายุสามารถเป็นผู้ผลิตได้ มีทั้งสื่อกิจกรรมในปัจจุบันและสื่อประเพณีในอดีต สื่อทั้งสองจะมีจุดร่วมกันตรงที่วางอยู่บนทุนความรู้เดิมของผู้สูงอายุ แต่ก็มีจุดต่างกันดังนี้

สำหรับกรณีแรก สื่อกิจกรรมในปัจจุบัน เป็นสื่อที่ใช้ภูมิปัญญาผลิตขึ้นมาและเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตในปัจจุบัน อาทิ กิจกรรมออมทรัพย์ เกษตรปลอดสารพิษ จักสาน ดอกไม้จันทร์ เป็นต้น ส่วนกรณีที่สอง สื่อประเพณีในอดีต เป็นสื่อกิจกรรมประเภทหนึ่งที่ใช้ภูมิปัญญาควบคู่กับความรู้ด้านวัฒนธรรม อาทิ กิจกรรมหล่อเทียนหลอมใจ กิจกรรมที่ผลิตขึ้นจึงสะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาและความรู้เชิงวัฒนธรรมของผู้สูงอายุ

อย่างไรก็ดี คนอื่นก็มีส่วนเกี่ยวข้องในการผลิตสื่อกิจกรรมได้เช่นกัน ทั้งสื่อกิจกรรมสมัยใหม่ เช่น การตรวจตราผู้สูงอายุ รวมถึงกิจกรรมที่เน้นภูมิปัญญา เช่น การรดน้ำสงกรานต์ การพาผู้สูงอายุทัศนศึกษา 9 วัด เป็นต้น โดยที่กิจกรรมชุดนี้จะมีกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้สูงอายุ และมองผู้สูงอายุในฐานะทั้งการส่งเสริมและการตอบแทนผู้สูงอายุ อันทำให้ผู้สูงอายุมีอัตลักษณ์ที่มีได้เป็นผู้เข้มแข็งเมื่อเทียบกับการที่ผู้สูงอายุเป็นผู้ผลิตสื่อกิจกรรม

ด้านที่สอง **สื่อมุขปาฐะ** เป็นสื่อที่ผู้สูงอายุนิยมใช้เป็นลำดับถัดมา คือ การพูดหรือการเล่าเรื่อง ความสามารถทางการสื่อสารดังกล่าวจะใช้ต่อเมื่อทำกิจกรรมสำเร็จแล้วจึงจะใช้การอธิบายหรือการขยายความ เพราะบรรดาผู้สูงอายุในชมรมมักจะมองว่า “ทำมากกว่าพูด”

อย่างไรก็ดี การสื่อสารผ่านมุขปาฐะก็ยังใช้ในการปรึกษาหารือระหว่างผู้สูงอายุ และเมื่อผู้สูงอายุอยู่ในฐานะวิทยากร ก็จะใช้การสื่อสารผ่านการพูดสั่งสอนเยาวชนและคนภายนอก

ด้านที่สาม **สื่อมวลชนและสื่ออินเทอร์เน็ต** เป็นเพียงสื่อประเภทเดียวที่ผู้สูงอายุมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง สื่อประเภทนี้เป็นสื่อที่คนอื่นและมักจะเป็นคนภายนอกชมรมเป็นผู้ผลิตโดยนำเนื้อหาของชมรมมานำเสนอ และโดยส่วนใหญ่ผู้ผลิตมักจะคัดเลือกเนื้อหาตัวอย่างที่ดีของชมรมและแกนนำบางท่านนำเสนอ ดังนั้น ชมรมผู้สูงอายุจึงมีความเกี่ยวข้องในแง่ของการกำหนดเนื้อหาทางอ้อมให้กับสื่อทั้งสองประเภท

หากพิจารณาโดยรวม พบว่า ปฏิบัติการสังคมและวัฒนธรรมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวาทกรรมชมรมผู้สูงอายุ จำแนกได้เป็น 4 ด้านคือ มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม การแพทย์ รัฐ และการสื่อสาร

ในมิติด้านสังคมและวัฒนธรรม จะมองผู้สูงอายุในด้านบวก คือ การมองกฎไตรลักษณ์ การเคารพผู้สูงอายุ และความเชี่ยวชาญผู้สูงอายุ แนวคิดดังกล่าวจะสอดคล้องการที่ภาครัฐให้ความสำคัญต่อชมรมผู้สูงอายุและสนับสนุนกิจกรรม และตัวผู้สูงอายุเองก็ใช้การสื่อสารทั้งสื่อกิจกรรม สื่อมุขปาฐะ เพื่อสื่อความหมายดังกล่าว พร้อมกับสื่อมวลชนและสื่ออินเทอร์เน็ตก็นำเสนอไปในทิศทางเดียวกัน

ในทางกลับกัน มิติด้านการแพทย์และรัฐบาลเดิมจะเน้นการมองผู้สูงอายุที่อ่อนแอและต้องให้การช่วยเหลือ ไม่ว่าจะผ่านการตรวจตราด้านสุขภาพผู้สูงอายุและการให้เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ และเมื่อเทียบกับแนวทางแรกจะพบว่า การมองผู้สูงอายุในด้านอ่อนแอจะเป็นเพียงวาทกรรมรองที่ยังไม่สามารถเบียดวาทกรรมความเข้มแข็งของผู้สูงอายุไปได้ เพราะทั้งตัวผู้สูงอายุเองและบริบทของสังคม รัฐบาลใหม่ การแพทย์แบบใหม่ และการสื่อสารที่ช่วยสนับสนุนอย่างเข้มแข็ง

ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ มิติด้านเศรษฐกิจกลับมองไม่เห็นเมื่อเทียบกับกรณีของชมรม OPPY ที่มีมิติด้านการตลาดมีความเกี่ยวเนื่องโดยตรง สาเหตุสำคัญก็อาจเนื่องมาจากชมรมผู้สูงอายุแห่งนี้ มิได้เป็นกลุ่มผู้บริโภคเมื่อเทียบกับกลุ่ม OPPY ที่มีฐานะและอำนาจค่อนข้างสูง มิติเชิงการตลาดจึงมิได้มีส่วนเกี่ยวข้อง

7. ผลลัพธ์ที่ได้จากการวิเคราะห์วาทกรรมผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร

ผลพวงจากการวิเคราะห์วาทกรรมผู้สูงอายุในสามมิติคือ เนื้อหา ปฏิบัติการวาทกรรม และปฏิบัติการสังคมและวัฒนธรรม ผ่านการสัมภาษณ์ สังเกตการณ์ และเอกสาร เกิดผลลัพธ์ใน 2 ประเด็นคือ อัตลักษณ์ผู้สูงอายุและความรู้ ดังนี้

7.1 อัตลักษณ์

จากการวิเคราะห์วาทกรรมชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร พบอัตลักษณ์ที่หลากหลาย 7 ด้านด้วยกัน คือ (1) ผู้เชี่ยวชาญ (2) ผู้เสียสละ (3) ผู้ไม่มีอัตตาและอ่อนน้อมถ่อมตน (4) ผู้ไม่ยอมแพ้ (5) ผู้อ่อนแอและการต่อสู้เพื่อสุขภาพที่เข้มแข็ง (6) เกิดแก่เจ็บตายเป็นเรื่องธรรมชาติ และ (7) ผู้ทำนุบำรุงพระศาสนา รายละเอียดดังนี้

(1) ผู้เชี่ยวชาญ

เป็นอัตลักษณ์ที่เด่นชัดที่สุดของชมรมผู้สูงอายุแห่งนี้ อัตลักษณ์ดังกล่าววางอยู่บนฐานคิดเดิมในสังคมไทยในยุคเกษตรกรรมที่มองว่าผู้สูงอายุคือ “ผู้รู้” “ผู้เชี่ยวชาญ” แต่เมื่อสังคมก้าวสู่สังคมอุตสาหกรรม อัตลักษณ์ดังกล่าวอาจจางหายไป เพราะมีสถาบันการศึกษาเข้ามาทดแทน ทว่า เมื่อสังคมก้าวสู่สังคมข้อมูลข่าวสาร ก็กลับย้อนกลับสู่อดีต คือ การเริ่มมองคุณค่าของผู้สูงอายุ ซึ่งก็สอดคล้องกับความพยายามของชมรมผู้สูงอายุแห่งนี้ที่ต่างร่วมกันต่อสู้เพื่อคงอัตลักษณ์ดังกล่าว จึงพยายามเร่งทำกิจกรรมเพื่อแสดงให้เห็นว่าตนเองยังคงเป็นผู้รู้และผู้เชี่ยวชาญ

อย่างไรก็ดี ความรู้ความเชี่ยวชาญของผู้สูงอายุในที่นี้ไม่ได้หมายถึงการมีความรู้ทั้งหมดแต่จะจำกัดเฉพาะด้าน เช่น ความรู้ด้านภูมิปัญญา ศาสนา สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นชุดความรู้ที่ติดตัวผู้สูงอายุนานนับตั้งแต่อดีต โดยที่สถาบันอื่นๆ ยังไม่ได้มายึดครอง และสำหรับกรณีของผู้สูงอายุกลุ่มนี้ยังรู้จัก “เพิ่มพูน” ความรู้สมัยใหม่เข้ามา ด้วยการเข้ารับการฝึกอบรมเรื่องเกษตรพอเพียง เกษตรปลอดสารพิษ และนำมาประยุกต์กับภูมิปัญญาของตน ซึ่งถือเป็นคุณลักษณะเด่นของผู้สูงอายุกลุ่มนี้ที่รู้จักการปรับปรน

การนิยามผู้สูงอายุในฐานะผู้เชี่ยวชาญ มีคำนิยามที่หลากหลายผ่านตัวบทต่างๆ และที่สำคัญคือมักจะผ่านคนอื่นๆ ที่เห็นผลสำเร็จของการทำงานของผู้สูงอายุ ดังคำว่า “ปราชญ์ชุมชน” “หนังสือวัฒนธรรม” “ปราชญ์ชาวบ้านอาวโส” “เขียนเกษตรพอเพียง” “นักคิด” “พ่อแก่” “ผู้รอบคอบ” “ครูภูมิปัญญา” คำดังกล่าวเหล่านี้แสดงให้เห็นความรู้ความสามารถของผู้สูงอายุในด้านต่างๆ ทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและการทำมาหากิน

นอกจากนั้น ยังมองผู้สูงอายุว่าเป็น “คนทันสมัย” เพราะมีความรู้จากการฝึกอบรมจากโลกภายนอก อีกทั้งสามารถประยุกต์ใช้ได้ เช่น การนำความรู้จากภายนอกชุมชนมาทำกิจกรรมภายในชุมชนและการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้

สำหรับกลุ่มลูกจวนเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความทันสมัยและกระตือรือร้นมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเทคโนโลยีต่างๆ ก็สามารถใช้ได้ไม่ว่าจะเป็นโทรศัพท์ กล้องดิจิทัล เป็นต้น เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ชอบช่วยเหลือตนเอง ไม่ต้องการให้เป็นภาระของลูกหลาน ทำทุกอย่างที่สามารถจะทำได้ด้วยตนเอง ชอบแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ เป็นต้น กลุ่มลูกจวนมีความคิดที่จะต่อยอดงานของตัวเองตลอดเวลา ไม่หยุดนิ่ง ซึ่งบางครั้งการไปเข้าร่วมอบรมบ่อยๆ ทำให้ลูกจวนสามารถนำความรู้ที่ได้ในแต่ละเวทีมาประยุกต์ใช้ในงานของตัวเองได้เป็นอย่างดี

(ศิริลักษณ์ สวัสดิ์วงษา, คนภายนอกที่เคยทำกิจกรรมกับชมรม, สัมภาษณ์, 30 มิถุนายน 2551)

สำหรับตัวผู้สูงอายุเองยังนิยามตนเองว่า “คนโต” อันหมายถึงคนที่มีอายุมาก มีความรู้ มีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญ ที่จะสามารถเป็นแบบอย่างให้กับคนรุ่นหลังได้ด้วย

อนึ่ง ความเป็นผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญนี้จะต่างไปจากการเป็นผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญในยุคปัจจุบัน คือ จำเป็นต้องเป็นผู้ที่เสียสละ ไม่มีอัตตาและอ่อนน้อมถ่อมตน ดังที่จะกล่าวในหัวข้อถัดไป

(2) ผู้เสียสละ

ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ยังนิยามตนเองในฐานะผู้เสียสละ ซึ่งหมายถึงผู้ที่สละเวลาทำงานเพื่อสังคมโดยไม่หวังผลตอบแทน อัตลักษณ์นี้ถูกกำหนดจากทั้งตัวผู้สูงอายุเองโดยวางอยู่บนกรอบความคิดเรื่องของธรรมะอันเป็นแนวคิดหลักในสังคมเกษตรกรรม อีกทั้งคนรอบข้างที่มีปฏิสัมพันธ์กับผู้สูงอายุโดยตรงก็เห็นพ้องโดยพิสูจน์จากการทำงานของผู้สูงอายุ ดังเช่น คำให้สัมภาษณ์ของคนรุ่นกลางที่กล่าวถึงผู้สูงอายุในชมรมว่า “เสียสละ เป็นคนแก่ที่แข็งแรง แต่สุขภาพก็ต้องยอมรับว่า อย่างสูงจนก็เริ่มอายุมากแล้ว แต่ทว่า ยอมรับในศักยภาพของกลุ่มผู้นำ... เป็นบุคคลที่ควรเอาเป็นตัวอย่าง” (ธานินทร์ คำตา, คนรุ่นกลาง, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2551)

(3) ผู้ไม่มีอัตตาและอ่อนน้อมถ่อมตน

จะเกี่ยวโยงกับการเป็นผู้เชี่ยวชาญของผู้สูงอายุที่แม้จะมีความรู้มากมายแต่ก็ไม่โอ้อวดตนเอง ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะนิ่งเงียบและไม่แสดงออกแต่จะให้ผลการทำงานเป็นเครื่องพิสูจน์ตัวตน นอกจากนั้นผู้สูงอายวยังได้รับการยกย่องว่าเป็น “ผู้อ่อนน้อมถ่อมตน” อีกด้วย ดังคำบอกเล่าว่า “แกนนำเป็นคนเยือกเย็น อ่อนน้อมถ่อมตน อ่อนโยน” (กรกนก อิงคินันท์, รองศาสตราจารย์ ดร. คณะเภสัชศาสตร์ ม.นเรศวร และบุคคลภายนอกที่เคยทำกิจกรรมกับชมรม, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2551)

(4) ผู้ไม่ยอมแพ้

จากประวัติชีวิตและการทำงานของผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุ ทำให้คนอื่นนิยามผู้สูงอายุเหล่านี้ว่า “ผู้ไม่ยอมแพ้” ดังชุดคำที่ว่า “สูงจน คนสู้ชีวิต” “ผม ผู้ไม่เฒ่า” ชุดคำดังกล่าวระบุให้เห็นว่า ผู้สูงอายุเป็นผู้ต่อสู้ไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรคใดๆ นับตั้งแต่วิถีชีวิตที่ต้องฝ่าปัญหาต่างๆ ในอดีต เช่น การไม่มีที่ทำกินของสูงจน ผลเกิด และอุปสรรคด้านร่างกาย แต่แล้วในที่สุดผู้สูงอายุก็สามารถข้ามผ่านอุปสรรคนั้นๆ ได้ ดังในหัวข้อถัดไป

(5) ผู้อ่อนแอและการต่อสู้เพื่อสุขภาพที่เข้มแข็ง

อัตลักษณ์นี้เป็นอัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับมิติเชิงสุขภาพของผู้สูงอายุ ซึ่งในด้านหนึ่งก็นิยามตนว่าเป็นผู้อ่อนแอควรแก่การได้รับการสงเคราะห์ ซึ่งจะพบมากจากอิทธิพลของสถาบันการแพทย์และรัฐในสังคมอุตสาหกรรม

แต่ในเวลาเดียวกัน บรรดาผู้สูงอายุขมขื่นนี้ก็ต่างพากันต่อสู้ความอ่อนแอดังกล่าว ด้วยการทำกิจกรรมต่างๆ และการพัฒนาสุขภาพร่างกายให้เข้มแข็ง เช่น การออกกำลังกาย การรับประทานอาหารสมุนไพร เป็นต้น ความรู้ดังกล่าวนอกจากจะมาจากภูมิปัญญาของผู้สูงอายุแล้ว ส่วนหนึ่งก็มาจากการปรับแนวคิดเรื่องการแพทย์สมัยใหม่ที่ทำให้ความสำคัญต่อการให้อำนาจแก่ตัวผู้สูงอายุในการป้องกันสุขภาพของตน จนในที่สุดเมื่อสุขภาพเข้มแข็งแล้วก็นำไปสู่การพัฒนาสุขภาพชุมชนได้อีกด้วย

ยิ่งไปกว่านั้น หมอนพวรรณ โคมสุข ในฐานะหัวหน้าสถานีอนามัยยังมองว่า สุขภาพของผู้สูงอายุแห่งนี้มีความแข็งแรงอย่างมาก โดยมองว่า การผ่านอายุ 60 ปีมาได้แล้วยังมีความแข็งแรงก็ถือว่ามีความสุขที่ดี อีกทั้งเนื่องมาจากในยุคอดีตที่ผู้สูงอายุมีทุนที่ดีในการดำเนินชีวิตทั้งอาหารและสภาพแวดล้อม จึงทำให้สุขภาพแข็งแรง

(6) เกิดแก่เจ็บตายเป็นเรื่องธรรมชาติ

แม้ว่า ผู้สูงอายุจะต่อสู้ความอ่อนแอทางด้านร่างกายดังหัวข้อที่ผ่านมา ทว่า กลุ่มผู้สูงอายุของชมรมกลับมองว่า ในท้ายที่สุดแล้วร่างกายก็สามารถเสื่อมสลายได้ตามธรรมชาติ ความแก่ชราเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ สิ่งที่จะตระหนักและเน้นการทำความดีเพื่อสังคม ความอ่อนแอจึงเป็นเรื่องธรรมดาและเกิดขึ้นได้

(7) ผู้ทำนุบำรุงศาสนา

เป็นอัตลักษณ์เด่นของผู้สูงอายุแห่งนี้ที่สนใจการทำนุบำรุงพระศาสนา โดยผ่านการเข้าวัดเข้าวาแล้ว ยังทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อสืบทอดศาสนา เช่น การหล่อเทียนในวันเข้าพรรษา และการสวดเทวกรรมิตีศาสนาลงในกิจกรรมทุกกิจกรรม

โดยสรุป ผู้สูงอายุของชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร มีอำนาจในการนิยามตนเองในด้านบวก คือ การมองตนเองมีคุณภาพ โดยอาจพิจารณาได้ทั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญ ผู้เสียสละ ผู้ไม่มีอัตตา-ผู้อ่อนน้อมถ่อมตน ผู้ไม่ยอมแพ้ นอกจากนั้น ยังนิยามตนเองโดยเกี่ยวข้องกับศาสนา คือ มองการเกิดแก่เจ็บตายเป็นเรื่องธรรมชาติ และการเป็นผู้ทำนุบำรุงศาสนา อย่างไรก็ดี ก็ยังมีการนิยามตนเองที่ผสมผสานในแง่บวกและลบด้วยก็คือ ความอ่อนแอทางร่างกายและการต่อสู้เพื่อสุขภาพที่เข้มแข็ง

หากพิจารณาโดยรวมจะพบว่า อัตลักษณ์ผู้สูงอายุแห่งนี้จะมีความสัมพันธ์เชื่อมร้อยกันในแต่ละด้าน มีด้านลบเพียงด้านเดียวคือ ความอ่อนแอทางด้านร่างกายเท่านั้น อันทำให้ภาพรวมของ

อัตลักษณ์ผู้สูงอายุในชมรมเป็นไปในทิศทางเดียวกันคือ “ผู้สูงอายุคือผู้มีศักยภาพต่อชุมชน” ไม่ว่าผู้สูงอายุจะเป็นผู้สร้างเองหรือว่าคนอื่นเป็นผู้กำหนด ประเด็นที่สำคัญคือ อัตลักษณ์ด้านบวกนั้นวางอยู่บนการย้อนคืนกลับอัตลักษณ์ผู้สูงอายุในสังคมเกษตรกรรม ทั้งการใช้ศาสนาเป็นหลักยึดและการมองคุณค่าของตัวเองผู้สูงอายุเอง

ประเด็นที่น่าสนใจคือ ในขณะที่ผู้สูงอายุชมรม OPpy สามารถนิยามตนเองด้วยถ้อยคำว่า “ผู้สูงวัยหัวใจโฮเทค” แต่สำหรับผู้สูงอายุกลุ่มนี้กลับมิได้นิยามความหมายโดยรวม ผู้วิจัยต้องสรุปนิยามรวมคือ “ผู้สูงอายุคือผู้มีศักยภาพต่อชุมชน” ส่วนหนึ่งอาจเนื่องมาจากตัวแปรเรื่องชนชั้น ที่ทำให้กลุ่มผู้สูงอายุในเมืองจะถนัดกับการเลือกสรรถ้อยคำที่เรียกตนเองได้ในด้านบวก แต่สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุในชนบทกลุ่มนี้ความสามารถดังกล่าวจะน้อยกว่า รวมถึงเมื่อพิจารณาจากลักษณะของผู้สูงอายุกลุ่มนี้ที่มีลักษณะ “อ่อนน้อมถ่อมตน” ก็ยังทำให้การนิยามความหมายรวมๆ ดังกล่าวไม่เกิดขึ้น การขาดการนิยามโดยรวมนั้นส่งผลให้ทุกคนในกลุ่ม คนภายนอกกลุ่มจะเข้าใจความหมายของกลุ่มผู้สูงอายุนี้ได้ต้องใช้เวลาในการวิเคราะห์สังเคราะห์ และอาจสร้างความเข้าใจผิดต่อกลุ่มได้ แต่เนื่องด้วยกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีความชัดเจนในการกิจจึงอาจไม่ได้มีปัญหาเท่าไรนัก แต่สำหรับผู้สูงอายุกลุ่มอื่น การนิยามตนเองอาจต้องเป็นภารกิจลำดับแรกๆ และอาจต้องอาศัยผู้ประสานงานที่จะช่วยสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อนิยามกลุ่ม ดังที่ปรากฏในงานของ อรรถธรณ ศิริสวัสดิ์ (2543) ที่กระตุ้นให้ชมรมผู้สูงอายุนิยามตนเองเพื่อที่จะทำให้เกิดความเข้าใจตรงกันในแง่บวกและส่งผลต่อการทำกิจกรรมในอนาคต

7.2 ความรู้

ผลลัพธ์จากวาทกรรมผู้สูงอายุประการที่สองคือ ความรู้ ซึ่งจะรองรับการอธิบายความหมายของการต่อสู้อัตลักษณ์ผู้สูงอายุในด้านบวก โดยอาจจำแนกได้เป็น การรื้อฟื้นภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุ และการจัดการผู้สูงอายุ ชุดความรู้ทั้งหมดนี้จะวางอยู่บนอำนาจที่ว่า ผู้สูงอายุคือผู้ที่มีคุณค่า มีความรู้ และมีความสามารถ

(1) การรื้อฟื้นภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ

เป็นชุดความรู้ที่ระบุให้เห็นว่า ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญและความสามารถ อันที่จริง ชุดความรู้ดังกล่าวอยู่ในสังคมไทยในอดีตเป็นเวลานานแล้ว เพียงแต่ว่าชุดความรู้จะเริ่มถูกลดคุณค่าไปพร้อมกับการเติบโตของสังคมอุตสาหกรรม โดยเฉพาะการถือกำเนิดของสถาบันการศึกษา แต่ในช่วงทศวรรษที่ 2540 ชุดความรู้ดังกล่าวก็เริ่มได้รับการรื้อฟื้น

ขึ้นมาใหม่ โดยมองว่าผู้สูงอายุยังคงมีความรู้ความสามารถอยู่ ภายใต้ชุดความคิดเรื่อง “คลังสมอง”

แนวคิดดังกล่าวได้รับการพัฒนาจากครั้งที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้มีพระเสาวนีย์ให้เห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ ต่อมาชุดความรู้ดังกล่าวก็แพร่กระจายในสังคมไทยและมีผลให้คนในสังคมเริ่มหันกลับมาให้ความสำคัญต่อภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ และพัฒนาสู่กิจกรรมต่างๆ เช่น วุฒิสภาคารมคารมคารม โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รวบรวมข้อมูลจัดทำบัญชีผู้ทรงคุณวุฒิตามสาขาวิชาต่างๆ และโครงการคลังปัญญาผู้สูงอายุ โดยสำนักงานส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ ได้รวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาต่างๆ ของผู้สูงอายุในชนบท (ธิดา ศรีไพพรรณ และคณะ, 2552: 143)

อนึ่ง ชุดความรู้ดังกล่าวนอกจากวางอยู่บนพื้นฐานภูมิปัญญาในอดีตแล้ว ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ยังต้องเพิ่มพูนความรู้ของตนในโลกสมัยใหม่ด้วย และนำมาปรับใช้กับการทำกิจกรรม อันทำให้ชุดความรู้ที่ได้ไม่ล้าสมัย แต่จะมีลักษณะที่ทันสมัยเหมาะกับการแก้ไขปัญหาในแต่ละกรณี

สำหรับในกรณีของชมรมผู้สูงอายุแห่งนี้ หลักฐานการผานความรู้ในอดีตกับปัจจุบัน ก็คือ การขนานนาม “ปราชญ์ชุมชน” ให้กับลุงจวน ผลเกิด อันทำให้ลุงจวน กลายเป็นผู้มีคุณค่าให้กับคนในชุมชนในด้านการเกษตร ภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรมแล้ว ยังกลายเป็น “วิทยากร” ให้กับคนภายนอกอีกด้วย

(2) ความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุ

เป็นชุดความรู้ที่อธิบายตัวผู้สูงอายุในชมรมแห่งนี้ว่า การเป็นผู้เข้มแข็งได้ก็เพราะเป็นผู้สูงอายุที่มีความสามารถในการสื่อสาร แนวคิดดังกล่าวปรากฏอยู่ในงานวิจัยที่ผ่านมาของผู้วิจัยเรื่อง “อัตลักษณ์และความสามารถทางการสื่อสารของแกนนำชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร ในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเองและชุมชน” (2552ก)

งานวิจัยกล่าวสรุปให้เห็นว่า การที่ผู้สูงอายุในชมรมแห่งนี้มีความเข้มแข็งได้ก็เพราะแกนนำผู้สูงอายุมีความสามารถทางการสื่อสารในระดับสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้สื่อที่หลากหลายนับตั้งแต่การใช้สื่อบุคคล สื่อกิจกรรม สื่อประเพณี สื่อสมัยใหม่ และที่สำคัญคือความสามารถในการใช้สื่อกิจกรรมที่ใช้ทั้งพัฒนาตัวผู้สูงอายุเอง ตลอดจนการพัฒนาชุมชนจนกลายเป็นจุดเด่นและได้รับการยกย่อง

(3) การจัดการผู้สูงอายุ

เป็นชุดความรู้ที่มุ่งเน้นการบริหารจัดการผู้สูงอายุ ซึ่งจะมีพัฒนาการจากเดิมที่มองผู้สูงอายุในฐานะความอ่อนแอ ต้องได้รับการสงเคราะห์และการตอบแทนบุญคุณของผู้สูงอายุ จากภาครัฐ ดังปรากฏในหลักฐานของสถานีนามัยและ อบต. ที่จัดกิจกรรมการตรวจตราผู้สูงอายุ และการให้เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ

แต่หลังจากนั้น ก็เริ่มพัฒนาขึ้นโดยเริ่มมองถึงคุณค่าและความสามารถของผู้สูงอายุ การบริหารจัดการผู้สูงอายุจึงพัฒนาสู่การสนับสนุนผู้สูงอายุ เช่น การให้เงินสนับสนุนกิจกรรมการหล่อเทียนผู้สูงอายุ เป็นต้น

ชุดความรู้ทั้งสามนี้เป็นชุดความรู้ที่มาจากทั้งตัวผู้สูงอายุเอง คือ ชุดความรู้เรื่องภูมิปัญญา ส่วนชุดความรู้ที่ผลิตขึ้นจากผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆ คือ ด้านการสื่อสาร การบริหารจัดการ และแม้กระทั่งความรู้เรื่องภูมิปัญญาก็ถูกกำหนดขึ้นจากภายนอกได้ด้วย เช่น คลังสมองผู้สูงอายุ ชุดความรู้ด้านหลังนั้นนอกจากจะเป็นฐานการอธิบายตัวผู้สูงอายุแล้ว ในอีกด้านหนึ่งก็สร้างผู้เชี่ยวชาญในการจัดการกับผู้สูงอายุอีกด้วย

8. การปะทะและต่อสู้ของอัตลักษณ์ผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร

ในส่วนแรกได้ชี้ให้เห็นการกำหนดอัตลักษณ์ของชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงามด้วยตนเอง ด้วยการวิเคราะห์วาทกรรมผู้สูงอายุ และผลก็แสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุสามารถกำหนดอัตลักษณ์ได้หลากหลายอย่างน้อย 7 ด้าน คือ (1) ผู้เชี่ยวชาญ (2) ผู้เสียสละ (3) ผู้ไม่มีอัตตาและอ่อนน้อม ถ่อมตน (4) ผู้ไม่ยอมแพ้ (5) ผู้อ่อนแอและการต่อสู้เพื่อสุขภาพที่เข้มแข็ง (6) เกิดแก่เจ็บตายเป็นเรื่องธรรมชาติ และ (7) ผู้ทำนุบำรุงพระศาสนา และภายใน 7 ด้านนี้ก็มีแนวโน้มในทิศทางบวกมากกว่าลบ หรือกล่าวโดยรวมคือ “ผู้สูงอายุคือผู้มีศักยภาพต่อชุมชน” โดยทิศทางลบมีเพียงด้านเดียวคือ การมองสุขภาพที่อ่อนแอ

อย่างไรก็ตาม ตามแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ที่มองว่า อัตลักษณ์เป็นอำนาจที่กำหนดจากสองด้านคือ ด้านแรกสังคมกำหนด และด้านที่สองผู้สูงอายุกำหนด แต่ในเบื้องต้นได้นำเสนอในประเด็นที่ผู้สูงอายุกำหนด และยังมีได้เน้นการกำหนดความหมายของอัตลักษณ์จากสังคมต่างๆ ซึ่งสามารถจำแนกเป็นสามชุด คือ ยุคแรก สังคมเกษตรกรรม: ความซื่อตามธรรมดาโลก ซึ่งมองผู้สูงอายุสัมพันธ์กับธรรมชาติ การเกิดแก่เจ็บตายเป็นเรื่องปกติ การยกย่องผู้สูงอายุ และความกตัญญู ส่วนยุคที่สอง สังคมอุตสาหกรรม: การจัดระเบียบความซื่อ จะมุ่งเน้นการที่สถาบันต่างๆ โดยเฉพาะสถาบันรัฐและการแพทย์เข้ามาจัดการร่างกายผู้สูงอายุในฐานะความอ่อนแอและต้อง

สงคราม และยุคที่สาม สังคมข้อมูลข่าวสาร: ความซราที่จัดการได้ จะมองอำนาจของผู้สูงอายุที่เริ่มจัดการตนเองได้ ทั้งการใช้การแพทย์สมัยใหม่และแนวคิดของรัฐแบบใหม่ให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการจัดการตนเอง (ดังรายละเอียดในบทที่ 4-5-6) แต่ในความเป็นจริงนั้น อัดลักษณะของทั้งสองส่วนน่าที่จะมีการปะทะต่อสู้กัน ดังนั้น ในลำดับต่อไปจึงจะแสดงให้เห็นถึงการปะทะกันของอัดลักษณะดังกล่าว

เพื่อที่จะแสดงให้เห็นการปะทะและต่อสู้ของอัดลักษณะ นอกจากการสังเกตการณ์ ข้อมูลเอกสาร ผู้วิจัยยังสัมภาษณ์เจาะลึก ด้วยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงแก่นำผู้สูงอายุสองท่าน คือ ลุงจวน ผลเกิด และลุงณรงค์ แสงจันทร์ เพื่อให้ทั้งสองท่านได้ให้ข้อคิดเห็นต่ออัดลักษณะที่สถาบันต่างๆ ผลิตขึ้น ซึ่งในโลกความเป็นจริง ผู้สูงอายุกลุ่มนี้อาจไม่ได้ประสบกับอัดลักษณะที่สถาบันอื่นๆ สร้างทั้งหมด เช่น สถาบันการตลาดที่สร้างผลิตภัณฑ์ความงามลดริ้วรอย การโฆษณาสถานบริการรับเลี้ยงผู้สูงอายุ รายละเอียดตารางด้านล่างนี้

ตารางที่ 10: การจำแนกข้อมูลที่จะนำไปสัมภาษณ์กลุ่มผู้สูงอายุ

ยุคแรก สังคมเกษตรกรรม: ความซราตามธรรมชาติโลก		ยุคที่สอง สังคมอุตสาหกรรม: การจัดระเบียบความซรา		ยุคที่สาม สังคมข้อมูลข่าวสาร: ความซราที่จัดการได้	
เนื้อหา	ประเด็น/สถาบัน	เนื้อหา	ประเด็น/สถาบัน	เนื้อหา	ประเด็น/สถาบัน
1. โฆษณาการกลับมาเยี่ยมผู้สูงอายุ	กตัญญู	1. ชาว “โคแก่กินหญ้าอ่อนอายุยืน”	เพศและการแพทย์	1.โฆษณาสถานบริการดูแลผู้สูงอายุ	การตลาด
2. ชาวเรือการร่อนน้ำผู้สูงอายุในวันสงกรานต์	กตัญญู	2. โฆษณาผลิตภัณฑ์ anti aging	การแพทย์ความงามและการตลาด	2.โฆษณาสถาบันการเงินบริการเงินฝากประจำเพื่อผู้สูงอายุ	การตลาด
3. ชาวการเชิดชูภูมิปัญญาผู้สูงอายุ	ภูมิปัญญา	3.ชาวเรือเบี่ยงชีพผู้สูงอายุ	รัฐ	3. ชาวเรือผู้สูงอายุใช้คอมพิวเตอร์	สังคม

ตารางที่ 10 (ต่อ): การจำแนกข้อมูลที่จะนำไปสัมภาษณ์กลุ่มผู้สูงอายุ

ยุคแรก สังคมเกษตรกรรม: ความชราตามธรรมชาติโลก		ยุคที่สอง สังคม อุตสาหกรรม: การจัดระเบียบความชรา		ยุคที่สาม สังคมข้อมูล ข่าวสาร: ความชราที่จัดการได้	
				4. ข่าวเรื่อง ผู้สูงอายุขับ รถแข่ง	สังคม

ผลจากข้อมูลเอกสาร สังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์เจาะลึก โดยให้ผู้สูงอายุทั้งสองท่านได้แสดงความคิดเห็นกับอัตลักษณ์ที่สังคมสร้างให้พบว่า ผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร มิได้ยอมรับอัตลักษณ์จากโครงสร้างทั้งหมดแต่กลับต่อสู้ต่อรองตามอัตลักษณ์ของตน คือ “ผู้สูงอายุคือผู้มีศักยภาพต่อชุมชน” โดยสามารถจำแนกออกเป็น 5 กลุ่ม คือ การยอมรับวาทกรรมเดิม การปฏิเสธวาทกรรมเดิม การสร้างวาทกรรมใหม่ การผสมวาทกรรมเดิมกับใหม่ และการต่อรองกับวาทกรรมเดิม ดังนี้

8.1 ยอมรับวาทกรรมเดิม

ชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จะยอมรับวาทกรรมเดิมในสังคมเกษตรกรรม 2 วาทกรรม คือ ความกตัญญูและการเกิดแก่เจ็บตายเป็นเรื่องธรรมชาติ

ในด้านแรก ความกตัญญู ผู้สูงอายุมองว่าเป็นเรื่องสำคัญที่คนรุ่นใหม่ควรประพฤติปฏิบัติ เช่น การรดน้ำสังกรานต์ การตอบแทนคุณของผู้มีพระคุณ รวมถึงมีความกังวลด้วยว่าอาจจะสูญเสียไปในอนาคต

อันนี้เป็นวัฒนธรรมประเพณี แต่ก็ถ้าผมจะพูดให้อาจารย์ฟัง เดิมนั้นมันจะเหลือสักประมาณ 70% ค่อนข้างจะยาก ด้วยการครองชีพของแต่ละคนไม่เหมือนกัน บางคนก็ด้วยความจำเป็น บางคนก็ถือว่าแม่พอยังแข็งแรงอยู่ อาบ (น้ำ) เองก็ได้ อะไรอย่างนี้

(จวน ผลเกิด, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2552)

“พอมมั่งดูโทรทัศน์อยู่เห็นเป็นแบบนี้เยอะครับ ลูกตั้ง 7-8 คน บางทีไม่ได้มาเยี่ยมเลย ปล่อยพ่อแม่ทั้งว่าเหว้อย่างนี้ ลูกไม่เคยมาดูพ่อแม่เลยอย่างนี้” (ณรงค์ แสงจันทร์, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2552)

เหตุผลหลักของการยอมรับวาทกรรมความกตัญญูก็เนื่องมาจากกลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มนี้ นอกจากมีความสัมพันธ์กับสถาบันศาสนาอย่างยิ่งแล้ว ก็อาจมองได้ว่า ความกตัญญูต่อผู้สูงอายุ จะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยควบคุมจิตใจลูกหลานเพื่อให้ “ดูแลผู้สูงอายุ” กลุ่มนี้ต่อไปในอนาคต หากไม่มีความกตัญญูแล้วการดูแลผู้สูงอายุก็ย่อมเป็นปัญหาต่อสังคมในอนาคตได้ แนวคิดนี้ต่างไปจากกลุ่ม OPpy ที่อาจไม่ต้องให้น้ำหนักมากนัก เพราะว่ามีทรัพย์สินที่ลูกหลานจะให้การดูแลอยู่แล้ว

ในด้านที่สอง การเกิดแก่เจ็บตายเป็นเรื่องธรรมชาติ ผู้สูงอายุยอมรับว่า ความอ่อนแอของร่างกายและการตายเป็นเรื่องธรรมชาติ ไม่ช้าไม่นานก็จะต้องตาย โดยมีการทำ “มรณานุสติ” เอาไว้ เพื่อเตรียมใจก่อนที่จะตาย เช่น การทำเจดีย์ไว้หน้าบ้านของลุงจวน ผลเกิด หรือการสนับสนุนกิจกรรมที่เน้นเรื่องธรรมะ ทั้งการหล่อเทียน การไปวัดไปวา เป็นต้น ดังคำกล่าวที่ว่า

คิดตรงนี้ว่า สัมมาอย่างไร ก็ต้องสัมไปอย่างนั้น คือ มาอย่างไรก็ไปอย่างนั้น ก็คำพระท่านพูดว่า เราคลอดมาจากไหน เราก็ต้องแก้ผ้าไป เพราะฉะนั้นเราจะเอาอะไรไปละ ตรงนี้เอาไปไม่ได้ ผมเห็นผีคนมีตังค์เวลาตายแล้วเขาก็ใส่ปาก 10 บาท 20 บาท ผมเคยไปช่วยพระกวาดขี้เถ้าที่เขาเผาศพได้เมรุเจอเหรียญ 5 เหรียญ 10 บาท เขาเผาทิ้งไปกับตัวเราเอง

(จวน ผลเกิด, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2552)

8.2 การปฏิเสธวาทกรรมเดิม

ผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุยังปฏิเสธวาทกรรมเดิม โดยเฉพาะวาทกรรมในยุคที่สองในสังคมอุตสาหกรรม: การจัดระเบียบความชรา ที่มองว่า การแพทย์จะสามารถแก้ไขปัญหายุทธศาสตร์ของผู้สูงอายุ ดังข่าวเรื่อง โคแกกินหญ้าอ่อนอายุยืน การปฏิเสธผลิตภัณฑ์ต่อต้านความชรา การปฏิเสธแนวคิดการสงเคราะห์ของรัฐด้วยเบี้ยยังชีพสำหรับทุกคน และยุคที่สาม สังคมข้อมูลข่าวสาร: ความชราที่จัดการได้ คือ วิถีชีวิตของผู้สูงอายุยุคใหม่ ดังนี้

ด้านแรก ปฏิเสธข่าว โคแกกินหญ้าอ่อนอายุยืน เนื้อความในข่าวดังกล่าวชี้ว่า ในทางการแพทย์ที่ผู้สูงอายุมีเพศสัมพันธ์กับเด็กกว่าจะทำให้อายุยืนขึ้น ทว่า ผู้สูงอายุแห่งนี้กลับมองในมุมต่างว่า แนวคิดดังกล่าวไม่ถูกต้อง สำนวนที่ว่า “โคแกกินหญ้าอ่อน” เป็นสำนวนใน

อดีตที่เตือนสติสำหรับผู้สูงอายุให้อยู่ในธรรมะ หากเราไม่เตือนตัวเองก็ยากที่ใครจะเตือนได้ ดังคำบอกกล่าวว่า “มันไม่มีจิตสำนึก ไม่มีคุณธรรมในตัวเองครับ เป็นคนที่เรียกว่าฟุ้งเฟ้อมากเกินไป ใจฟุ้งซ่าน ไม่มีคุณธรรมประจำใจครับ ไม่มีศีลธรรม” (จวน ผลเกิด, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2552)

ด้านที่สอง ปฏิเสธผลิตภัณฑ์ต่อต้านวัยชรา (anti aging) จากโฆษณาเครื่องสำอางที่เน้นผลิตภัณฑ์ลดริ้วรอยบนใบหน้า เมื่อได้เห็นจากตัวอย่างโฆษณา กลุ่มผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงามกลับมองต่างไปจากการโฆษณาว่า “ความงามกับความสูงอายุไม่ใช่สิ่งคู่กัน” ยิ่งไปกว่านั้น ข้อสรุปที่ได้ก็คือ ร่างกายของผู้สูงอายุก็ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติและกาลเวลาตามหลักธรรมของศาสนาพุทธ จึงไม่จำเป็นต้องเหนียวรั้งไว้ ดังที่กล่าวไว้ว่า

ผู้สูงอายุโพธิ์ไทรงามไม่ใช่คนอย่างนั้น ผมก็ไม่หิว ถ้าจำเป็นกลัวเขาจะเหม็นสาบก็สระมั่ง น้ำมันบางวันก็ใส่บางวันก็ไม่ใส่ ผมกับลุงยอมเมื่อคืนก็นั่งคิดกัน มันจะทำไปทำไม ความสวยงามมันไม่ได้ดีอะไรขึ้นมาแล้ว หนังกึ้น ตาก็หย่อน ทุ๊กติง ตาก็บอดไม่เห็นแล้ว

(จวน ผลเกิด, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2552)

“อย่างผมเนี่ย นี่จะไปไหนผมก็ไปไปด้วยตัวเองเนี่ย ไม่ต้องว่า ต้องมาแต่งตัว ต้องมานั้นนี่ แต่ผมกลัวว่าชาวบ้านหรือที่เราที่ไปพบปะทางเขากลัวเขาจะรังเกียจเรา” (ณรงค์แสงจันทร์, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2552)

ด้านที่สาม ปฏิเสธวาทกรรมรัฐที่สงเคราะห์ผู้สูงอายุผ่านเบี้ยยังชีพที่มอบให้กับผู้สูงอายุทุกคน จากนโยบายของรัฐบาลที่มอบเบี้ยยังชีพให้กับผู้สูงอายุ โดยในช่วงแรก ปี พ.ศ. 2536 จะมอบให้กับผู้สูงอายุที่อ่อนแอในชนบท และต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2552 ก็เริ่มมอบให้กับผู้สูงอายุทุกคนในประเทศ ผู้สูงอายุในชมรมแห่งนี้กลับพิจารณาถึงการสงเคราะห์และสวัสดิการนี้อาจเป็นแนวคิดที่ไม่ถูกต้อง

อันนี้นะครับอาจารย์ อยากจะคุยตรงนี้ว่า คนเราเดี๋ยวนี้มันมีคนสองระดับคือประเภทยากจน กับประเภทอยากจน คนพอมืออยู่พอมีกินมันก็อยากจะได้ แต่คนที่จนจริงๆ ที่ด้อยโอกาสจริงๆ ไม่ค่อยได้หรอกครับ เพราะไอ้คนที่อยากจนเนี่ยมันไป

แย่งเอามาซะหมด แทนที่รัฐบาลจะเพิ่มให้เดือนละ 100 ต่อ 1 ท่านก็ไม่ได้ ต้องไปแบ่งให้คนอยากจนซะอีกแล้ว

(จวน ผลเกิด, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2552)

ผู้สูงอายุในชมรมยังปฏิเสธรับเงิน (เบี้ยยังชีพ) อีกด้วย จากการสังเกตการณ์ในช่วงปี พ.ศ. 2551 และสัมภาษณ์ อบต. ผู้เกี่ยวข้องกับการแจกเบี้ยยังชีพก็พบว่า ก่อนปีทีรัฐบาลจะจัดเบี้ยยังชีพให้ทุกคน ผู้สูงอายุใน ต.โพธิ์ไทรงาม จะให้เบี้ยยังชีพกับผู้สูงอายุที่มีความจำเป็นมากกว่าโดยมองว่า ควรมอบเงินนี้ให้กับผู้สูงอายุที่ขาดแคลนมากกว่าตนเอง

ด้านที่สี่ ปฏิเสธวิถีชีวิตของผู้สูงอายุยุคใหม่ ในกรณีนี้ผู้วิจัยนำชาวผู้สูงอายุชาวต่างประเทศอายุมากกว่า 100 ปี ชัยรบแห่ง ในภาพข่าวพยายามแสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุผู้นี้ยังมีความเข้มแข็งและใช้ชีวิตแบบใหม่ แต่สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุกลับมองต่างไปว่า เป็นเรื่องที่ไม่ควรทำและฝืนธรรมชาติ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การปฏิเสธความเป็นหนุ่มสาว คล้ายคลึงกับการปฏิเสธผลิตภัณฑ์ต่อต้านความชรา ซึ่งก็เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของผู้สูงอายุยุคใหม่ ดังที่กล่าวว่า “ผมเองไม่เห็นด้วยครับ ต้องเอาปลอดภัยไว้ก่อน เราเป็นคนไทยเราอย่าไปทำ จะชัชรณะครับ แค่นี้เดินไปเดินมาเราก็ดื้ออยู่แล้ว” (ณรงค์ แสงจันทร์, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2552) “ผมว่ามันฝืนธรรมชาตินะครับ” (จวน ผลเกิด, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2552)

นอกจากนั้นยังอาจมองได้ว่า กิจกรรมของผู้สูงอายุสมัยใหม่ของชาวต่างชาติอาจต่างไปจากการทำกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำกิจกรรมเพื่อความสุขตนเอง แต่ทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนและการพัฒนาพระพุทธศาสนา จึงทำให้คุณค่าที่แตกต่างกัน

จากการปฏิเสธวาทกรรมดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า กลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มนี้จะไม่ให้ความสนใจประเด็น “ส่วนตัว” เช่น เพศ anti aging และวิถีชีวิตสมัยใหม่ ซึ่งอาจเนื่องมาจากมติดังกล่าวไม่ได้ระบุไว้ในคุณค่าของผู้สูงอายุของไทยในอดีต ดังนั้นผู้สูงอายุกลุ่มนี้ที่มักจะยึดมั่นกับคุณค่าของสังคมอดีต จึงมีแนวโน้มปฏิเสธ

8.3 การสร้างวาทกรรมใหม่

ผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร สร้างวาทกรรมใหม่ที่แตกต่างไปจากวาทกรรมในอดีต ก็คือ การมองว่า ผู้สูงอายุสามารถเข้มแข็งได้ด้วยการรวมตัวเป็นชมรมเพื่อทำกิจกรรมเพื่อสังคมด้วยภูมิปัญญาและศาสนา หรือ “ผู้สูงอายุคือผู้มีศักยภาพต่อชุมชน”

แนวคิดดังกล่าวต่างไปจากสังคมเกษตรกรรมที่สังคมรับรู้ผู้สูงอายุในฐานะผู้มีความรู้และความเชี่ยวชาญ แต่เมื่อสังคมพัฒนาสู่สังคมอุตสาหกรรม การมองผู้สูงอายุในแง่ลบก็มีมากขึ้น ทำให้เมื่อก้าวสู่สังคมข้อมูลข่าวสาร ผู้สูงอายุจึงต้องรื้อฟื้นความเข้มแข็งขึ้นมาเพื่อให้คนในสังคมเปลี่ยนการรับรู้ใหม่ และการรื้อฟื้นสำหรับกรณีนี้ก็คือการรวมตัวกันเป็นชมรมและทำเพื่อสังคม

การรวมตัวกันเป็นชมรมจะทำให้ผู้สูงอายุสามารถร่วมมือกัน แลกเปลี่ยนทรัพยากร และการระดมพลังจากผู้สูงอายุและคนอื่นๆ ในชุมชนได้อย่างดีเยี่ยม เมื่อเกิดการรวมตัวกันแล้วผู้สูงอายุก็ทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยภูมิปัญญาของตนโดยมีเป้าหมายสำคัญคือเพื่อพัฒนาชุมชนและศาสนา

จุดที่สำคัญที่ทำให้ต่างไปจากกรณีของชมรมอื่นๆ ก็คือ ผู้สูงอายุในชมรมแห่งนี้ต่างใช้ภูมิปัญญาและศาสนาเป็นหลักในการดำเนินกิจกรรม เช่น การเกษตรพอเพียง การทำจักสาน การออมทรัพย์ ฌาปนกิจสงเคราะห์ การหล่อเทียน เป็นต้น จนในที่สุดผลลัพธ์ก็เกิดขึ้นคือ ชุมชนพัฒนาขึ้นและคนอื่นๆ ก็จะตระหนักในคุณค่าของผู้สูงอายุในเวลาเดียวกัน

8.4 การผสมวาทกรรมเดิมกับใหม่

การผสมวาทกรรมเดิมกับใหม่จะต่างไปจากการสร้างใหม่ที่อาจไม่มีพื้นฐานเดิม การผสมจะเน้นการนำของเก่าที่มีอยู่ผสมผสานกันไป จากการวิเคราะห์พบว่าชมรมผู้สูงอายุใช้การผสมวาทกรรมอย่างน้อย 2 กลุ่มคือ การผสมธรรมะกับกิจกรรมแบบใหม่ต่างๆ และการผสมกิจกรรมการสงเคราะห์ผู้สูงอายุกับการตอบแทนผู้สูงอายุ และสังเกตได้ว่า การผสมนี้จะผสมจากวาทกรรมในสังคมเกษตรกรรม คือการใช้ธรรมะและการตอบแทนผู้สูงอายุ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การผสมระหว่าง “ทางโลก” และ “ทางธรรม” ตามทุนความรู้เดิมของกลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มนี้ ดังต่อไปนี้

ด้านแรก การผสมธรรมะกับกิจกรรมแบบใหม่ต่างๆ สืบเนื่องจากกลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีพื้นฐานด้านธรรมะค่อนข้างสูง ระดับแกนนำเคยบวชเรียนมาก่อน และผู้สูงอายุในชุมชนก็ยังคงมีวัตรปฏิบัติด้วยการไปวัดไปวาอย่างสม่ำเสมอ ด้วยเหตุนี้ ผู้สูงอายุจึงใช้ธรรมะเป็นแกนหลักในการทำกิจกรรมแบบใหม่ต่างๆ เช่น การออมทรัพย์ก็มีเป้าหมายเพื่อที่จะช่วยเหลือผู้อื่นที่ขัดสน การออมทรัพย์ก็ถือได้ว่าได้บุญด้วย การทำดอกไม้จันทน์ก็เพื่อการขายและเตือนสติผู้ผลิตว่า “ความตายอยู่ใกล้ทุกลมหายใจ” เป็นต้น

ด้านที่สอง การผสมการสงเคราะห์กับการตอบแทนผู้สูงอายุ ถือเป็นการผสมผสานกิจกรรมที่ภาครัฐเคยเน้นการมองผู้สูงอายุว่าอ่อนแอต้องให้การสงเคราะห์ เช่น การตรวจตราร่างกายผู้สูงอายุ การให้เบี้ยยังชีพแก่ผู้สูงอายุ แต่ทว่า สำหรับกรณีชมรมแห่งนี้กลับผสมผสานแนวคิดความกตัญญูเข้าไปในกิจกรรมดังกล่าว จึงทำให้การตรวจตราหรือการให้

เบี้ยยังชีพนั้นเนื่องจากการต้องตอบแทนพระคุณผู้สูงอายุ ประกอบทั้งเมื่อผู้สูงอายุในชมรมยังคงทำกิจกรรมเพื่อสังคม การตอบแทนพระคุณและการเห็นคุณค่าผู้สูงอายุจึงทำได้ไม่ยากนัก

8.5 การต่อยอดกับวาทกรรมเดิม

ขณะที่การผสมผสานจะเน้นการผสมผสานเข้าด้วยกัน แต่การต่อยอดกับวาทกรรมเดิมจะมีนัยยะที่ว่า ด้านหนึ่งปฏิเสธ แต่อีกด้านหนึ่งก็อาจเห็นด้วยหรือสร้างความหมายใหม่ และจากการวิเคราะห์พบว่า ชมรมผู้สูงอายุมักจะนิยมการต่อยอดวาทกรรม ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 6 ด้าน คือ ไล่ลำดับตั้งแต่การต่อยอดในยุคแรกจนถึงยุคปัจจุบัน ในยุคแรก สังคมเกษตรกรรม: ความซื่อสัตย์ตามธรรมชาติโลก คือ (1) การต่อยอดเรื่องความกตัญญู (2) การต่อยอดเรื่องการยกย่องผู้สูงอายุ ยุคที่สอง สังคมอุตสาหกรรม: การจัดระเบียบความซื่อสัตย์ คือ (3) การต่อยอดเรื่องสุขภาพผู้สูงอายุที่เข้มแข็งด้วยแนวทางต่างๆ และยุคที่สาม สังคมข้อมูลข่าวสาร: ความซื่อสัตย์ที่จัดการได้ คือ (4) การต่อยอดเรื่องโฆษณาบ้านพักคนชรา (5) การต่อยอดเรื่องเงินฝากสำหรับผู้สูงอายุ (6) การต่อยอดวาทกรรมผู้สูงอายุยุคใหม่ที่ใช้สื่อสมัยใหม่ เช่น อินเทอร์เน็ต

อนึ่ง การต่อยอดที่มีปริมาณมาก ย่อมแสดงให้เห็นภาวะอำนาจของบรรดาชมรมผู้สูงอายุ อีกทั้งเมื่อพิจารณาให้ละเอียดจะพบว่า การต่อยอดทั้งหมดจะวางอยู่บนแนวคิดเรื่องธรรมะและการทำประโยชน์เพื่อชุมชน

ด้านแรก การต่อยอดเรื่องความกตัญญู ในขณะที่ด้านหนึ่งผู้สูงอายุเห็นด้วยกับการกตัญญูรู้คุณพ่อแม่ แต่ทว่า จากภาพโฆษณาโทรศัพท์มือถือและลูกเดินทางกลับบ้านและกอดแม่ในช่วงสงกรานต์ ผู้สูงอายุกลับมองต่างไปว่า ความกตัญญูดังที่เห็นในโฆษณาอาจเป็นเพียงความเข้าใจผิดที่มองความกตัญญูจากมิติหนุ่มสาวที่คิดว่า “กตัญญูเพียงวันเดียวก็เพียงพอแล้ว”

ตรงนี้ถ้าเห็นแล้ว ใจผมนะครับมันน่าสงเวชมากนะครับ ด้วยว่าคนแก่เดี๋ยวนี้ว่าเหว่มาก ถึงคราวตรุษที สงกรานต์ที ลูกคนอื่นหลายคนอื่นเขาเข้ามาเยี่ยมมาเยือน บางคนกอดแล้วก็ร้องไห้ บางคนก็นิ่งไปเลยก็มี เพราะความตื้นตันใจ ถามว่าทำไมถึงเป็นอย่างนั้น เพราะว่าลูกเดี๋ยวนี้ทอดทิ้งหมดละครับ หันกลับเข้ามาในกรุงเทพฯ แล้วบางวันก็ไม่มีเวลาไป...สลดใจมากเพราะว่าสังคมนี้มันเหลื่อมล้ำต่ำสูง พ่อแม่อยู่บ้าน ลูกเข้ากรุงเทพฯ พอไปเห็นแสงสีเขาก็ลืมบุญคุณพ่อแม่ครับ ที่ให้ความอบอุ่นเรามา อุบัติภักดิ์ชั่วเลี้ยวเรามา วันไม่ให้ได้ไรไม่ให้ต่อม แต่เดี๋ยวนี้

มันไม่ใช่อย่างนั้นแล้ว ฮัลโลแม่อังอยู่เหรอ เออ สบายดีลูก แค่นั้นหมดห่วงแล้วนะ
แม่ เออ

(จวน ผลเกิด, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2552)

ในทัศนะของผู้สูงอายุกลุ่มนี้ความหมายของความกตัญญูมิได้หมายความว่าเพียง
การทดแทนบุญคุณเพียงวันเดียว แต่อาจต้องขยายความถึงการสำนึกบุญคุณผู้มีพระคุณอย่าง
ตลอดเวลา การโทรศัพท์หรือไปหาผู้สูงอายุแคว้นสงกรานต์ดังที่ปรากฏในโฆษณาจึงไม่เพียงพอ
การต่อรองความหมายนี้แสดงให้เห็นความเฉลียวฉลาดและภูมิปัญญาของผู้สูงอายุที่สามารถ
ถอดรหัสความหมายในโฆษณาได้อย่างลึกซึ้ง

ด้านที่สอง การต่อรองเรื่องการยกย่องและให้รางวัลผู้สูงอายุ แม้ว่า การ
ยกย่องผู้สูงอายุโดยมองว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญเป็นสิ่งที่ดี แต่สำหรับกรณีของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุ
ต.โพธิ์ไทรงาม แม้จะเห็นด้วยกับการยกย่อง แต่กลับไม่เห็นด้วยถึงการให้รางวัล เพราะพิจารณาว่า
“รางวัลเป็นเรื่องนอกกาย” และไม่สอดคล้องศาสนาที่มองว่า “ทำความดีไม่หวังสิ่งตอบแทน”
“อันนี้เป็นของนอกกายครับ ไม่ได้เป็นของส่วนตัว ของส่วนตัวเราต้องทำเอง คิดเอง รักษาเอาไว้
ของเราเอง นั่นแหละครับเป็นของส่วนตัวเรา เราจะภูมิใจตรงที่เราทำเอง ไม่ใช่ว่าเขาเอา
ยศถาบรรดาศักดิ์มาให้แล้วเราก้ไปภูมิใจไม่ถูกต้อง” (ณรงค์ แสงจันทร์, แกนนำผู้สูงอายุ,
สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2552)

ไฉไลภยศสรรเสริญเนียถ้าพูดกันแล้ว ปราชญ์ชาวบ้านก็เหมือนหัวโขนหัวหนึ่งที่จะ
เขามาสวมให้ ถ้าบางคนดีก็ดีไป ถ้าบางคนก็จะเดินแบบเท้าไม่ติดดินเลย ฉัน
เยอหยิ่งแล้วนะ ฉันมีบรรดาศักดิ์ มีอำนาจวาสนา มีตำแหน่ง มีหน้าที่ ผม
ไม่อย่างนั้นนะอาจารย์

(จวน ผลเกิด, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2552)

ด้านที่สาม การต่อรองเรื่องสุขภาพที่เข้มแข็งด้วยแนวทางต่างๆ จากการที่
สถาบันการแพทย์ในสังคมอุตสาหกรรมมองผู้สูงอายุอ่อนแอ จึงต้องตรวจตราและสถาบันรัฐก็ให้
การสงเคราะห์ในด้านต่างๆ เช่น เงินเบี้ยยังชีพ ผู้สูงอายุในชมรมแห่งนี้ ด้านหนึ่งก็ยอมรับว่า
สุขภาพของตนนั้นอ่อนแอจริง แต่ก็มิได้มองว่าเป็นปัญหาสำคัญ เพราะว่า แนวคิดใหม่เรื่อง
การแพทย์และรัฐ ในสังคมข้อมูลข่าวสาร แปรเปลี่ยนไปสู่การที่ผู้สูงอายุสามารถจัดการความชรา
ได้ ดังนั้น กลุ่มผู้สูงอายุ จึงสามารถที่จะต่อสู้สุขภาพที่อ่อนแอได้ด้วยการออกกำลังกาย การ

รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ การรวมกลุ่มทำกิจกรรม ซึ่งทำให้พัฒนาสุขภาพกายแล้ว ยังได้สุขภาพใจ การทำเพื่อชุมชนและศาสนาไปพร้อมๆ กัน

นอกจากนั้น กลุ่มผู้สูงอายุยังเริ่มมองตนเองใหม่ด้วยว่า ผู้สูงอายุในชมรมเป็นผู้สูงอายุที่แข็งแรง เพราะว่าในอดีตที่ผ่านมาผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีวิถีชีวิตที่ดี รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ ปราศจากสารเคมีจากอาหารและสภาพแวดล้อม การมีอายุที่ยืนยาวได้และไม่ป่วยไข้ก็ถือได้ว่ามีสุขภาพที่แข็งแรงอีกด้วย

ด้านสี่ การต่อรองเรื่องโฆษณาบ้านพักคนชรา ในขณะที่สังคมอุตสาหกรรมบ้านพักคนชราเป็นเรื่องของรัฐที่จะสงเคราะห์ให้ผู้สูงอายุ ต่อมาในปลายยุคสังคมอุตสาหกรรมและก้าวสู่สังคมข้อมูลข่าวสาร ภาคเอกชนก็นำแนวคิดดังกล่าวไปปรับใช้ด้วยการสร้างสถานที่สำหรับดูแลคนชราโดยเฉพาะและเน้นมิติสุขภาพและการตลาด

กรณีนี้ผู้สูงอายุในชมรมด้านหนึ่งก็เห็นด้วยกับการมีสถานที่พักสำหรับคนชรา แต่ในอีกด้านหนึ่งก็มองว่า ไม่ควรเป็นภาระของรัฐหรือเอกชน แต่ควรเป็นภาระของชมรมที่จะต้องเริ่มหาสถานที่เพื่อสร้างบ้านพักคนชราไว้ในชุมชน เพื่อว่าหากมีคนชราคนใดในชุมชนที่มีปัญหา ลูกหลานไม่ดูแลก็สามารถมาพักพิงที่แห่งนี้ได้ ดังคำอธิบายว่า “อันนี้ดีมาก ๆ เลย ถ้าหากว่าเขาสงวนใจจะครับ ถ้าหากรักษาดูแลที่บ้านเรามากกว่า ผมว่าถ้าส่งไปที่บ้านอื่น ที่เขามีบ้านพักอะไรอย่างนั้น อันนั้นผมไม่เห็นด้วย” (จวน ผลเกิด, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2552)

ตัวผมเนี่ยะ ยังเคยคุยกับลุงจวนว่า ลุงจวนถ้าสถานที่อนามัยเนี่ยหากว่าเขามีที่ให้ผม อยากจะปลูกบ้านชราอะไรอย่างนี้ ข้างอนามัยเอาไว้สำหรับผู้สูงอายุที่ตกทุกข์ได้ยากที่พ่อแม่ลูกไม่ได้ดูแลอะไรอย่างนี้ ผมยังคิดอยู่กับลุงจวนว่า เนี่ยเราว่าจะทำเหมือนกัน

(ณรงค์ แสงจันทร์, แกนนำผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2552)

การดูแลผู้สูงอายุด้วยกันเองนี้วางอยู่บนวิถีคิดทางศาสนาที่เห็นอกเห็นใจผู้อื่น และถือเป็นการทำทานให้กับผู้ตกทุกข์ได้ยากด้วย นอกจากนี้ ยังแสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุกลุ่มนี้เป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพสูง เพราะเมื่อได้เห็นเพียงภาพโฆษณาจากที่ผู้วิจัยนำไปให้ดูก็สามารถนำมาคิดและพัฒนาเป็นกิจกรรมที่จะทำเพื่อชุมชนได้อย่างดี

ด้านที่ห้า การต่อรองเรื่องเงินฝากสำหรับผู้สูงอายุ ในปัจจุบันธนาคารเริ่มโฆษณาให้ผู้สูงอายุฝากประจำสำหรับผู้สูงอายุซึ่งจะได้ดอกเบี้ยที่สูงกว่าปกติ ถือได้ว่าเป็นทั้งการทำการตลาดสำหรับผู้สูงอายุแล้วยังเป็นประโยชน์กับผู้สูงอายุที่ไม่ต้องพึ่งพิงลูกหลานและภาครัฐที่

จะต้องให้สวัสดิการ ในกรณีนี้ผู้สูงอายุใน ต.โพธิ์ไทรงาม กลับมองต่างมุมว่า แม้กิจกรรมดังกล่าว จะมีประโยชน์ต่อผู้สูงอายุ แต่กิจกรรมนี้ก็แตกต่างกับกิจกรรมออมทรัพย์ที่ผู้สูงอายุทำกันเอง เพราะ ทำเพื่อผู้สูงอายุด้วยกันเอง และอยู่บนพื้นฐานของศาสนา ดังที่ให้สัมภาษณ์ว่า “จริงใจกับผู้สูงอายุ หรือเปล่า หรือจะเอาใจให้ผู้สูงอายุไปฝากเงินแล้วเอาเงินไปลงทุน” (ณรงค์ แสงจันทร์, แกนนําผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2552)

ด้านที่หก **ต่อรองวาทกรรมผู้สูงอายุยุคใหม่ที่ใช้สื่อสมัยใหม่** ผู้สูงอายุสมัยใหม่มักจะเริ่มใช้สื่ออินเทอร์เน็ต และสื่อสมัยใหม่อื่นๆ ในชีวิตประจำวัน ในกรณีดังกล่าว ผู้สูงอายุในชมรมก็เห็นด้วย หากสื่อดังกล่าวเป็นประโยชน์กับชุมชน เช่น ลุงณรงค์ แสงจันทร์ จะใช้กล้องดิจิทัล ถ่ายรูปแล้วนำมาจัดบอร์ดนิทรรศการหรือนำไปเป็นฐานข้อมูลต่างๆ หรือการใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อค้นคว้าข้อมูลเรื่องสวนป่าสมุนไพรมานอกจากนั้นบรรดาแกนนำต่างใช้โทรศัพท์มือถือเพื่อติดต่อสื่อสารกับคนภายในและภายนอกชุมชน

อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุในชมรมกลับมองในอีกด้านหนึ่งว่า แม้สื่อสมัยใหม่จะมีประโยชน์ แต่ก็ต้องรู้เท่าทันสื่อด้วย เช่น โทรศัพท์มือถือหากใช้ไม่เป็น ก็จะถูก “กินเงิน” หรือเป็นเครื่องโอ้อวดความร่ำรวย รวมถึงสื่ออินเทอร์เน็ต ที่แกนนำผู้สูงอายุมองว่า เป็นสื่อที่อาจสร้างความต้องการฟุ้งเฟ้อได้เช่นกัน ด้วยเหตุนี้ การใช้สื่อสมัยใหม่จึงต้องมีสติ และใช้เพื่อกิจกรรมเพื่อสังคม หรือเพื่อธรรมะจะเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ดังที่กล่าวว่า “อันนี้เราเล่นไปนะอาจารย์ ผมว่าสำหรับคนแก่บางคนฟุ้งซ่าน ไปเจอความสวยงามเข้าไปเจอความสุขในอินเทอร์เน็ตเข้าพ้อฝันแล้ว ไม่มีจิตเป็นสมาธิ” (จวน ผลเกิด, แกนนําผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2552) “ผมคิดว่า ผู้สูงอายุเนียเอาเงินไปทำบุญดีกว่าไหมเพื่อชีวิตของตัวเอง ถ้ามาดูอินเทอร์เน็ตนี่สิ้นเปลืองไหมครับ สิ้นประโยชน์ โดยไม่มีเหตุอะไร ดูข่าวดีกว่าดูอินเทอร์เน็ต” (ณรงค์ แสงจันทร์, แกนนําผู้สูงอายุ, สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2552)

สรุป ผู้สูงอายุชุมชนแห่งนี้มีความเข้มแข็งจึงมีแนวโน้มการปะทะและต่อสู้อัตลักษณ์ ผู้สูงอายุที่คนอื่นสร้างขึ้นในแง่ลบเกือบทั้งหมด อัตลักษณ์ผู้สูงอายุแห่งนี้จึงมีนัยยะด้านบวก โดยเห็นได้จากการที่ยอมรับวาทกรรมในด้านบวก และต่อสู้วาทกรรมในด้านลบ ด้วยการปฏิเสธ การสร้างใหม่ การผสมผสาน โดยเฉพาะการต่อรอง ซึ่งผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร สามารถต่อรองความหมายของผู้สูงอายุได้ค่อนข้างมาก ทั้งในสังคมเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และข้อมูลข่าวสาร อันแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของผู้สูงอายุและอาจเป็นพื้นฐานสำคัญของกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็งจะต้องเรียนรู้คุณสมบัตินี้

นอกจากนั้น ผู้สูงอายุยังใช้ธรรมะและการทำเพื่อชุมชนเป็นแกนกลางในการตัดสินใจวาทกรรมที่ได้รับจากสังคม หากกิจกรรมใดที่มีได้มุ่งเน้นการทำเพื่อสังคมและไม่เกี่ยวข้องกับธรรมะ

ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ก็จะมองไปมุมที่ต่างไปโดยเฉพาะการปฏิเสธ ผสมผสาน ต่อรองวาทกรรม และเป็นการยืนยันอัตลักษณ์หลักของผู้สูงอายุกลุ่มนี้ว่า “ผู้สูงอายุคือผู้มีศักยภาพต่อชุมชน”

9. ปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดอัตลักษณ์ผู้สูงอายุชมรม ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร

การต่อสู้ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม ที่ทำได้สำเร็จก็เนื่องจากผู้สูงอายุแห่งนี้มีความเข้มแข็งทั้งจากปัจจัยด้านอัตลักษณ์ที่คนอื่นกำหนดมีความหลากหลาย เช่น แนวคิดของผู้สูงอายุในยุคใหม่ของภาครัฐและการแพทย์ ปัจจัยด้านความแตกต่างประชากรศาสตร์ โดยเฉพาะรากฐานเดิมของผู้สูงอายุในสังคมเดิมที่เน้นการเคารพยกย่องผู้สูงอายุ ปัจจัยด้านการพยายามต่อสู้ด้วยการรวมกลุ่มกันเพื่อสังคม และปัจจัยด้านสถาบันต่างๆ ในชุมชน รายละเอียดดังนี้

9.1 ปัจจัยด้านอัตลักษณ์ผู้สูงอายุที่คนอื่นกำหนดมีความหลากหลายและปะทะกับอัตลักษณ์ผู้สูงอายุที่กำหนดเอง

หากย้อนกลับไปพิจารณาถึงบทที่ 4-5-6 พบว่า อัตลักษณ์ที่สถาบันต่างๆ กำหนดมีความหลากหลายมาก และมีความเปลี่ยนแปลงจากในยุคแรก สังคมเกษตรกรรม: ความซื่อสัตย์ตามธรรมดาลูก ที่ซึ่งสถาบันศาสนาเป็นผู้กำหนดความซื่อว่า เกิดแก่เจ็บตายเป็นเรื่องธรรมชาติ อีกทั้งการให้คุณค่าและตอบแทนผู้สูงอายุ ต่อมาจึงพัฒนาสู่ยุคที่สอง สังคมอุตสาหกรรม: การจัดระเบียบความซื่อ โดยภาครัฐ การแพทย์ การตลาด เข้ามามีส่วนสำคัญในการกำหนดความหมายความซื่อในด้านลบ และในยุคสุดท้าย สังคมข้อมูลข่าวสาร: ความซื่อที่จัดการได้ ที่พิจารณาว่า ความซื่อสามารถจัดการควบคุมได้ด้วยการแพทย์และแม้กระทั่งตัวผู้สูงอายุเอง

เมื่ออัตลักษณ์มีความแตกต่างหลากหลายจึงทำให้ผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม สามารถหยิบและเลือกอัตลักษณ์ที่สอดคล้องกับตนเองมาประกอบกลายเป็นตัวของตัวเองได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ผู้สูงอายุมีอำนาจในการกำหนดความหมายของตนเองภายใต้โครงสร้างอำนาจที่สังคมกำหนดขึ้น และอัตลักษณ์ที่ผู้สูงอายุในชมรมแห่งนี้กำหนดก็คือ การย้อนกลับไปสู่อดีตที่มองว่า ความสูงอายุเป็นเรื่องธรรมชาติ และการเป็นผู้สูงอายุถือเป็นผู้ที่มีคุณค่าและมีความเชี่ยวชาญ ดังที่ระบุไว้คือ “ผู้สูงอายุคือผู้มีศักยภาพต่อชุมชน”

แม้ว่าอัตลักษณ์ที่สถาบันสังคมในช่วงยุคที่สอง สังคมอุตสาหกรรม : การจัดระเบียบความซื่อ คือ การแพทย์ และรัฐเริ่มเข้ามาปะทะกับชุมชน คือ การมองว่าผู้สูงอายุคือความอ่อนแอ และรัฐต้องให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือก็ตาม ทว่า ผู้สูงอายุในชมรมแห่งนี้ก็พยายามปฏิเสธต่อสู้และ

ต่อรองอัตลักษณ์ดังกล่าว พร้อมทั้งยืนยันให้เห็นอัตลักษณ์ของตนเองในสังคมอดีตที่ตนเองยังคงมีคุณค่ามีประโยชน์ต่อสังคม ด้วยการรวมกลุ่มทำกิจกรรมที่มีประโยชน์ต่อสังคม ทำให้ในท้ายที่สุดบรรดาผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จึงสามารถกำหนดอัตลักษณ์ตนเองในด้านบวก ด้วยการย้อนกลับสู่ความหมายของผู้สูงอายุในอดีตได้

ทว่า การย้อนกลับไปสู่อัตลักษณ์ในอดีตได้นั้น ก็ยังคงต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านผู้สูงอายุ ปัจจัยด้านการจัดตั้งชมรม และปัจจัยด้านสถาบันในชุมชนเป็นตัวช่วยผลักดัน ดังที่จะกล่าวต่อไปในหัวข้อถัดไป

9.2 ปัจจัยด้านผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร

ปัจจัยด้านผู้สูงอายุจะพิจารณาปัจจัยด้านประชากรศาสตร์และสุขภาพ ซึ่งจะส่งผลสำคัญต่อการสร้างอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ ดังนี้

(1) ปัจจัยด้านประชากรศาสตร์

เป็นการพิจารณาถึงปัจจัยด้านรายได้ ชนชั้น-สถานภาพ การศึกษา และพื้นที่อยู่อาศัยของกลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มนี้พบว่า กลุ่มผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร หากวัดในเชิงเปรียบเทียบกับผู้สูงอายุในเมืองก็จะพบว่า เป็นผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อย การศึกษาดำหรือไม่ผ่านระบบการศึกษา อาศัยในชนบท

แต่เมื่อพิจารณาให้ละเอียดกลับพบว่า แม้จะมีรายได้น้อยแต่ก็ดำรงชีวิตอยู่อย่างพอเพียง และแม้การศึกษาจะต่ำคือมิได้ผ่านระบบโรงเรียนแต่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่กลับผ่านการศึกษาในวัด คือ ผ่านการบวชเรียน ตลอดจนมีประสบการณ์ในอาชีพเกษตรกรรมสูง จนบางท่านได้รับการขนานนามเป็น “ปราชญ์ชุมชน” รวมถึงได้รับรางวัลต่างๆ มากมาย และนอกเหนือจากความรู้ที่มีมาจากรากอดีตแล้ว บรรดาผู้สูงอายุยังไม่หยุดยังอยู่กับที่ต่างพากันแสวงหาองค์ความรู้ใหม่ๆ ที่จะทำให้เกิดการสะสมและพัฒนาความรู้ให้มากยิ่งขึ้น เช่น การไปฝึกอบรม การดูงานในสถานที่ต่างๆ เป็นต้น และเมื่อได้ความรู้แล้วก็จะนำมาผสมกับความรู้เดิมเพื่อทำกิจกรรมในการพัฒนาชุมชน เช่น การนำความรู้เรื่องเกษตรผสมกับการอบรมดูงานเรื่องเกษตรพอเพียงในพื้นที่ต่างๆ และนำมาพัฒนากลายเป็นชุดความรู้เรื่องเกษตรพอเพียงของลุงจวน ผลเกิดจนในที่สุดก็นำความรู้นั้นมาฝึกอบรมให้กับคนภายในชุมชนและภายนอกชุมชนด้วย

ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า ผู้สูงอายุในชมรมแห่งนี้เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความรู้และประสบการณ์อันยาวนาน และผูกพันกับศาสนา จนกระทั่งกลายเป็น “ทุน” สำคัญยิ่งในการทำ

กิจกรรม และการได้รับการเคารพอย่างต่อเนื่องจากผู้คนภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ที่สำคัญก็คือ ความรู้ ประสบการณ์ ดังกล่าวก็กลายเป็น “อำนาจ” ในการสร้างอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในด้านบวก คือ ความรู้ความเชี่ยวชาญได้ดี ซึ่งต่างไปจากกรณีของกลุ่ม OPPTY ที่เน้นอำนาจของ “รายได้” หรือเงินเป็นสำคัญ

อนึ่ง นอกเหนือจากทุนความรู้ที่ผู้สูงอายุมีอยู่แล้ว อีกส่วนหนึ่งก็ยังได้มาจากการที่ผู้สูงอายุรวมตัวเป็น “ชมรม” ซึ่งช่วยสร้างพลังให้กับผู้สูงอายุอีกด้วย (รายละเอียดจะกล่าวในหัวข้อที่ 9.3)

(2) ปัจจัยด้านสุขภาพ

กลุ่มผู้สูงอายุในชมรมนี้เป็นผู้สูงอายุที่อาจมีสุขภาพร่างกายที่ไม่ค่อยแข็งแรงเท่าไรนัก เช่น มีโรคประจำตัว แต่กลับมิได้มองว่าเป็นอุปสรรคใดๆ โดยพยายามป้องกันรักษาโรค และให้สุขภาพของตนนั้นยังคงสมบูรณ์แข็งแรงเพื่อที่จะยังคงทำประโยชน์ให้กับชุมชนได้ ด้วยการออกกำลังกาย การรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ การรักษาสุขภาพจิตใจให้เข้มแข็ง

9.3 ปัจจัยด้านการรวมกลุ่มเป็นชมรมแบบถาวร

การรวมตัวกันของผู้สูงอายุเป็นชมรมแบบถาวรนั้น นอกจากเป้าหมายคือการทำเพื่อชุมชนแล้ว การรวมตัวกันยังทำให้เกิดพลังของการมีส่วนร่วมของบรรดาผู้สูงอายุและคนภายในและภายนอกชุมชน

การรวมตัวกันที่สร้างพลังของผู้สูงอายุก็เพราะจะทำให้รวมความคิดของผู้สูงอายุที่มีความถนัดที่หลากหลายมาร่วมทำงานร่วมกัน หรือ “หลายหัวดีกว่าหัวเดียว” รวมถึงเมื่ออายุมากขึ้นแล้วผู้สูงอายุก็ย่อมมีสุขภาพที่อ่อนแอลง เช่น ความจำลดลง การรวมตัวกันก็จะทำให้เกิดการช่วยกันจำ ช่วยกันคิดได้ดีกว่าเดิม ยิ่งไปกว่านั้น การรวมตัวกันเป็นชมรมก็ทำให้คนภายในชุมชน เช่น สถานีนามัย อบต. โรงเรียน และคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือสนับสนุนการทำงานในส่วนที่ผู้สูงอายุทำไม่ได้ เช่น กิจกรรมที่ใช้กำลังหรือแรงงาน การกางเต็นท์ หรือแม้กระทั่งคนภายนอกก็เข้ามามีส่วนร่วม เช่น การซื้อสินค้าที่ผู้สูงอายุทำ หรือการให้การสนับสนุนแหล่งเงินทุนและความรู้ให้กับชมรมได้

การรวมตัวเป็นชมรมแบบถาวรจึงทำให้ผู้สูงอายุมีพลังมากเมื่อเทียบกับการแยกตัวเดี่ยว และส่งผลให้ผู้สูงอายุมีอำนาจในการกำหนดความหมายที่ตนเองต้องการได้มากขึ้น นั่นก็คือ

อัตลักษณ์ที่เข้มแข็งและทำประโยชน์ให้กับสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่ง หากไม่มีการรวมตัวกันแล้ว การที่จะได้รับการยกย่องก็อาจจะต้องใช้ระยะเวลายาวนานมากกว่านี้ก็เป็นได้

จุดที่น่าสังเกตคือ ภายหลังจากการที่ผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีศักยภาพที่พร้อมบริบูรณ์ ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ก็เริ่มกลายเป็น “ตัวอย่าง” ของชมรมผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ และเป็นแหล่งดูงานของชมรมผู้สูงอายุแห่งอื่นๆ จนอาจกล่าวได้ว่า เป็นการเริ่มแพร่กระจายเครือข่ายอำนาจ (network of power) ของผู้สูงอายุที่ต่อสู้ต่อรองความหมายไปในพื้นที่อื่นได้ด้วยไม่ต่างไปจากการที่สังคมสร้างเครือข่ายอำนาจกำหนดความหมายผู้สูงอายุ

9.4 ปัจจัยด้านการสนับสนุนของชุมชน

ชุมชนโพธิ์ไทรงาม ให้การสนับสนุนการทำงานของชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม ทั้งในส่วนของสถานีนามัย อบต. โรงเรียน และคนในชุมชน แม้ว่าในอดีตในยุคสังคมอุตสาหกรรมสถาบันดังกล่าว อาจได้รับนโยบายจากส่วนกลางที่มองว่า ผู้สูงอายุคือผู้ที่อ่อนแอควรได้รับการช่วยเหลือ แต่เมื่อบรรดาผู้สูงอายุในชมรมเป็นผู้สูงอายุที่ยืนยันอัตลักษณ์ในอดีตที่เข้มแข็งและมีคุณค่า ประกอบกับในช่วงหลังนโยบายของรัฐก็เริ่มเปลี่ยนสู่การสนับสนุนผู้สูงอายุตามแนวคิด active aging จึงทำให้สถาบันต่างๆ เหล่านี้ปรับเปลี่ยนการมองผู้สูงอายุสู่การ “สนับสนุน” ให้ผู้สูงอายุในชมรมสามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีความสุขและมีคุณค่าแก่สังคมได้ เช่น การมอบบทบาท “ครูภูมิปัญญา” การสนับสนุนให้ผู้สูงอายุทำกิจกรรมกับสถานีนามัยและ อบต. เป็นต้น การสนับสนุนของชุมชนและสถาบันต่างๆ ในชุมชน จึงเท่ากับเป็นการตอกย้ำให้เห็นคุณค่าและความสามารถของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร

หากมองย้อนกลับไปถึงกรณีชมรม OPpy ก็พบว่า หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนชมรมก็คือ บริษัทล็อกสเลย์ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการทำงานของผู้สูงอายุยังคงจำเป็นต้องมีหน่วยงานต่างๆ (ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐกิจ ภาครัฐหรือชุมชน) ให้การสนับสนุน เพราะเงื่อนไขของผู้สูงอายุที่มีความอ่อนแอในบางด้าน การสนับสนุนจะทำให้การดำเนินงานของชมรมประสบผลสำเร็จ

กล่าวโดยสรุป อัตลักษณ์ผู้สูงอายุที่เข้มแข็งได้มาจากปัจจัยอย่างน้อย 4 ด้าน คือ (1) อัตลักษณ์ที่มีความหลากหลาย (2) ปัจจัยด้านผู้สูงอายุ (3) ปัจจัยด้านการรวมตัวเป็นชมรม และ (4) ปัจจัยด้านการสนับสนุนของชุมชน

ปัจจัยทั้งสี่นี้วางอยู่บนฐานอัตลักษณ์ด้านคุณค่าของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ในสังคมเกษตรกรรมของผู้สูงอายุ และแม้ว่า จะมีอัตลักษณ์ด้านอื่นที่โถมกระหน่ำสู่ชุมชนแห่งนี้ แต่ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ก็กลับต่อสู้และต่อรองอัตลักษณ์ในด้านลบด้วยการยืนยันอัตลักษณ์เดิม โดยใช้

ฐานความรู้เดิมของตนและศาสนา ผนวกกับความรู้ใหม่มาประยุกต์ใช้ทำกิจกรรมเพื่อชุมชน ทำให้สถาบันในชุมชนและคนในชุมชนต่างหันมาให้การสนับสนุนการทำงานของชมรมผู้สูงอายุ ประกอบกับด้วยสังคมก็แปรเปลี่ยนสู่สังคมข้อมูลข่าวสาร ที่เริ่มมุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุจัดการความชราด้วยตนเอง ก็ยังเป็นแรงหนุนช่วยให้ผู้สูงอายุกลายเป็นผู้ที่มีอำนาจในการจัดการตนเองได้ ซึ่งจุดนี้เองจะต่างไปจากในสังคมเกษตรกรรมที่ภาครัฐ สถาบันการแพทย์มิได้ก้าวเข้ามาสนับสนุน และในท้ายที่สุด ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงสามารถตอกย้ำอัตลักษณ์ของตน คือ “ผู้สูงอายุคือผู้มีศักยภาพต่อชุมชน” ได้

ประเด็นที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่ง ก็คือ ทุนเดิมที่เป็นพลังสนับสนุนผู้สูงอายุจะใช้ชุดความรู้เดิม ต่างไปจากกรณีของกลุ่ม OPPY ที่อาจจะใช้ทุนด้าน “กำลังทรัพย์” เป็นสำคัญในการดำเนินงานเพื่อต่อสู้อัตลักษณ์ของตน

10. บทสรุปอัตลักษณ์ชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร

จากงานของสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2539) แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุในชนบทของไทยในอดีตมีความเข้มแข็ง แต่เมื่อสังคมเริ่มแปรเปลี่ยนสู่สังคมสมัยใหม่ ผู้สูงอายุที่เคยได้รับการยกย่องก็อาจแปรเปลี่ยนไป เพราะสังคมมีสถาบันต่างๆ ที่มาทดแทนผู้สูงอายุ เช่น การถือกำเนิดของโรงเรียน รวมถึงการกำเนิดของสถาบันการแพทย์และรัฐ ที่เข้ามาดูแลให้การสงเคราะห์ผู้สูงอายุ ดังนั้นผู้สูงอายุแม้ในสังคมชนบทจึงไม่อาจที่จะอยู่หนึ่งเฉยเพียงลำพังได้ แต่จะต้องทำกิจกรรมเพื่อที่จะต่อสู้ความหมายในด้านลบที่สังคมเป็นผู้กำหนดให้กับผู้สูงอายุเอง และกรณีของชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงามก็ถือได้ว่า เป็นหนึ่งในความพยายามที่จะต่อสู้ความหมายดังกล่าว

การจะแสดงให้เห็นการต่อสู้ความหมายนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม ผ่านการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ และการทดลอง โดยเจาะลึกลงไปถึงวาทกรรมอัตลักษณ์ของชมรมผู้สูงอายุ พบว่า มีทั้งสถาบันต่างๆ ในสังคมและชุมชนเป็นผู้กำหนดและบรรดาผู้สูงอายุในชมรมก็พยายามต่อสู้และต่อรองความหมายในคราวเดียวกัน อันแสดงให้เห็นถึงอำนาจของตัวผู้สูงอายุเองที่ไม่ยอมแพ้กับอำนาจที่กำหนดกดทับตัวตนของผู้สูงอายุ

ในการวิเคราะห์วาทกรรมแสดงให้เห็นตัวบทที่แสดงถึงอัตลักษณ์ผู้สูงอายุในสี่ด้านคือ กาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณ โดยที่ทั้งสี่ส่วนจะมีความสัมพันธ์กันวางอยู่บนฐานคิดเรื่องการเกิดแก่เจ็บตาย ความกตัญญูทดแทน และภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ แม้ว่า อาจมีบางส่วนที่มองผู้สูงอายุในแง่ลบ เช่น ความอ่อนแอทางด้านร่างกายอันมาจากสภาพของธรรมชาติ การแพทย์ และการสงเคราะห์ผู้สูงอายุ แต่บรรดาผู้สูงอายุในชมรมกลับไม่ยอมแพ้และต่อสู้ความหมายดังกล่าวว่า

แม้ว่าจะอ่อนแอแต่ก็ยังทำประโยชน์เพื่อสังคมได้ไม่แพ้กัน หรือ “ผู้สูงอายุคือผู้มีศักยภาพต่อชุมชน”

เพื่อพิสูจน์ให้เห็นเด่นชัด ผู้สูงอายุจึง “โต้แย้ง” แนวคิดที่มองผู้สูงอายุว่าอ่อนแอต้องสงเคราะห์ ด้วยการรวมกลุ่มกันเป็นชมรมผู้สูงอายุและใช้การ “สาธิต” ผ่านกิจกรรมต่างๆ ของชมรม เช่น การหล่อเทียน การทำจักสาน ออมทรัพย์ เกษตรพอเพียง เป็นต้น และเมื่อคนอื่นทั้งภายในและภายนอกชุมชนได้เห็นแล้ว จึงค่อยๆ ผนวกกลยุทธ “การยกตัวอย่าง” “การเปรียบเทียบ” “การอธิบาย” และ “การยอมรับ” เพื่อตอกย้ำความมีคุณค่าและศักยภาพของตนเอง นอกจากนั้นยังใช้ “การสั่งสอน” ให้กับผู้สูงอายุด้วยกันเองเพื่อที่จะดำรงชีวิตอย่างมีความสุขได้อีกด้วย

ในทางกลับกัน บรรดาสถาบันต่างๆ ในชุมชน เช่น สถาบันการแพทย์และรัฐก็ใช้การ “สาธิต” เพื่อควบคุมร่างกายและสงเคราะห์ผู้สูงอายุ ด้วยการตรวจตราและการให้เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ เพื่อแสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุมีความอ่อนแอต้องได้รับความช่วยเหลือ แต่อย่างไรก็ดีในช่วงหลังสถาบันต่างๆ เหล่านี้เริ่มกลับตัว เนื่องด้วยแนวคิดของรัฐที่เน้นการ “สนับสนุน” ผู้สูงอายุ และชมรมก็มีความเข้มแข็ง จึงเริ่มหันมาสนับสนุนผู้สูงอายุและผนวกกับแนวทาง “สั่งสอน” ให้คนในชุมชนมีความกตัญญูต่อผู้สูงอายุ

นอกเหนือจากสื่อกิจกรรมแล้ว การสร้างอัตลักษณ์ผู้สูงอายุไม่ว่าจะเป็นชมรมผู้สูงอายุ และคนอื่นเป็นผู้สร้าง ยังใช้สื่ออื่นๆ อีก โดยจัดได้เป็นทั้งสื่อสาระ เช่น ข่าว บทความ หนังสือ งานวิจัย เว็บไซต์ การสื่อสารมุขปาฐะ อีกทั้ง ยังมีสื่อบันเทิง เช่น กิจกรรมกลองรำมะนา และสื่อสาระบันเทิงที่ผนวกทั้งเนื้อหาและความบันเทิงเข้าด้วยกัน เช่น กิจกรรมการหล่อเทียน กิจกรรมการทัศนศึกษาพาผู้สูงอายุเข้าวัด สื่อส่วนใหญ่หากผลิตโดยผู้สูงอายุเองก็จะมีทิศทางการต่อสู่ความหมาย แต่หากเป็นกรณีของผู้อื่นเป็นผู้ผลิตก็จะมีทั้งในด้านบวกและลบ ยิ่งผู้อื่นมีประสบการณ์ตรงก็จะช่วยสนับสนุนความหมายในด้านบวกให้กับผู้สูงอายุ แต่ในกรณีกลับกันหากเป็นสถาบันขนาดใหญ่ เช่น การแพทย์และรัฐส่วนกลางที่ยังคงเน้นความหมายเดิมของผู้สูงอายุในสังคมอุตสาหกรรมก็จะสร้างความหมายในทิศทางตรงกันข้าม

เมื่อพิจารณาลึกลงไปในด้านปฏิบัติการวาทกรรม ในด้านการผลิต และการบริโภคความหมาย พบว่า วาทกรรมอัตลักษณ์ของชมรมจะมีทั้งผู้สูงอายุเป็นผู้ผลิตและผู้อื่นเป็นผู้ผลิต หากเป็นตัวชมรมเองก็จะสามารถกำหนดเนื้อหาและรูปแบบที่ตนต้องการได้ โดยส่วนใหญ่จะเป็นรูปแบบที่ตนถนัด เช่น การสื่อสารผ่านสื่อกิจกรรม สื่อมุขปาฐะ มากกว่าที่จะเป็นตัวอักษรเพราะข้อจำกัดด้านความรู้ แต่หากเป็นคนอื่นจะสื่อสารผ่านสื่อที่หลากหลายมากกว่าและเป็นไปในวงกว้าง ทั้งสื่อมวลชนและสื่อสมัยใหม่เช่น เว็บไซต์ กระนั้นก็ตามเนื้อหาที่มีทั้งบวกและลบดังที่กล่าวไปแล้ว ส่วนในด้านการบริโภคความหมายของผู้รับสารนั้น ผู้สูงอายุในชมรมเมื่อได้บริโภคสื่อที่

กล่าวถึงตัวผู้สูงอายุเองนั้นมิได้เชื่อโดยทันทีแต่กลับต้องรองความหมาย อันแสดงถึงอำนาจของผู้สูงอายุในชมรมกับการกำหนดอัตลักษณ์ตนเอง แต่หากเป็นคนใกล้ชิดกับผู้สูงอายุก็น่าจะยอมรับอัตลักษณ์ในด้านบวก เช่น เสียสละ ภูมิปัญญา ดังที่ผู้สูงอายุต้องการ

วาทกรรมดังกล่าววางอยู่บนปฏิบัติการสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะสภาพของสังคมไทยในชนบท แม้สังคมจะเริ่มก้าวสู่สังคมข้อมูลข่าวสาร แต่ก็ยังคงมีความเชื่อเรื่องศาสนา การเกิดแก่เจ็บตาย ความกตัญญูรู้คุณ และการเคารพยกย่องภูมิปัญญาผู้สูงอายุ แต่อย่างไรก็ดี สถาบันรัฐและการแพทย์ส่วนกลางในยุคสังคมอุตสาหกรรมก็ก้าวเข้ามาทำลายอัตลักษณ์ดังกล่าวโดยมอบอัตลักษณ์ด้านความอ่อนแอและการสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้สูงอายุให้กับผู้สูงอายุทั่วประเทศไม่ว่าในกรณีของชมรมแห่งนี้ แต่เนื่องด้วยความเข้มแข็งของชมรมที่พยายามสื่อสารผ่านสื่อกิจกรรมและมุขปาฐะ รวมถึงแม้ไม่ได้สื่อสารเองแต่เป็นคนอื่นที่มาเยี่ยมชมงานก็นำไปเผยแพร่ผ่านสื่อมวลชนและสื่อสมัยใหม่ ตลอดจนสภาพของสังคมชนบทที่ยังคงยกย่องผู้สูงอายุ ประกอบทั้งแนวนโยบายรัฐและการแพทย์ยุคใหม่เริ่มแปรเปลี่ยนสู่การ “สนับสนุน” ผู้สูงอายุ จึงทำให้เริ่มปรับการมองผู้สูงอายุแห่งนี้ใหม่ว่าควรจะ “สนับสนุน” มากกว่าการมองว่าอ่อนแอและต้องได้รับการสงเคราะห์

ผลลัพธ์ที่ได้จากวาทกรรมทั้งหมดนี้ทำให้กำหนดอัตลักษณ์ผู้สูงอายุของชมรมแห่งนี้ในด้านบวกเป็นส่วนใหญ่ คือ (1) “ผู้เชี่ยวชาญ” (2) “ผู้เสียสละ” (3) “ผู้ไม่มีอัตตาและอ่อนน้อมถ่อมตน” (4) “ผู้ไม่ยอมแพ้” (5) “เกิดแก่เจ็บตายเป็นเรื่องธรรมชาติ” (6) “ผู้ทำนุบำรุงศาสนา” และอาจมีด้านลบบ้างคือ (7) สุขภาพ “อ่อนแอ” แต่บรรดาผู้สูงอายุก็น่าจะพยายามต่อสู้ว่า “แม้อ่อนแอแต่ก็ต่อสู้เพื่อสุขภาพที่เข้มแข็ง” และเมื่อมองในภาพรวมก็อาจกล่าวได้ว่า อัตลักษณ์ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ก็คือ “ผู้สูงอายุคือผู้มีศักยภาพต่อชุมชน”

ทั้งนี้ อัตลักษณ์โดยรวมดังกล่าวผู้สูงอายุกลุ่มนี้จะไม่ได้เป็นผู้ระบุเอง ต่างไปจากกรณีของชมรม OPPY ที่ระบุอัตลักษณ์รวมของตนเองได้ชัดเจนว่า “ผู้สูงวัยหัวใจไฮเทค” ซึ่งก็อาจเนื่องมาจากคุณสมบัติของกลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มนี้ที่เป็นคนชนบท มีลักษณะอ่อนน้อมถ่อมตน จึงมิได้สร้างถ้อยคำ หรือข้อความที่จะนิยามกลุ่มตนเองในภาพรวม ในความเป็นจริงการขาดการนิยามในภาพรวมอาจสร้างปัญหาต่อความเข้าใจผิดของคนในชมรมและภายนอก แต่สำหรับผู้สูงอายุกลุ่มนี้ยังมีได้มีปัญหาก็เพราะพิสูจน์ได้ผ่านการทำกิจกรรมต่อเนื่องทำให้ทุกคนซึมซับ ทว่า ในกรณีของผู้สูงอายุกลุ่มอื่นๆ อาจต้องสร้างความหมายร่วมโดยอาศัยผู้ประสานชมรมเป็นผู้กระตุ้น

นอกจากนั้น ผู้สูงอายุชมรมโพธิ์ไทรงาม ยังใช้อำนาจผลิตชุดความรู้ที่จะช่วยยืนยันให้เห็นคุณค่าและศักยภาพของผู้สูงอายุอีก อันได้แก่ (1) ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ (2) ความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุ และ (3) การบริหารจัดการผู้สูงอายุ โดยที่ชุดความรู้ดังกล่าวก็สร้าง

ผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับผู้สูงอายุอีก เช่น นักการสื่อสาร นักบริหารจัดการผู้สูงอายุ เป็นต้น และผู้เชี่ยวชาญเหล่านี้ก็มักจะเป็นบุคคลภายนอกที่ผลิตวาทกรรมและสื่อสารเรื่องที่ตนเองศึกษาออกไปสู่ภายนอก ส่วนนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ยังคงอยู่ภายใต้สังคมข้อมูลข่าวสารที่อำนาจการกำหนดตนเองอาจมิใช่เป็นตัวของตนเองดังเช่นในสังคมเกษตรกรรมในอดีตทั้งหมด

เมื่อพิจารณาการปะทะกันระหว่างอัตลักษณ์ที่คนอื่นสร้างขึ้นกับผู้สูงอายุที่ชมรมแห่งนี้สร้างขึ้นเองนั้นก็พบว่า มีการปะทะกันอย่างน้อย 5 ด้าน ซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นว่า อัตลักษณ์เป็นเรื่องของเหรียญสองด้านที่แม้ว่า สังคมจะกำหนดความหมายให้กับผู้สูงอายุ แต่ผู้สูงอายุกลับมิได้ “ยอมจำนน” ต่อการกำหนดความหมายดังกล่าว ผู้สูงอายุก็สามารถ “ต่อสู้ต่อรอง” และกำหนดอัตลักษณ์ด้วยตนเองได้

ในการปะทะกันทั้ง 5 ด้านนั้น พบว่า มีเพียงด้านเดียวที่ผู้สูงอายุ “ยอมรับวาทกรรมเดิม” อัตลักษณ์ที่สังคมกำหนด ก็คือ ความเชื่อในด้านของการเกิดแก่เจ็บตายเป็นเรื่องธรรมชาติและความกตัญญู เหตุผลสำคัญก็คือความเชื่อดังกล่าวช่วยรองรับการเป็นผู้สูงอายุได้ดี โดยเฉพาะการมีคุณค่าที่ควรแก่การกตัญญู

ส่วนอีก 4 ด้านนั้น เป็นการปะทะในหลากหลายรูปแบบ นับตั้งแต่การปะทะกันอย่างรุนแรงคือ “การปฏิเสธวาทกรรมเดิม” ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วพบว่า เป็นการปฏิเสธแนวคิดที่ต่างไปจากความเชื่อพื้นฐานข้างต้น คือ การมองผู้สูงอายุในแง่ลบคืออ่อนแอและต้องสงเคราะห์ และการใช้วิทยาศาสตร์จัดการความชรา เช่น การมอบเบี้ยยังชีพให้ทุกคน โด่งกินหญ้าอ่อนอายุยืน การปฏิเสธการต่อต้านวัยชรา และการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุยุคใหม่ที่ผันธรรมชาติ ซึ่งเป็นมิติที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง “ส่วนตัว”

ส่วนในอีกสามด้าน ก็จะมีอัตราการปฏิเสธที่ต่างกันไป กลุ่มแรก “การสร้างวาทกรรมใหม่” ที่มองว่า ผู้สูงอายุสามารถรวมตัวกันทำกิจกรรมเพื่อสังคมได้โดยใช้ภูมิปัญญาและศาสนา ดังอัตลักษณ์ที่ว่า “ผู้สูงอายุผู้มีศักยภาพต่อชุมชน” กลุ่มที่สอง “การผสมวาทกรรมเดิมกับใหม่” เช่น การผสมธรรมะเข้ากับกิจกรรมสงเคราะห์ผู้สูงอายุ โดยไม่มองว่า การสงเคราะห์เป็นการมองผู้สูงอายุด้วยสายตาอ่อนแอแต่เป็นเพราะต้องตอบแทนคุณ และกลุ่มที่สาม “การต่อรองกับวาทกรรมเดิม” คือ การปฏิเสธความหมายที่สร้างในบางส่วนแต่เห็นด้วยในบางส่วน เช่น ความกตัญญูมิใช่การทำเพียงวันเดียว การยกย่องผู้สูงอายุอาจมิใช่สิ่งที่ควรทำไม่ควรยึดติดกับรางวัล การต่อรองสุขภาพที่เข้มแข็ง การต่อรองเรื่องโฆษณาบ้านพักคนชรา การต่อรองเรื่องเงินฝากสำหรับผู้สูงอายุ การต่อรองการรู้เท่าทันสื่อสมัยใหม่ โดยการต่อรองทั้งหมดนี้ก็จะวางอยู่บนรากฐานเรื่องความเชื่อเรื่องธรรมะและการที่ผู้สูงอายุเป็นผู้มีคุณค่า

การที่ผู้สูงอายุสามารถต่อสู้และต่อรองได้หลากหลายนั้น ส่วนสำคัญมาจากปัจจัยอย่างน้อย 4 ด้านคือ (1) อัตลักษณ์ที่สังคมกำหนดมีความหลากหลาย (2) ปัจจัยด้านกลุ่มผู้สูงอายุในเรื่องประชากรศาสตร์และสุขภาพ (3) ปัจจัยด้านการรวมกลุ่ม และ (4) ปัจจัยการสนับสนุนจากชุมชน

ปัจจัยทั้งสี่ทำให้ชมรมผู้สูงอายุแห่งนี้เมื่อเทียบกับชมรม OPPIY ที่แม้ว่า ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จะดูเหมือนอ่อนแอ เป็นคนที่มีรายได้น้อย การศึกษาไม่ได้อยู่ในระบบและสถานภาพต่ำก็ตามที่ แต่กลับมีพลังที่จะต่อสู้ได้ เพราะผู้สูงอายุในกลุ่มนี้ต่างแปรภูมิปัญญาในอดีตของตนโดยเฉพาะเรื่องศาสนา และความรู้ในด้านสังคมและวัฒนธรรม เช่น การเกษตรพอเพียง ความกตัญญู มาใช้เป็น “ทุน” ในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน เท่ากับว่า ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ต่างหันกลับสู่ยุคแรกในสังคมเกษตรกรรมที่กำหนดว่า ผู้สูงอายุจะมีภูมิปัญญา กตัญญู และอยู่บนความเชื่อศาสนา

นอกจากนั้น ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ยัง “รวมกลุ่ม” เป็นชมรมแบบถาวร ซึ่งอาจมองได้ว่าเป็นเงื่อนไขที่สำคัญอย่างยิ่ง เพื่อทำให้เกิดการระดมทุนความรู้ของผู้สูงอายุและคนภายในและภายนอกชุมชนเข้ามาสนับสนุนและกลายเป็นพลังในการทำกิจกรรมเพื่อชุมชนอีกด้วย ทั้งนี้ การรวมตัวของผู้สูงอายุเริ่มต้นขึ้นในสังคมเกษตรกรรม เช่น การรวมตัวของผู้สูงอายุเข้าวัดเข้าวา หรือ มุ่งทำเพื่อศาสนาเท่านั้น การรวมตัวดังกล่าวก็จะเป็นเพียงชั่วคราวชั่วคราว แต่สำหรับการรวมตัวครั้งนี้จะต่างไป คือ การรวมตัวกันอย่างถาวร ส่วนหนึ่งมาจากปัจจัยภายนอกคือ การผลักดันให้เกิดชมรมผู้สูงอายุทั่วประเทศ ช่วง พ.ศ. 2527 ของกรมประชาสัมพันธ์ และปัจจุบันกรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข ก็เป็นหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนชมรม (บรรลุ ศิริพานิช, 2542) และที่สำคัญคือ การพัฒนาจากกิจกรรมศาสนาสู่กิจกรรมอื่นๆ ทั้งด้านสุขภาพ และกรณีของชมรมแห่งนี้คือ การพัฒนาชุมชนและสังคม

ถึงแม้ว่า สังคมในชนบทในยุคสังคมอุตสาหกรรม จะได้รับอิทธิพลจากสถาบันในสังคมส่วนกลางกำหนดผู้สูงอายุว่า อ่อนแอต้องสงเคราะห์กลุ่มเหล่านี้ ผู้สูงอายุในกลุ่มนี้ก็พากันปฏิเสธและหันกลับมาร่วมมือเพื่อแสดงพลังในการทำกิจกรรมให้กับชุมชนหลากหลายวิถีทางจนกระทั่งผู้คนภายในชุมชนและภายนอกชุมชนให้การยอมรับในที่สุด และต้องปรับเปลี่ยนการสงเคราะห์กลายเป็นการ “สนับสนุน” กิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุ

นั่นก็หมายความว่า การได้มาซึ่งความหมายของอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งและมีศักยภาพนี้มีได้มาได้ง่ายดาย ด้านหนึ่งแม้จะเป็นผลพวงจากยุคอดีตของสังคมเกษตรกรรมของไทยที่เคารพยกย่องผู้สูงอายุ แต่ในอีกด้านหนึ่ง ก็ต้องต่อสู้ด้วยการร่วมมือกันทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน เพื่อรื้อฟื้นอัตลักษณ์เดิมที่เริ่มเลือนหายไปในสังคมให้กลับมาด้วยภูมิปัญญาของบรรดาผู้สูงอายุเหล่านี้ หากไม่มีภูมิปัญญาและการต่อสู้ก็ไม่อาจชนะพลังของสังคมที่กำหนดตัวตนของผู้สูงอายุได้

ยิ่งไปกว่านั้น การรวมตัวของผู้สูงอายุกลุ่มนี้และดำเนินกิจกรรมได้อย่างสำเร็จลุล่วง จึงทำให้กลายเป็น “ตัวอย่าง” และได้สร้างเครือข่ายอำนาจ (network of power) ของกลุ่มผู้สูงอายุอื่นๆ ได้รู้จักและเรียนรู้การทำงานของผู้สูงอายุ เพื่อที่จะต่อสู้ความหมายเชิงลบที่สังคมอุตสาหกรรมสร้างขึ้นในอดีต

11. การเปรียบเทียบระหว่างอัตลักษณ์ของชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม กับอัตลักษณ์ของชมรม OPpy

หลังจากที่วิเคราะห์วาทกรรมอัตลักษณ์ของชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม เป็นที่เรียบร้อยแล้ว และในบทที่ผ่านมาก็นำเสนอให้เห็นวาทกรรมอัตลักษณ์ของชมรม OPpy จุดที่เหมือนกันในเบื้องต้นของทั้งสองกลุ่มคือเป็นกลุ่มบุคคลที่รวมตัวกันและแสดงความเข้มแข็งออกมา แต่จุดที่ต่างกันคือ อัตลักษณ์ของกลุ่มผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุ ต. โพธิ์ไทรงาม คือ “ผู้สูงอายุคือผู้มีศักยภาพต่อชุมชน” หรือการเน้นย้ำความมีคุณค่าและการทำเพื่อชุมชน ส่วนกลุ่ม OPpy คือ “ผู้สูงวัยหัวใจไฮเทค” จะมุ่งเน้นการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุยุคใหม่ที่มีความสุขด้วยการเรียนรู้คอมพิวเตอร์ สำหรับในส่วนอื่นๆ นั้น จะเป็นเช่นไร จะเผยให้เห็นในลำดับต่อไป

ในลำดับต่อไปนี้จะเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างของวาทกรรมทั้งสองด้าน โดยไล่ลำดับตั้งแต่ (1) การวิเคราะห์วาทกรรม จำแนกเป็นตัวบท ปฏิบัติการวาทกรรม ปฏิบัติการสังคมวัฒนธรรม (2) ผลลัพธ์ที่ได้คือ อัตลักษณ์ ความรู้ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตวาทกรรมและผู้สูงอายุ (3) การปะทะของอัตลักษณ์ ระหว่างอัตลักษณ์ที่ผู้อื่นกำหนดและผู้สูงอายุกำหนดเอง และ (4) ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ดังตารางที่ 11

ตารางที่ 11: เปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของวาทกรรมอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ
สองกลุ่ม

	ชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม	ชมรมผู้สูงอายุ OPpy
1.การ วิเคราะห์ วาทกรรม		
1.1ตัวบท		
1.1.1 ประเภท เนื้อหา (กาย- ใจ-สังคม- จิตวิญญาณ)	-<u>ร่างกาย</u> เป็นทั้งความอ่อนแอตามธรรมชาติ และเป็นโรคในมิติการแพทย์ แต่ก็สามารถต่อสู้ได้ด้วยการออกกำลังกาย การกินยาสมุนไพร การทำกิจกรรม และการรวมตัวกัน นอกจากนั้น ยังมองว่า การเป็นผู้สูงอายุได้จนถึงอายุขนาดนี้ก็คือผู้ที่แข็งแรง -<u>จิตใจ</u> จะปรับใจให้มีความสุข การมีพลังใจที่เข้มแข็ง และความอ่อนน้อมถ่อมตน -<u>สังคม</u> คือ การปฏิเสธการอยู่กับบ้านและหันมารวมตัวกันที่ชมรมเพื่อการทำกิจกรรมเพื่อสังคม การมีอาชีพใหม่ และในทางกลับกันสังคมก็หันมาทำกิจกรรมเพื่อตอบแทนคุณของผู้สูงอายุด้วย -<u>จิตวิญญาณ</u> คือ การทำนุบำรุงศาสนา การใช้ศาสนาในการทำกิจกรรม ชีvitประจำวัน และการมรณานุสติ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการผนวกศาสนาเข้ามาในทุกกิจกรรม	-แม้<u>ร่างกาย</u>จะอ่อนแอตามธรรมชาติและโรค แต่ก็สามารถต่อสู้ได้ด้วยการออกกำลังกาย การใช้ยา และการแพทย์ทางเลือก และการใช้คอมพิวเตอร์ รวมถึงแม้จะอ่อนแอแต่ก็ยังสวยงามได้ -<u>จิตใจ</u> คือ ปรับตัวให้เข้ากับสภาวะเกษียณและการระลึกรู้ที่ดี -<u>สังคม</u> คือ ไม่จำเป็นต้องอยู่กับบ้านอย่างไร้ค่า สามารถก้าวสู่ภายนอกได้โดยใช้คอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือ -<u>จิตวิญญาณ</u> ใช้ศาสนาในชีvitประจำวันมากกว่าการเข้าวัด (แบบชนชั้นสูงในเมือง) และการอธิบายความศรัทธาด้วยศาสนา
1.1.2ประเภท วาทกรรม (อธิบาย-	-<u>การอธิบาย</u> เพื่อสื่อสารสาเหตุการก่อตั้งชมรม และการอธิบายว่าตนคือใคร แต่มักจะมาที่หลังการสาธิต	-<u>การอธิบาย</u> เพื่อสื่อความหมายการใช้ชีvitของผู้สูงอายุแบบใหม่ที่กระตือรือร้นและใช้คอมพิวเตอร์

ตารางที่ 11 (ต่อ): เปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของวาทกรรมอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ
สองกลุ่ม

	ชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม	ชมรมผู้สูงอายุ OPpy
ยกตัวอย่าง- เปรียบเทียบ- สั่งสอน- โต้แย้ง- สาธิต- ยอมรับ)	-<u>การโต้แย้ง</u> เป็นการปฏิเสธวาทกรรมที่มองผู้สูงอายุอ่อนแอด้านร่างกาย และยังสามารถทำประโยชน์ต่อสังคมได้ -<u>การสาธิต</u> เป็นวาทกรรมหลักที่ใช้มาก เพราะมองว่า “ทำดีกว่าพูด” รวมถึงภาครัฐและการแพทย์ก็ใช้การสาธิตเพื่อควบคุมผู้สูงอายุด้วย เช่น การตรวจร่างกาย เป็นต้น -<u>การยกตัวอย่าง</u> คล้ายคลึงกับการสาธิตที่ไม่ต้องอธิบายหรือพูด โดยจะยกแบบอย่างที่ดีของผู้สูงอายุทั้งตนเองและคนอื่นเพื่อแสดงศักยภาพของผู้สูงอายุ -<u>การเปรียบเทียบ</u> เช่นเดียวกับการยกตัวอย่าง จะใช้การเทียบเคียงกับบุคคลอื่นๆ ทั้งคนหนุ่มสาว ผู้สูงอายุในที่อื่น และการเทียบอดีตกับปัจจุบัน เพียงแต่มักจะเป็นผู้อื่นทำมากกว่า เพื่อมิให้เกิดการ “ยกตนข่มท่าน” -<u>การสั่งสอน</u> หากเป็นผู้สูงอายุจะสั่งสอนกันเองหรือสั่งสอนทางอ้อม และหากเป็นผู้อื่นจะสั่งสอนให้คนระลึกบุญคุณต่อผู้สูงอายุ	-<u>การโต้แย้ง</u> โดยปฏิเสธความหมายความชราในแง่ความอ่อนแออยู่กับบ้าน และสร้างนิยามใหม่ เช่น ราษฎรอาวุโส ผู้สูงวัยหัวใจไฮเทค -<u>การสาธิต</u> ด้วยการเรียนคอมพิวเตอร์และการผลิตผลงานด้วยคอมพิวเตอร์ -<u>การยกตัวอย่าง</u> ในกรณีของผู้ประสบความสำเร็จในการเรียนคอมพิวเตอร์ -<u>การเปรียบเทียบ</u> ก่อนหลังการเกษียณ ก่อนหลังการเรียนคอมพิวเตอร์ และระหว่างคนแก่และคนหนุ่มสาว -<u>การสั่งสอน</u> กับผู้สูงอายุให้เข้าใจความหมายของผู้สูงอายุในด้านบวก หากเป็นคนทั่วไปจะสั่งสอนทางอ้อมโดยผนวกกับศาสนา

ตารางที่ 11 (ต่อ): เปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของวาทกรรมอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ
สองกลุ่ม

	ชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม	ชมรมผู้สูงอายุ OPpy
	-การยอมรับ การเกิดแก่เจ็บตายเป็นเรื่องธรรมชาติ และความกตัญญู	-การยอมรับ การเกิดแก่เจ็บตายเป็นเรื่องธรรมชาติ
1.1.3 ประเภทสื่อ (สื่อสาระ- บันเทิง- สาระบันเทิง)	-<u>สื่อสาระ</u> จะเป็นทั้งสื่อที่คนอื่นผลิตและผู้สูงอายุผลิตขึ้นเอง และใช้ค่อนข้างมากเมื่อเทียบกับอีกสองกรณีเพื่อแสดงอัตลักษณ์ด้านคุณค่า ในกรณีผลิตเอง เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อกิจกรรม สื่อสารมุขปาฐะ ส่วนใหญ่จะเน้นสื่อกิจกรรมและมุขปาฐะมากกว่าการเขียนเพื่อแสดงอัตลักษณ์ด้านบวก ส่วนสื่อที่ผลิตโดยคนนอก เช่น ข่าว บทความ งานวิจัย เว็บไซต์ สมุดตรวจสุขภาพ สื่อกิจกรรมการตรวจสุขภาพ การเลี้ยงอาหารผู้สูงอายุ เบียร์ยังชีพ โดยที่เนื้อหาจะมีทั้งด้านบวกและการสงเคราะห์ผู้สูงอายุ -<u>สื่อบันเทิง</u> คือ สื่อที่ผู้สูงอายุผลิตเองคือกิจกรรมกลองรำมะนา เพื่อที่จะกระตุ้นให้ผู้สูงอายุมีกำลังใจไม่เหงาหงอย	-<u>สื่อสาระ</u> เช่น ข่าว บทความ งานวิจัย และหนังสือ มักผลิตโดยคนภายนอกแต่เนื้อหาอยู่ภายใต้การกำหนดของชมรม -<u>สื่อบันเทิง</u> คือ ภาพยนตร์เรื่อง “ความจำสั้นแต่รักฉันยาว” นำเนื้อหาจากการสังเกตการณ์ชมรมและสร้างเรื่องใหม่ด้วยการเปรียบเทียบความทันสมัยและล้ำหลัง คนหนุ่มสาวกับคนแก่ และชี้ให้เห็นว่าผู้สูงอายุยังคงมีคุณค่าด้วยการใช้คอมพิวเตอร์และมีความรัก

ตารางที่ 11 (ต่อ): เปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของวาทกรรมอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ
สองกลุ่ม

	ชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม	ชมรมผู้สูงอายุ OPpy
	- <u>สื่อสาระบันเทิง</u> ผลิตขึ้นจากทั้งผู้สูงอายุและคนอื่น โดยมีจุดร่วมคือใช้ศาสนาเป็นฐานการทำกิจกรรม เช่น กิจกรรมหล่อเทียนหลอมใจ กิจกรรมการพาผู้สูงอายุไปทัศนศึกษาเยี่ยมชมวัดของ อบต.	- <u>สื่อสาระบันเทิง</u> เป็นสื่อที่ผู้สูงอายุผลิตเองโดยตรง คือ สื่อกิจกรรม สื่อมุขปาฐะ และการสื่อสารผ่านคอมพิวเตอร์ ซึ่งสามารถแสดงอัตลักษณ์ด้านบวก
1.2 ปฏิบัติการวาทกรรม		
1.2.1 ผู้ผลิต	มีทั้งผู้สูงอายุผลิตและคนอื่นเป็นผู้ผลิต ในขณะที่ผู้สูงอายุผลิตมักจะมองด้านบวก ส่วนคนอื่นผลิตจะมองทั้งบวกและลบปนกัน ในระยะแรกสถาบันรัฐและการแพทย์อาจมองด้านความอ่อนแอของร่างกายและต้องสังเคราะห์ แต่ในช่วงหลังเริ่มคลี่คลายสู่การสนับสนุน และในกรณีของนักวิชาการ สื่อมวลชนมักจะนำเสนอด้านบวกเพื่อเป็นตัวอย่างที่ดี	เป็นทั้งผู้สูงอายุผลิตเองและคนอื่นเป็นผู้ผลิต แต่แม้จะเป็นผู้อื่นแต่ผู้สูงอายุยังคงกำหนดทางอ้อมเนื่องด้วยชมรมอยู่ภายใต้องค์กรธุรกิจ จึงมีศักยภาพในการประชาสัมพันธ์งานของชมรม
1.2.4 ผู้รับสาร	กรณีที่ผู้อื่นรับสารที่เป็นผู้ใกล้ชิดกับผู้สูงอายุ จะเห็นด้วยกับอัตลักษณ์ผู้สูงอายุ ทั้งการเป็นผู้เสียสละ ภูมิปัญญา และการรวมตัวกัน ส่วนกรณีของตัวผู้สูงอายุเองที่บริโภคความหมายจากผู้อื่น ก็จะต้องรองความหมายที่คนอื่นสร้างขึ้น ทั้งในงานวิจัยและแม้แต่ในสื่อมวลชน แสดงให้เห็นอำนาจของผู้สูงอายุที่สามารถกำหนดความหมายของตนเอง	ผู้อื่นที่รับสารจะเห็นด้วยกับอัตลักษณ์ที่สร้างขึ้น และมองว่าผู้สูงอายุเข้มแข็ง และหากเป็นผู้สูงอายุเป็นผู้บริโภค สื่อของคนอื่นที่สร้างกลับมีทั้งเห็นด้วยและปฏิเสธ ซึ่งแสดงถึงการมีอำนาจกำหนดความหมายของผู้สูงอายุเอง

ตารางที่ 11 (ต่อ): เปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของวาทกรรมอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ
สองกลุ่ม

	ชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม	ชมรมผู้สูงอายุ OPpy
1.3 ปฏิบัติการ สังคมและ วัฒนธรรม		
1.3.1 สังคม และ วัฒนธรรม	เนื่องจากเป็นสังคมชนบทจึงยังคงมีความเชื่อและศาสนาที่เข้มข้น โดยเฉพาะการมองการตายเป็นเรื่องธรรมชาติ การยังคงยึดมั่นในความกตัญญู และความเชื่อวชาญของผู้สูงอายุ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็เริ่มมีความทันสมัยคือสังคมข้อมูลข่าวสารก็ก้าวเข้ามา โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องการแพทย์และรัฐ ดังที่จะกล่าวต่อไป	ในสังคมข้อมูลข่าวสาร ในด้านหนึ่งยังคงความเชื่อและศาสนาที่มองเรื่องความแก่ชราเป็นเรื่องธรรมชาติ ทว่า ในอีกด้านหนึ่งก็ส่งผลต่อการพัฒนาวิถีชีวิตของผู้สูงอายุแนวใหม่ที่เน้นการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข หลังจากการเกษียณ ด้วยการบริโภค การท่องเที่ยว และการเรียนคอมพิวเตอร์
1.3.2 การแพทย์	สถาบันการแพทย์ส่วนกลางหันมาควบคุมร่างกายของผู้สูงอายุผ่านการตรวจตราและสมุดบันทึกสุขภาพประจำตัวผู้สูงอายุ ซึ่งมองร่างกายในฐานะความอ่อนแอ แต่ต่อมาเริ่มคลี่คลายโดยเริ่ม “สนับสนุนส่งเสริมสุขภาพ” ผู้สูงอายุ ให้ทำกิจกรรมให้มากขึ้น	การมองการแพทย์จะมีทั้งการวางอยู่บนแนวคิดความอ่อนแอทางร่างกายตามวาทกรรมการแพทย์ แต่เริ่มก้าวสู่การชะลอความชรา ซึ่งมุ่งเน้นการหยุดยั้งความชราด้วยเทคโนโลยี และในท้ายที่สุดคือ แม้จะชราแต่ยังคงความงาม
1.3.3 รัฐ	รัฐสนใจชมรมในสองทิศทางคือ ทิศทางแรก การสงเคราะห์ผู้สูงอายุผ่านเบี้ยยังชีพ ส่วนทิศทางที่สอง คือ การสนับสนุนให้ผู้สูงอายุทำกิจกรรมเพื่อตนเอง นับตั้งแต่การจัดตั้งชมรมในปี พ.ศ. 2535 โดยกรมการแพทย์	รัฐจะสัมพันธ์กับความชราในด้านการเกษียณอายุและการสงเคราะห์ผู้สูงอายุ แต่กรณีหลังนั้นผู้สูงอายุกลุ่มนี้จะมองว่าเป็นเรื่องของผู้สูงอายุคนอื่นมากกว่าตนเอง

ตารางที่ 11 (ต่อ): เปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของวาทกรรมอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ
สองกลุ่ม

	ชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม	ชมรมผู้สูงอายุ OPpy
1.3.4 เศรษฐกิจ/ การตลาด	(ไม่พบ เพราะไม่ได้เป็นกลุ่มเป้าหมายทาง การตลาด)	การตลาดก้าวเข้ามามองผู้สูงอายุ ในฐานะ “พลังการซื้อ” สินค้า
1.3.5 การ สื่อสาร	ผู้สูงอายุสื่อสารผ่านสื่อกิจกรรม สื่อ มุขปาฐะ ซึ่งถือเป็นทุนเดิมของตน ส่วน สื่อมวลชนและอินเทอร์เน็ต ผู้สูงอายุมิได้ เป็นผู้ผลิตโดยตรง แต่ผู้มาเยี่ยมชมจะนำ เนื้อหาไปนำเสนอ แต่อาจถือได้ว่าเป็นการ กำหนดเนื้อหาทางอ้อม	ผู้สูงอายุสื่อสารเองโดยเน้น สื่อคอมพิวเตอร์ ส่วนสื่อมวลชนนั้น ก็เริ่มให้ความสนใจต่อการนำเสนอ ผู้สูงอายุกลุ่มนี้
2.ผลลัพธ์		
2.1 อัตลักษณ์	1. ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาในอดีต 2. ผู้เสียสละ 3. ผู้ไม่มีอัตตาและอ่อนน้อมอ่อนตน 4. ผู้ไม่ยอมแพ้ 5. ผู้อ่อนแอและการต่อสู้เพื่อสุขภาพที่ เข้มแข็ง 6. เกิดแก่เจ็บตายเป็นเรื่องธรรมชาติ 7. ผู้ทำนุบำรุงพระศาสนา หรือในภาพรวม คือ “ผู้สูงอายุคือผู้มีศักยภาพต่อชุมชน”	1.ผู้สูงวัยหัวใจไฮเทค 2. ผู้สูงวัยที่มีคุณภาพ 3. ผู้สูงวัยที่สง่างาม 4. ผู้สูงวัยที่มีสุขภาพอ่อนแอและ การต่อสู้เพื่อสุขภาพเข้มแข็ง 5. การเกิดแก่เจ็บตายเป็นเรื่อง ธรรมชาติ หรือในภาพรวมคือ “ผู้สูงวัยหัวใจ ไฮเทค”
2.2 ความรู้	ผลิตชุดความรู้ด้าน (1) ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ หรือปราชญ์ชุมชน (2) ความสามารถ ทางการสื่อสารของผู้สูงอายุ ซึ่งจะมองว่า ผู้สูงอายุคือผู้ที่มีความสามารถในการ สื่อสารเพื่อพัฒนาตนและสังคม (3) การ บริหารจัดการผู้สูงอายุ จากการมองในแง่ การสงเคราะห์ สู่การสนับสนุนผู้สูงอายุ	การผลิตชุดความรู้ด้าน (1) การใช้ คอมพิวเตอร์สำหรับผู้สูงอายุ และ (2) การใช้ชีวิตของผู้สูงอายุแนวใหม่ ที่กระตือรือร้น แม้จะหลังเกษียณก็ ตาม ที่สำคัญคือ การผลิตผู้รู้หรือ ผู้เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุกับ คอมพิวเตอร์และการให้คำปรึกษา เรื่องชีวิตผู้สูงอายุแนวใหม่

ตารางที่ 11 (ต่อ): เปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของวาทกรรมอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ
สองกลุ่ม

	ชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม	ชมรมผู้สูงอายุ OPpy
	ชุดความรู้ทั้งสามสร้างผู้เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุ ทั้งตัวผู้สูงอายุเอง และคนอื่นๆ เช่น นักการสื่อสาร และนักบริหารจัดการผู้สูงอายุ	
3. การปะทะ อัตลักษณ์ ของชมรม และสังคม		
3.1 การ ยอมรับ วาทกรรมเดิม	การเกิดแก่เจ็บตายเป็นเรื่องธรรมชาติ และ ความกตัญญู	การเกิดแก่เจ็บตายเป็นเรื่อง ธรรมชาติ ความกตัญญู และการ ยอมรับการพึ่งพิงตนเอง เช่น การ จัดการเงินด้วยตนเอง
3.2 การ ปฏิเสธ วาทกรรมเดิม	(1) การปฏิเสธการต่อต้านวัยชราด้วย วิทยาศาสตร์ (2) โคแก่กินหญ้าอ่อนอายุยืน (3) การมอบเบี้ยยังชีพให้ผู้สูงอายุทุกคน และ (4) วิถีชีวิตผู้สูงอายุสมัยใหม่ที่ผิด ธรรมชาติ เช่น แข่งรถยนต์	การหยุดยั้ง ความชราด้วย วิทยาศาสตร์ และ โคแก่กินหญ้า อ่อนอายุยืน
3.3 การสร้าง วาทกรรม ใหม่	ผู้สูงอายุสามารถเข้มแข็งได้ด้วยการรวมตัว เป็นชมรมและทำกิจกรรมด้วยภูมิปัญญา เพื่อพัฒนาชุมชนหรือ “ผู้สูงอายุคือผู้มี ศักยภาพต่อชุมชน”	“ผู้สูงวัยหัวใจไฮเทค”
3.4 การผสม วาทกรรมเดิม กับใหม่	การผสมธรรมะเข้ากับกิจกรรมต่างๆ และ การผสมการสงเคราะห์เข้ากับการตอบแทน ผู้สูงอายุ	ภูมิปัญญากับเทคโนโลยีการสื่อสาร

ตารางที่ 11 (ต่อ): เปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของวาทกรรมอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ
สองกลุ่ม

	ชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม	ชมรมผู้สูงอายุ OPpy
3.5 การ ต่อรองกับ วาทกรรมเดิม	-ต่อรองเรื่องความกตัญญู ที่มีใช้ทำเพียงแค่วันเดียว -ต่อรองการยกย่องผู้สูงอายุว่า “ไม่ควรยึดติดกับรางวัล” -ต่อรองเรื่องสุขภาพที่เข้มแข็งด้วยแนวทางต่างๆ -ต่อรองเรื่องโฆษณาบ้านพักคนชราที่ผู้สูงอายุในชมรมควรสร้างเองให้คนในชุมชนมากกว่า -ต่อรองเรื่องเงินฝากสำหรับผู้สูงอายุว่า ควรทำเองมากกว่าให้คนอื่นทำ -ต่อรองการใช้สื่อสมัยใหม่ที่ต้องรู้เท่าทันสื่อ มิใช่ใช้อย่างเดียว	-ต่อรองความอ่อนแอสู่ “วิถีชีวิตผู้สูงอายุยุคใหม่ และผู้สูงอายุที่กระตือรือร้น (active aging)” -ต่อรองแนวคิดสุขภาพที่อ่อนแอสู่การต่อสู้เพื่อสุขภาพที่เข้มแข็ง -ต่อรองแนวคิดรัฐจัดการสวัสดิการผู้สูงอายุด้วยการให้เบี้ยยังชีพ -ต่อรองแนวคิดภูมิปัญญาที่ไม่ได้มีทุกคน -ต่อรองแนวคิดสถานบริการผู้สูงอายุที่ไม่ใช่สำหรับตนเอง -ต่อรองแนวคิดเรื่อง anti aging คือหากเป็นสตรีจะยอมรับความสวยแต่สง่า แต่อีกกลุ่มกลับมองมิติศาสนามากกว่า
4. ปัจจัยที่ เกี่ยวข้อง		
4.1 ปัจจัย ด้าน อัตลักษณ์	ปัจจัยด้านอัตลักษณ์ที่สังคมกำหนด มีความหลากหลาย และผู้สูงอายุก็จะเลือกในส่วนที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง คือ ศาสนา การเคารพผู้สูงอายุ และความเชี่ยวชาญ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในสังคมเกษตรกรรม ส่วนอัตลักษณ์ในยุคที่สอง ก็ต้องปรับเปลี่ยนสู่การสนับสนุนผู้สูงอายุ ในยุคที่สาม	ปัจจัยด้านอัตลักษณ์ที่สังคมกำหนดมีความหลากหลาย และผู้สูงอายุสามารถเลือกในส่วนที่เป็นประโยชน์ต่อตน คือ ศาสนา และความกตัญญูต่อผู้สูงอายุ บางอัตลักษณ์อ่อนแอ คือ ภูมิปัญญาทำให้ผู้สูงอายุมองว่าไม่ใช่ทุกคนที่มีความรู้ และบางอัตลักษณ์ก็เปลี่ยนแปลง เช่น การแพทย์เดิมสู่ทางเลือกทำให้เลือกในสิ่งที่เหมาะสม

ตารางที่ 11 (ต่อ): เปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของวาทกรรมอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ
สองกลุ่ม

	ชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม	ชมรมผู้สูงอายุ OPpy
		กับตนมากที่สุด
4.2 ปัจจัย ด้านกลุ่ม ผู้สูงอายุ ประชากร ศาสตร์และ สุขภาวะ	ในด้านประชากรศาสตร์ เป็นผู้สูงอายุที่แม้จะดูเหมือนมีรายได้ต่ำ การศึกษาค่ำ อาศัยในชนบท แต่ในความเป็นจริงผู้สูงอายุในชมรมกลับมีรายได้ที่พอเพียง มีการศึกษาด้านธรรมะสูงและมีความรู้ด้านเกษตรกรรมทั้งภูมิปัญญาและการหาความรู้จากที่อื่นๆ จึงทำให้เป็นทุนที่ได้รับการยกย่องในการทำกิจกรรมและได้รับการยอมรับจากทั้งคนภายในและคนภายนอก ส่วนในด้านสุขภาวะ พบว่า มีความแข็งแรง แม้จะเป็นโรคแต่มีได้เป็นอุปสรรคในการทำกิจกรรม	ในด้านประชากรศาสตร์ เป็นผู้สูงอายุที่มีรายได้สูง สถานภาพสังคมสูง การศึกษาสูง อาศัยในเมือง ทำให้มีอำนาจในการกำหนดอัตลักษณ์ตนเองได้อย่างดี โดยเฉพาะอำนาจเงิน แต่อย่างไรก็ตาม ปัจจัยด้านเพศเป็นตัวแปรสำคัญ อีกตัวแปรที่กำหนดอัตลักษณ์ผู้สูงอายุโดยเฉพาะสตรีให้แตกต่างไปคือ “งามสมัย” สำหรับด้านสุขภาวะ พบว่า กลุ่มผู้สูงอายุมีสุขภาวะในระดับดี ทั้งกาย ใจ สังคม จิตวิญญาณ ทำให้เข้าร่วมกลุ่มได้
4.3 ปัจจัย การรวมกลุ่ม เป็นชมรม แบบถาวร	การรวมกลุ่มเป็นชมรมแบบถาวรทำให้เกิดพลังของผู้สูงอายุที่แลกเปลี่ยนความคิด “หลายหัวดีกว่าหัวเดียว” และการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน อีกทั้ง ทำให้คนในและคนนอกชุมชนให้การสนับสนุนได้ง่าย อันทำให้เกิดอัตลักษณ์ในด้านบวก คือ “ผู้สูงอายุคือผู้มีศักยภาพต่อชุมชน”	(แม้จะมีการรวมกลุ่ม ทว่า เป็นการรวมกลุ่มแบบหลวมๆ เพื่อการเรียนรู้ คอมพิวเตอร์มากกว่าการรวมกลุ่มแบบถาวรและทำกิจกรรมเพื่อสังคม จึงไม่จัดอยู่ในหัวข้อนี้)

ตารางที่ 11 (ต่อ): เปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของวาทกรรมอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ
สองกลุ่ม

	ชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม	ชมรมผู้สูงอายุ OPpy
4.4 ปัจจัย ด้านชุมชน สนับสนุน	แม้ว่า ในด้านหนึ่งสถาบันในชุมชนอาจได้รับแนวนโยบายจากรัฐส่วนกลางทั้งการแพทย์และรัฐที่ต้องสงเคราะห์ผู้สูงอายุในอดีต แต่ทว่า เมื่อผู้สูงอายุมีความเข้มแข็งมีภูมิปัญญา อีกทั้งการรวมตัวกันเพื่อลดทอนปัญหาของผู้สูงอายุในแต่ละบุคคล จึงทำให้สถาบันในชุมชนเริ่มคลี่คลายตัวมองผู้สูงอายุด้านบวก ประกอบทั้งนโยบายรัฐใหม่ที่เริ่มสนับสนุนผู้สูงอายุ จึงทำให้สถาบันในชุมชนและชาวบ้านมองผู้สูงอายุด้านบวก	บริษัทล๊อคชเลย์ หรือภาคธุรกิจให้การสนับสนุนชมรม แต่ก็อยู่บนเงื่อนไขที่ชมรมจ่ายเงินให้กับบริษัทด้วย

11.1 เปรียบเทียบการวิเคราะห์วาทกรรม

จากตารางข้างต้นสามารถเปรียบเทียบการวิเคราะห์วาทกรรมอัตลักษณ์ ในภาพรวมพบว่า วาทกรรมอัตลักษณ์ของทั้งกลุ่ม OPpy และกลุ่มผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงามมีส่วนคล้ายคลึงกัน คือ ต่างพากันต่อสู้เพื่อแสดงอัตลักษณ์ของตนเองออกมา แต่ก็มีจุดต่างกัน คือกลุ่ม OPpy จะมุ่งเน้นการจัดการตนเองให้มีประสิทธิภาพด้วยการใช้เทคโนโลยีและการบริโภคเพื่อให้สามารถใช้ชีวิตวัยชราได้อย่างมีความสุข ดังอัตลักษณ์หลักที่ว่า “ผู้สูงวัยหัวใจไฮเทค” ส่วนชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม กลับมุ่งเน้นการพัฒนาตนเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อคนอื่นและชุมชนดังอัตลักษณ์เดิมของผู้สูงอายุในสังคมเกษตรกรรมที่ระบุว่า “ผู้สูงอายุคือผู้มีศักยภาพต่อชุมชน” ส่วนรายละเอียดของความเหมือนและต่างนั้นจะพิจารณาได้ผ่านตัวบท ปฏิบัติการวาทกรรม และปฏิบัติการสังคมและวัฒนธรรม ดังนี้

ในด้านตัวบท อาจจำแนกได้เป็น ประเภทเนื้อหา ประเภทวาทกรรม และประเภทสื่อ ขยายความได้ว่า ในแง่ของประเภทเนื้อหาพบว่า ผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มมองร่างกายว่าแม้จะอ่อนแอตามธรรมชาติและทางการแพทย์ แต่กลับไม่ยอมแพ้พร้อมที่จะต่อสู้ด้วยแนวทางของตน เช่น การออกกำลังกาย การแพทย์ทางเลือก การใช้สื่อที่เหมาะสมกับตน เช่น การรวมกลุ่มในกรณีของชมรม

ผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม และการใช้สื่อคอมพิวเตอร์ของกลุ่ม OPPY รวมถึงปฏิเสธว่า เมื่อผู้สูงอายุมีอายุมากขึ้นจะต้องมีความอ่อนล้าทางใจ แต่ทั้งสองกลุ่มกลับมองว่า จริงอยู่ที่มีความอ่อนล้าแต่ก็สามารถปรับตัวปรับใจให้เข้มแข็งได้ และสามารถทำกิจกรรมได้ด้วย

นอกจากนั้นยังปฏิเสธวิธีคิดที่มองว่า ผู้สูงอายุจะต้องอยู่กับบ้านอย่างเดียวด้วยการทำกิจกรรมเพื่อสังคมในกลุ่มของชมรมผู้สูงอายุ ต. โพธิ์ไทรงาม หรือการใช้คอมพิวเตอร์ของกลุ่ม OPPY ที่สำคัญก็คือ ทั้งสองกลุ่มต่างยืนอยู่บนฐานคิดเดียวกันด้านการใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือในการดำรงชีวิต แต่ภายใต้ความเหมือนด้านศาสนาก็มีความต่างกัน คือ กลุ่ม OPPY อาจจะยังไม่ได้ก้าวไปสู่การเข้าวัดเข้าวาตังชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม อันเนื่องมาจากวิถีชีวิตที่เป็นผู้สูงอายุยุคใหม่ (modern elderly person)

ส่วนในด้านของประเพณีวาทกรรมก็พบว่า ทั้งสองกลุ่มมักจะใช้กลยุทธ์ที่คล้ายๆ กันในการกำหนดอัตลักษณ์ตนเอง โดยกลยุทธ์แรกคือการ “โต้แย้ง” หรือปฏิเสธความหมายที่คนอื่นกำหนดไว้ในแง่ลบ หลังจากนั้นก็จะใช้การ “สาธิต” การทำกิจกรรม ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวจะวางอยู่บนความถนัดและสอดคล้องกับกลุ่มตนเอง เช่น กลุ่ม OPPY จะใช้คอมพิวเตอร์เพราะมีความถนัดและมีเงิน รวมถึงใช้การสื่อสารแบบมุขปาฐะ ส่วนกลุ่มชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงามจะใช้สื่อกิจกรรมและมุขปาฐะ โดยใช้ทุนเดิมของตนมากกว่าจะใช้เงิน หลังจากนั้นจึงใช้วาทกรรมประเภท “ยกตัวอย่าง” “เปรียบเทียบกับ” “อธิบาย” เป็นตัวช่วยเสริม

ส่วนกรณีประเพณีวาทกรรม “สั่งสอน” จะใช้กับผู้สูงอายุด้วยกันเองมากกว่าที่จะสั่งสอนคนอื่น ๆ เพราะจะทำให้เกิดภาพเชิงลบว่า “คนแก่ขี้นั่น” และอาจมีนัยยะของการลดลงของอำนาจผู้สูงอายุจึงไม่ค่อยใช้การสั่งสอน หรือหากจะใช้จะสั่งสอนทางอ้อม หรือการสั่งสอนให้รู้จักสำนึกบุญคุณผู้สูงอายุ ซึ่งก็จะใกล้เคียงกัน ไม่ต่างจากประเพณีวาทกรรม “ยอมรับ” ที่ทั้งสองกลุ่มก็จะยอมรับวาทกรรมเดิม โดยเฉพาะวาทกรรมในสังคมเกษตรกรรมด้านศาสนา คือ การเกิดแก่เจ็บตายเป็นเรื่องธรรมชาติ แต่จะมีจุดต่างคือ ชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จะให้น้ำหนักต่อการยอมรับวาทกรรมความกตัญญูค่อนข้างมาก ต่างจากกลุ่ม OPPY ส่วนหนึ่งอาจเนื่องมาจากกลุ่ม OPPY ซึ่งมีทรัพย์สินสมบัติอยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องตอกย้ำความกตัญญูเพราะลูกหลานก็จะมาช่วยดูแลอยู่ต่อเนื่อง แต่ก็มีได้ปฏิเสธแนวคิดดังกล่าว และอีกส่วนหนึ่งก็อาจเนื่องมาจากสังคมเมืองและสังคมสมัยใหม่การเรียกร้องความกตัญญูเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยากเมื่อเทียบกับสังคมชนบท

อนึ่ง ในกรณีของกลุ่มผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จะมีจุดที่แตกต่างไปคือสถาบันรัฐและการแพทย์ในชุมชนต่างก็ใช้วาทกรรม “สาธิต” เป็นเครื่องมือกำหนดผู้สูงอายุด้วย เช่น การตรวจตราและการให้เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ซึ่งกรณีนี้ไม่พบในส่วนของกลุ่ม OPPY ซึ่งอาจเนื่องมาจากบริบทสังคมในกลุ่ม OPPY ไม่ได้เกี่ยวข้องกับภาครัฐและการแพทย์โดยตรงเมื่อเทียบกับ

กับชุมชนของผู้สูงอายุใน ต.โพธิ์ไทรงาม หรือหากมองในอีกแง่หนึ่งก็คือ กลุ่ม OPpy ก็อาจมิใช่เป็นผู้สูงอายุก็ได้ เพราะเขาและเธอมีอัตลักษณ์เดิมคือชนชั้นสูง สถานภาพที่ดีมากกว่าการเป็นผู้สูงอายุที่ต้องรับความช่วยเหลือ

สำหรับประเภทสื่อ ทั้งสองกลุ่มมีสื่อที่คล้ายกันคือ สื่อสาระ บ้านเทิง และสาระบ้านเทิง แต่จะมีจุดต่างกันตรงที่ กลุ่ม OPpy จะผลิตสื่อโดยเน้นสื่อสาระบ้านเทิง และใช้สื่อสมัยใหม่คือคอมพิวเตอร์ในการกำหนดอัตลักษณ์ของตนคู่กับสื่อกิจกรรมและมุขปาฐะ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการตอบรับอัตลักษณ์ของกลุ่ม OPpy “ผู้สูงวัยหัวใจไฮเทค” กล่าวคือ เป็นผู้สูงอายุที่มีเงินและมีวิถีชีวิตของผู้สูงอายุยุคใหม่ที่เน้นการทำกิจกรรมเพื่อความสุข ส่วนชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม กลับจะใช้สื่อทั้งสามแบบคือ สาระ บ้านเทิง และสาระบ้านเทิง โดยที่สื่อทั้งหมดนั้นจะวางอยู่บนฐานความรู้เดิมของผู้สูงอายุประสานกับความรู้ใหม่ เช่น การทำดอกไม้จันทน์ เกษตรพอเพียง หล่อเทียน และทั้งหมดก็จะมุ่งสู่การพัฒนาตนเองและชุมชน ตามอัตลักษณ์ “ผู้สูงอายุคือผู้มีศักยภาพต่อชุมชน”

ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ สื่อมวลชนที่นำเสนอประเด็นของทั้งสองกลุ่มจะมองผู้สูงอายุในด้านบวก ต่างไปจากงานวิจัยที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุที่ผ่านมาที่อาจมองผู้สูงอายุในเชิงลบบ้าง เช่น อ่อนแอด้านร่างกายแต่มีใจเข้มแข็ง ดังที่ปรากฏในสารคดีหญิงชราในรายการ “คนค้นคน” (พรพรรณ สมบูรณ์บัติ, 2549) หรือการใช้ผู้สูงอายุเป็นเป้าหมายทางการตลาดในสื่อโฆษณา (ปานจักร์ ทองปาน, 2540) ทั้งนี้ ก็เนื่องจากสื่อมวลชนในกลุ่มนี้นอกจากจะใกล้ชิดกับผู้สูงอายุและเห็นภาพความเป็นจริงที่ผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มเป็นผู้สูงอายุที่เข้มแข็งแล้ว ในกรณีของกลุ่ม OPpy ผู้สูงอายุยังกำหนดเนื้อหาสื่อมวลชนผ่านเทคนิคการประชาสัมพันธ์อีกด้วย ผลที่ตามมาก็คือ ผู้คนในสังคมจะเริ่มมองเห็นว่า ผู้สูงอายุอาจมิใช่แต่มีความหมายอ่อนแอ แต่จะมี “ความหลากหลาย” ทั้งบวกหรือลบปะปนกัน

ในแง่ของปฏิบัติการวาทกรรม พบว่า ทั้งสองกลุ่มจะมีผู้ผลิตวาทกรรมสองกลุ่ม คือ ตนเองเป็นผู้ผลิต และคนอื่นเป็นผู้ผลิต ส่วนจุดต่างคือ ขณะที่กลุ่ม OPpy ไม่ว่าจะเป็นใครเป็นผู้ผลิตวาทกรรม ตนเองหรือผู้อื่นก็จะมีแนวโน้มไปในทิศทางบวก เหตุผลสำคัญก็คือ ผู้สูงอายุกลุ่ม OPpy มีอำนาจเงินในการกำหนดความหมายของตนเองโดยผ่านบริษัทการทำโฆษณาประชาสัมพันธ์และผ่านสื่อ

ส่วนกรณีของชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม กลับมิได้เป็นเช่นนั้นทั้งหมด หากเป็นคนภายนอกที่ไม่ได้ใกล้ชิด เช่น สถาบันรัฐและการแพทย์ส่วนกลางในยุคแรกจะกำหนดอัตลักษณ์ในด้านลบ แต่หากเป็นคนภายนอกที่เข้ามาเยี่ยมชมก็จะนำข้อมูลที่ได้ไปเผยแพร่สู่คนวงนอกในด้านบวก โดยเฉพาะความเข้มแข็งและมีคุณภาพ ที่สำคัญคือ การผลิตที่มีคนภายนอกมาเกี่ยวข้องจะทำให้เกิดการใช้สื่อที่หลากหลาย เช่น สื่อกิจกรรม สื่อมุขปาฐะ สื่อมวลชน และสื่ออินเทอร์เน็ต อัน

ทำให้เกิดการแพร่กระจายในวงกว้างมากกว่าการที่ผู้สูงอายุเป็นผู้ผลิตเอง และที่สำคัญคือการได้รับการประทับตราว่าน่าเชื่อถือ

ในฟากของการบริโภคก็สอดคล้องกันคือ หากผู้สูงอายุเป็นผู้บริโภคความหมายที่คนอื่นผลิตให้นั้นก็จะไม่ยอมรับโดยทันทีแต่จะตรวจสอบความหมายตามประสบการณ์ของตนอันแสดงให้เห็นอำนาจในการกำหนดตัวตนของตนเอง แต่กรณีของผู้รับสารที่เป็นคนใกล้ชิดกับผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มก็จะเห็นด้วยกับวาทกรรมอัตลักษณ์ที่ผู้สูงอายุสร้างขึ้น เนื่องด้วยการเห็นกิจกรรมที่ทำมาด้วยตนเอง

สำหรับปฏิบัติการสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นบริบทสำคัญในการรองรับตัวบท และปฏิบัติการวาทกรรม พบว่า ทั้งสองกลุ่มจะมีทั้งส่วนที่ใกล้เคียงกัน คือ อยู่ภายใต้สังคมข้อมูลข่าวสาร แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ยังคงปะปนด้วยแนวคิดในสังคมเกษตรกรรม เช่น ความเชื่อเรื่องศาสนาและความกตัญญู ทำให้ผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มมองว่าผู้สูงอายุจะต้องอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ และการรู้คุณต่อผู้สูงอายุ แม้ว่ากลุ่มผู้สูงอายุ OPKY อาจจะได้ไม่นำหนักกับแนวคิดหลังมากเท่าไรนัก แต่ก็เห็นด้วยว่ายังคงต้องมีแนวคิดนี้สนับสนุนในสังคม

นอกจากนั้น ผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มก็ยังคงปะทะกับวาทกรรมในสังคมอุตสาหกรรมคือ ร่างกายที่อ่อนแอเป็นโรค กล่าวคือ ร่างกายมีแนวโน้มแห่งความอ่อนแอและเป็นโรค ส่วนกลุ่ม OPKY ก็ยังปะทะกับวาทกรรมการเกษียณอายุที่ระบุให้อายุหลัง 60 ปีเป็นช่วงเวลาแห่งการเกษียณ และชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงามก็ต้องปะทะกับวาทกรรมการสงเคราะห์ผู้สูงอายุ ที่แจกเบี้ยยังชีพให้กับผู้สูงอายุในชนบท ทั้งๆ ที่ตนเองอาจมิใช่เป็นผู้ยากไร้ก็ตามที

สำหรับในด้านของการก้าวสู่สังคมข้อมูลข่าวสาร จะมีความแตกต่างกันของกลุ่ม OPKY และชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม

หากเป็นกรณีของชมรม OPKY จะปะทะกับวาทกรรมเทคโนโลยีสมัยใหม่และการตลาด ดังจะพบได้จากแนวคิดการใช้ชีวิตผู้สูงอายุยุคใหม่ ที่สนใจการใช้ชีวิตอย่างมีความสุขหลังเกษียณ รวมถึงการใช้คอมพิวเตอร์ นอกจากนั้น ยังพัฒนาแนวคิดเรื่องการแพทย์สู่การแพทย์สมัยใหม่ที่ “ชะลอความชรา” หรือแม้กระทั่งแม้อายุจะมากแต่ก็สามารถ “สวยและสง่า” ได้เช่นกัน ยิ่งไปกว่านั้น เนื่องจากการก้าวสู่สังคมสมัยใหม่และกลุ่มผู้สูงอายุกลุ่ม OPKY เป็นกลุ่มที่มีรายได้สูง การตลาดจึงก้าวเข้ามามีบทบาทอย่างสูงโดยมองว่าผู้สูงอายุสามารถเป็นผู้บริโภคขั้นดีได้ ทั้งหมดนี้จะไม่ปรากฏในชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม เพราะเป็นกลุ่มที่มีรายได้น้อยและอยู่ห่างไกลจากวิทยาการการแพทย์สมัยใหม่

ในทางกลับกัน กรณีของชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม ที่อยู่ในพื้นที่ชนบท กลับปะทะกับสถาบันรัฐและการแพทย์ เช่น รัฐ (อบต.) สถานีนามัย และโรงเรียน เริ่มขยายบทบาทใหม่ต่อผู้สูงอายุ คือการเป็นผู้ “สนับสนุน” ให้ผู้สูงอายุทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนได้ ซึ่งเป็นแนวทางของรัฐแนวทางใหม่ที่ไม่อยากให้ผู้สูงอายุพึ่งพิงอีกต่อไป ประเด็นดังกล่าวไม่ปรากฏในกรณีชมรม OPPY เพราะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความพร้อมด้วยทุนทรัพย์และสถาบันรัฐและการแพทย์ไม่สามารถก้าวเข้าไปจัดการในฐานะผู้สูงอายุ

11.2 เปรียบเทียบผลลัพธ์ที่ได้

ผลลัพธ์ที่ได้จากการวิเคราะห์วาทกรรมจำแนกได้เป็นอัตลักษณ์ และความรู

ในด้านแรก อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ พบว่า ทั้งสองกลุ่มจะมีอัตลักษณ์ส่วนใหญ่จะเป็นไปในทิศทางที่บวก มีอัตลักษณ์ด้านลบปนอยู่แต่น้อยคือ “ความอ่อนแอด้านสุขภาพ” แต่ก็ “สามารถต่อสู้ได้เพื่อให้สุขภาพแข็งแรง” ซึ่งนั่นก็มาจากผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มมีอำนาจที่สามารถกำหนดตัวตนได้ อย่างไรก็ตาม ในทิศทางด้านบวกก็จะมีจุดที่คล้ายกัน คือ “การเกิดแก่เจ็บตายเป็นเรื่องธรรมชาติ” “ผู้เชี่ยวชาญ(ในบางด้าน)” และ “ผู้สูงวัยที่มีคุณภาพ” จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นอัตลักษณ์หลักของทั้งสองกลุ่มที่มองตนเองด้านบวกโดยวางอยู่บนพื้นฐานด้านสังคมเกษตรกรรมที่ยึดมั่นในศาสนา และความเชี่ยวชาญมีคุณค่า

ส่วนจุดที่แตกต่างกัน ก็คือ ทั้งสองกลุ่มต่างพากันนิยามตัวตนที่แตกต่างกัน ในกรณีชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จะนิยามว่า “ผู้เสียสละ” “ผู้ไม่มีอัตตาและอ่อนน้อมถ่อมตน” “ผู้ไม่ยอมแพ้” และ “ผู้ทำนุบำรุงศาสนา” ส่วนกรณีกลุ่ม OPPY จะนิยามตนเองว่า “ผู้สูงวัยหัวใจไฮเทค” และ “ผู้สูงวัยที่สง่างาม”

กล่าวได้ว่า จุดร่วมของอัตลักษณ์ก็คือ ความเข้มแข็งมีคุณภาพและการเชื่อในศาสนา ซึ่งอาจถือเป็นการปฏิเสธการมองว่าผู้สูงอายุไร้ค่าและยอมรับอัตลักษณ์เรื่องศาสนาในสังคมไทย

แต่จุดต่างนั้นจะเป็นการประกอบอัตลักษณ์ของตนเองขึ้นมาตามสภาพของกลุ่มตนเอง ในขณะที่กลุ่ม OPPY จะมองว่า ตนเองเป็นคนแก่ที่ทันสมัยอยู่ในสังคมเมืองและมีอำนาจเงิน จึงนิยามตนเองว่า “ไฮเทค” และ แม้จะสูงวัยแต่ก็ “สง่างาม” ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ “ผู้สูงอายุยุคใหม่”

ในทางตรงกันข้าม ชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม กลับมองว่า ตนเองเป็นเพียงผู้สูงอายุที่อยู่ในชนบทแต่ก็ยังทำประโยชน์ให้กับชุมชน หรือ “ผู้สูงอายุคือผู้มีศักยภาพต่อชุมชน” และเนื่องด้วยการทำประโยชน์นั้นเป็นเรื่องที่ยาก จึงต้องหาทางระดมสรรพกำลังร่วมกันทั้งผู้สูงอายุ คนใน

และนอกชุมชน อัตลักษณ์ของตนเอง จึงกลายเป็น “ผู้ไม่ยอมแพ้” “ผู้เสียสละ” “ผู้ไม่มีอัตราและอ่อนน้อมถ่อมตน” เพื่อระดมพลังได้ง่าย และที่สำคัญคือ การเป็นผู้ผูกพันกับศาสนาจึงทำหน้าที่ “ผู้ทำนุบำรุงศาสนา”

ในด้านของความรู้ พบว่า ทั้งสองกลุ่มต่างสร้างชุดความรู้ขึ้นมาด้วยตนเองเพื่อที่จะยืนยันให้เห็นอัตลักษณ์ของตนในด้านบวก และชุดความรู้นี้ก็สร้างผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุไปในตัว เช่น ผู้เชี่ยวชาญด้านคอมพิวเตอร์สำหรับผู้สูงอายุ ผู้เชี่ยวชาญด้านวิถีชีวิตผู้สูงอายุ ผู้เชี่ยวชาญด้านการสื่อสาร ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารจัดการผู้สูงอายุ เป็นต้น

แต่จุดที่แตกต่างกันก็คือ ชุดความรู้ของทั้งสองกลุ่มจะแตกต่างกันไปเพราะอัตลักษณ์นั้นจะไม่เหมือนกัน กล่าวคือ ในกลุ่ม OPPY จะสร้างชุดความรู้ที่เกี่ยวข้องกับ “ความทันสมัย” คือ “การใช้คอมพิวเตอร์สำหรับผู้สูงอายุ” ซึ่งจะต่างไปจากการใช้คอมพิวเตอร์ของกลุ่มอื่นๆ นอกจากนั้น ยังสร้างชุดความรู้เรื่อง “การใช้ชีวิตของผู้สูงอายุแนวใหม่ที่กระตือรือร้น” และที่สำคัญคือ การใช้คอมพิวเตอร์ เพื่อต่อสู้การมองว่าผู้สูงอายุจะเกษียณอยู่กับบ้าน

ส่วนในชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร ก็สร้างชุดความรู้ขึ้นมา โดยเน้นชุด “ความรู้ที่เหมาะสมกับสภาพชุมชนของตน” คือ ชุดความรู้ “ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ” หรือปราชญ์ชุมชน เพื่อเน้นย้ำคุณค่าผู้สูงอายุในชุมชนที่แตกต่างจากผู้สูงอายุที่อื่นๆ รวมถึงชุดความรู้เรื่อง “ความสามารถทางการสื่อสาร” เพื่ออธิบายว่า ผู้สูงอายุในชมรมมีความสามารถทางการสื่อสารที่สูงจนทำให้เกิดการร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรมได้ และชุดความรู้สุดท้าย คือ ชุดความรู้เรื่อง “การบริหารจัดการผู้สูงอายุ” ซึ่งไม่ใช่การสงเคราะห์หรือการมองผู้สูงอายุอ่อนแอเท่านั้น แต่หมายถึงการให้การสนับสนุนผู้สูงอายุเพราะผู้สูงอายุสามารถดูแลตนเองด้วยการรวมกลุ่มกันเป็นชมรมได้

11.3 การปะทะกันของอัตลักษณ์ที่สังคมกำหนดและผู้สูงอายุกำหนด

แม้ว่าจะมีอัตลักษณ์ผู้สูงอายุที่สถาบันต่างๆ กำหนดความหมายของผู้สูงอายุที่หลากหลาย และสามารถจำแนกได้เป็นสามยุคด้วยกัน แต่ในทางกลับกันบรรดาผู้สูงอายุทั้งกลุ่ม OPPY และชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงามก็มีอำนาจในการต่อสู้กับอัตลักษณ์ดังกล่าวได้เช่นกัน อันเป็นข้อยืนยันของพลังของปัจเจกบุคคล เมื่อจำแนกแนวทางการปะทะดังกล่าวสามารถจำแนกได้ 5 ด้าน

โดยที่ด้านแรก จะเป็นการยอมรับอัตลักษณ์ที่สังคมกำหนดให้ นั่นก็คือ อัตลักษณ์ด้านการเกิดแก่เจ็บตายเป็นเรื่องธรรมชาติ และความกตัญญูกตเวที เหตุผลสำคัญก็คือ ไม่ว่าจะ

ผู้สูงอายุในกลุ่มใดก็ล้วนแล้วแต่เล็งเห็นผลประโยชน์จากอัตลักษณ์ดังกล่าว จึงนำมาเป็นเครื่องมือตามตนเองด้วย และประโยชน์ที่วาทะก็คือ การยอมรับในการเปลี่ยนแปลงของความแก่ชรา และการที่คนรุ่นหลังจะให้ความกตัญญูทดแทนที่ ถึงแม้ว่าอัตลักษณ์ในชุดนี้จะเป็นอัตลักษณ์ในสังคมเกษตรกรรมแต่ก็ยังไม่จางหายไปจากสังคมไทยและผู้สูงอายุก็พยายามจะยืนยันอัตลักษณ์นี้ อย่างไรก็ตามก็ดี กลุ่ม OPPY อาจจะให้น้ำหนักในส่วนนี้น้อยเมื่อเทียบกับกรณีของชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม เนื่องจากมีทรัพย์สินสมบัติที่บรรดาลูกหลานจะให้ความกตัญญูอยู่แล้ว อีกทั้งการเรียกร้องความกตัญญูในสังคมสมัยใหม่เป็นเรื่องยากเมื่อเทียบกับสังคมชนบท

นอกจากนั้น ผู้สูงอายุชมรม OPPY ซึ่งเป็นผู้สูงอายุในเมือง ชนชั้นสูง จึงมีแนวโน้มการยอมรับอัตลักษณ์ในสังคมข้อมูลข่าวสารที่เน้นให้ผู้สูงอายุดูแลตนเอง ดังตัวอย่างคือ การที่ผู้สูงอายุกลุ่มนี้เห็นด้วยกับการที่ผู้สูงอายุควรจะต้องจัดการเงินด้วยตนเองมากกว่าการให้รัฐเป็นผู้ดูแลหรือการสงเคราะห์ผู้สูงอายุ

สำหรับการปะทะกันของอัตลักษณ์อีก 4 ด้าน จะมีลักษณะการต่อสู้ในหลากหลายรูปแบบ นับตั้งแต่ การปฏิเสธ การสร้างใหม่ การผสมผสาน และการต่อรอง ในแต่ละรูปแบบจะมีระดับความรุนแรงที่แตกต่างกัน การปฏิเสธและการสร้างใหม่คือความรุนแรงที่สุด ส่วนการผสมผสานและการต่อรองจะลดลงเพราะถือเป็นการผนวกอัตลักษณ์ที่มีมากับที่มาใหม่ให้เข้าด้วยกันหรืออาจไม่เห็นด้วยในบางส่วน

การปะทะกันสี่แบบได้นั้นแสดงให้เห็นว่า บรรดาผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มนั้นมีอำนาจอย่างมากในการกำหนดอัตลักษณ์ของตน และสร้างสรรค์รูปแบบที่หลากหลายที่ต่อกรกับอัตลักษณ์ที่สังคมกำหนดมา และในอีกด้านหนึ่งก็อาจมองได้ว่า อำนาจที่สังคมกำหนดผู้สูงอายุไทยอาจจะไม่รุนแรงมากนักจึงทำให้เกิดกลยุทธ์การปะทะกันหลายแบบแทนที่จะถูกครอบงำทั้งหมด

อย่างไรก็ดี ผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มก็มีความแตกต่างกันในการปะทะและต่อสู้อัตลักษณ์ตามแนวทางของตน

ในขณะที่กลุ่ม OPPY ที่แม้จะดูเหมือนเป็นกลุ่มผู้สูงอายุในสังคมสมัยใหม่ที่สร้างอัตลักษณ์ใหม่ว่า “ผู้สูงวัยหัวใจไฮเทค” แต่กลับปฏิเสธวิถีคิดของเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่หยุดยั้งความชรา และวิถีคิดเรื่อง “โคแกกินหญ้าอ่อนอายุยืน” เพราะเป็นเรื่องที่ฝืนกับธรรมชาติ

พร้อมกันนั้นยังผสมผสานอัตลักษณ์เดิมกับใหม่เข้าด้วยกัน คือ ภูมิปัญญากับเทคโนโลยี การสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตเพื่อต่อยอดอัตลักษณ์ใหม่ที่สร้างขึ้น และการต่อรองแนวคิดต่างๆ ที่มองผู้สูงอายุที่อ่อนแอและสงเคราะห์ผู้สูงอายุว่า ผู้สูงอายุกลุ่มนี้นั้นมีความแข็งแรง กระตือรือร้น ไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงรัฐด้วยสวัสดิการเบี้ยยังชีพ การต่อรองสถานบริการผู้สูงอายุที่ไม่เหมาะสมกับกลุ่ม

ตนเพราะว่ามีทุนทรัพย์ที่ไม่จำเป็นต้องเข้าสถานบริการดังกล่าว การต่อรองภูมิปัญญาว่ามีได้เป็น เรื่องที่ผู้สูงอายุทุกคนมี และหากเป็นสตรีก็จะยอมรับความสวยงามที่เคียงข้างกับความชรา เป็นต้น

ส่วนชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร ก็สร้างอัตลักษณ์ใหม่ที่ว่า “ผู้สูงอายุคือผู้มี ศักยภาพต่อชุมชน” หรือการรวมตัวกันของผู้สูงอายุเพื่อทำกิจกรรมโดยใช้ภูมิปัญญาเพื่อพัฒนา สังคม และปฏิเสธอัตลักษณ์ในสังคมยุคใหม่ที่ใช้เทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ชะลอความชรา วิธีชีวิต ผู้สูงอายุยุคใหม่ที่ทำกิจกรรมเพื่อตนเอง รวมถึงปฏิเสธการสงเคราะห์ผู้สูงอายุด้วยเบี้ยยังชีพ และ แนวคิดเรื่อง “โคแก่กินหญ้าอ่อนอายุนั่น” เพราะมองว่าผู้สูงอายุมีคุณธรรมจริยธรรม ไม่ฝืน ธรรมชาติ และสามารถทำกิจกรรมได้ด้วยตนเอง

ชมรมผู้สูงอายุยังผสมผสานธรรมะเข้ากับกิจกรรมต่างๆ ที่ทำด้วย ตามอัตลักษณ์หลักที่ เน้นมิติจริยธรรมคุณธรรมในใจ และการต่อรองวาทกรรมต่างๆ ที่สังคมสร้างขึ้นในหลากหลายด้าน ทั้งในอดีตคือ ความกตัญญูที่ไม่ควรทำเพียงแคว้นเดียว หรือกรณีการยกย่องผู้สูงอายุก็ไม่ควรทำ เพราะไม่ควรยึดติดกับรางวัล รวมถึงต่อรองอัตลักษณ์ในยุคที่สองที่มองผู้สูงอายุอ่อนแอต้อง สงเคราะห์ คล้ายคลึงกับผู้สูงอายุกลุ่ม OPPY ที่สามารถต่อสู้เพื่อความเข้มแข็ง การต่อรองเรื่อง โฆษณاب้านพักคนชราและกรณีของเงินฝากสำหรับผู้สูงอายุว่าเป็นสิ่งที่ควรนำมาประยุกต์กับ ชุมชนมากกว่าให้คนอื่นทำ และการรู้เท่าทันสื่อสมัยใหม่มากกว่าการใช้เพื่อประโยชน์ตนเองและไม่ ยั้งคิด

การต่อสู้ของอัตลักษณ์นั้นก็เพื่อยึดโยงไปสู่อัตลักษณ์หลักของกลุ่มผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่ม คือ กลุ่ม OPPY จะมุ่งเน้น “ผู้สูงวัยหัวใจไฮเทค” และชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร ก็จะ มุ่งเน้น “ผู้สูงอายุคือผู้มีศักยภาพต่อชุมชน” หรือการรวมตัวกันของผู้สูงอายุเพื่อทำกิจกรรมโดยใช้ ภูมิปัญญาและศาสนาเพื่อสังคม

การอธิบายความหมายทั้งหมดนั้นวางอยู่บนรากฐานความคิดที่ว่า ผู้สูงอายุมีอำนาจใน การกำหนดตนเอง และหากเป็นเช่นนั้นก็เท่ากับว่า ผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มนี้มีอำนาจค่อนข้างสูง ในการกำหนดความหมายของตนเองออกมาภายใต้ความหมายที่หลากหลายของสังคมที่ กำหนดอยู่ และผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มก็จะต่อรองกับความหมายที่ตนเองไม่เห็นด้วยหรือไม่ สอดคล้องกับอัตลักษณ์ที่ตนกำหนด ทั้งนี้ การที่ผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มสามารถมีอำนาจกำหนด ตัวตนได้นั้นก็จะขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เกี่ยวข้องในหัวข้อถัดไป

11.4 ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มที่มีพลังในการกำหนดอัตลักษณ์ของตนเองและต่อสู้กับอัตลักษณ์ที่ คนอื่นกำหนดได้นั้นวางอยู่บนเงื่อนไขอย่างน้อย 3 ประการคือ ปัจจัยด้านอัตลักษณ์ที่สังคมกำหนด

มีความหลากหลาย ปัจจัยด้านผู้สูงอายุ ทั้งด้านประชากรศาสตร์และสุขภาพะ และการสนับสนุนจากชุมชน

ในด้านแรก อัตลักษณ์ที่สังคมกำหนดมีความหลากหลาย กล่าวคือ เมื่อสังคมกำหนดอัตลักษณ์ที่แตกต่างหลากหลาย จึงย่อมเป็นหนทางที่ดีสำหรับการ “หยิบ” หรือ “เลือก” อัตลักษณ์ที่ผู้สูงอายุคิดว่าเหมาะกับตนเองหรือได้ประโยชน์กับตนเองมาประกอบเป็นตัวตนของตน ดังที่พิสุจน์ให้เห็นแล้วว่า ผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มมักจะหยิบยกอัตลักษณ์ด้านการเกิดแก่เจ็บตายเป็นเรื่องธรรมชาติ ผู้เชี่ยวชาญ และความกตัญญูต่อผู้สูงอายุเข้ามากำหนดชีวิตของตน

นอกจากนั้น เนื่องจากอัตลักษณ์มีการแปรเปลี่ยนไปจากสังคมอุตสาหกรรมที่มองผู้สูงอายุในฐานะอ่อนแอและต้องสงเคราะห์ แต่เมื่ออำนาจเปลี่ยนไปพร้อมกับการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมข้อมูลข่าวสารก็เริ่มเกิดแนวคิดผู้สูงอายุต้องพึ่งตนเอง ภาครัฐ ภาคการแพทย์ การตลาด ก็ต้องหันมาให้เปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อผู้สูงอายุ และในส่วนนี้นั้นก็ทำให้ผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มที่มีความเข้มแข็งก็จะต่อรองและเลือกความหมายที่เหมาะสมกับตนมาใช้ได้เช่นกัน เช่น การให้รัฐและการแพทย์สนับสนุนการทำงานของตนในชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร หรือการใช้การตลาดผู้สูงอายุเป็นฐานหลักสำหรับกลุ่ม OPPY เป็นต้น

ด้านที่สอง ปัจจัยด้านผู้สูงอายุเป็นผู้กำหนด จำแนกได้ตามความแตกต่างประชากรศาสตร์และสุขภาพะ กล่าวคือ ผู้สูงอายุจะมีความแตกต่างกัน เช่น รายได้ สถานภาพการศึกษา สถานที่อยู่อาศัย เพศ และสุขภาพะ และทั้งหมดนี้จะมีผลต่อการกำหนดอัตลักษณ์ของตน

สำหรับในกรณีของกลุ่ม OPPY เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีรายได้สูง สถานภาพสูง การศึกษาสูง อาศัยในเมือง และมีสุขภาพะที่ดี กลุ่มนี้จึงหันมาใช้ “เงิน” ที่ตนเองมีเป็นทุนสำคัญที่จะผลักดันให้เกิดวิถีชีวิตของผู้สูงอายุยุคใหม่ที่ใช้คอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือที่พิสุจน์ว่า ตนเองยังเป็นผู้สูงอายุที่มีความรู้ ภูมิปัญญา และเข้มแข็ง ไม่ใช่อยู่นบ้านหลังเกษียณเท่านั้น

ยิ่งไปกว่านั้น ผู้สูงอายุในกลุ่มนี้หากเป็นสตรีสูงอายุก็ยังมองเห็นว่า ความสวยงามยังคงเป็นสิ่งจำเป็นของชีวิตในลักษณะ “สวยสง่า” เหตุนี้ มิติความกตัญญูจึงอาจมิใช่เป็นสิ่งสำคัญ เพราะว่าการกลุ่ม OPPY ยังคงมีทรัพย์สินเงินทองที่บุตรหลานจะให้ความเอาใจใส่

ส่วนชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร หากพิจารณาเทียบกับกลุ่มแรกก็เป็นผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อย สถานภาพต่ำ การศึกษาต่ำ อาศัยในชนบท และมีสุขภาพะที่ไม่ดี แต่หากให้ผู้สูงอายุกลุ่มนี้พิจารณาตนเองกลับมองตนเองว่า มีรายได้พอเพียง สถานภาพสูง การศึกษาผ่านทางธรรม และแม้จะมีสุขภาพะที่ไม่ดีก็ตามแต่ก็สามารถต่อสู้ได้ด้วยการรวมกลุ่มกันเป็น “ชมรม

ผู้สูงอายุ” และทำกิจกรรมต่างๆ โดยวางอยู่บนภูมิปัญญาในอดีตของตนเป็น “ทุน” สำคัญที่ทำให้คนภายในและภายนอกชุมชนให้การยอมรับ จนในที่สุดสถาบันต่างๆ ในชุมชน เช่น สถานีนามัย โรงเรียน และอบต. ก็ให้การสนับสนุนผู้สูงอายุแห่งนี้

หากเปรียบเทียบกันก็จะพบว่า กลุ่มผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มต่างใช้ทุนในการต่อสู้ที่แตกต่างกัน คือ กลุ่ม OPPY จะใช้ “เงิน” เป็นทุนในการต่อสู้ ส่วนชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จะใช้ “ความรู้” หรือ “ภูมิปัญญา” ในการต่อสู้กับอัตลักษณ์ที่สังคมกำหนดในด้านลบ

กระนั้นก็ดี สิ่งที่ผู้สูงอายุในชมรม ต.โพธิ์ไทรงาม ต้องทำงานหนักกว่าก็คือจะต้องสร้างสรรค์กิจกรรมต่างๆ ให้คนในชุมชนรู้สึกถึงคุณค่าของผู้สูงอายุ ยิ่งไปกว่านั้น สถาบันต่างๆ ในชุมชนก็ยังต้องแน่นแฟ้นไปพร้อมๆ กัน ดังเห็นได้จากการจัดกิจกรรมที่เสริมคุณค่า เช่น การรณรงค์ผู้สูงอายุในวันสงกรานต์ การพาผู้สูงอายุไปวัด การสนับสนุนกิจกรรมอาหารกลางวัน ฯลฯ

ปัจจัยด้านที่สาม คือ การสนับสนุนจากชุมชน ในเบื้องต้นจุดร่วมคือ ทั้งสองชมรมจะได้รับการสนับสนุนจากชุมชน อันแสดงให้เห็นว่า การทำงานของชมรมไม่อาจทำได้เพียงลำพังเท่านั้น แต่การสนับสนุนนั้นอาจจะมีมากจากองค์กรหรือหน่วยงานที่ต่างกัน

ในขณะที่ชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร จะได้รับการสนับสนุนจากชุมชนอย่างแท้จริง เนื่องด้วยชมรมอยู่รายล้อมด้วยสถาบันต่างๆ ในชุมชน ในด้านหนึ่งสถาบันต่างๆ เช่น รัฐ การแพทย์ โรงเรียนก็มองผู้สูงอายุที่อ่อนแอต้องสงเคราะห์ แต่ในอีกด้านหนึ่งเมื่อผู้สูงอายุรวมตัวเป็นชมรมและพิสูจน์ตัวในแง่ความเข้มแข็งและมีศักยภาพ ก็ทำให้สถาบันต่างๆ ต้องพลิกวิธีคิดใหม่ด้วยการย้อนกลับไปในอดีตคือ การมองภูมิปัญญาผู้สูงอายุ และการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุทำกิจกรรมต่างๆ เท่าที่จะทำได้

สำหรับกรณีของ OPPY จะเป็นชมรมที่องค์กรภาคเอกชน คือ บริษัทล็อกซเลย์ ให้การสนับสนุน โดยจัดตั้งหน่วยงานย่อย คือ LoxInfo Training Center เป็นผู้ดำเนินการจัดฝึกอบรมผู้สูงอายุ ส่วนที่อาจต่างไปจากชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร ก็คือ ผู้สูงอายุกลุ่ม OPPY นอกจากจะได้รับการสนับสนุนด้านความรู้แล้ว ยังต้องจ่ายเงินหรือค่าบริการให้กับองค์กรดังกล่าวด้วย อันทำให้จำกัดกลุ่มผู้สูงอายุที่มีฐานะเท่านั้น

นอกเหนือจากปัจจัยทั้งสามข้อแล้ว ชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม ยังมีปัจจัยเพิ่มเติมอีกที่ต่างไปจากกลุ่ม OPPY คือ การรวมกลุ่มเป็นชมรมแบบถาวร กล่าวคือ ผู้สูงอายุในชมรมตระหนักดีว่า ตนมีความอ่อนแอด้านร่างกาย และอาจมีสถานภาพ รายได้ที่ไม่ดีพอ การทำงานแบบเดี่ยวๆ จึงอาจจะไม่ประสบความสำเร็จ การรวมตัวกันแบบถาวรเพื่อทำกิจกรรมเพื่อสังคมจึงจะทำให้ประสบความสำเร็จมากกว่า และอาจถือเป็นเอกลักษณ์เด่นของผู้สูงอายุกลุ่มนี้

ประเด็นที่น่าขบคิดก็คือ หากผู้สูงอายุในกลุ่มอื่นๆ มีความพร้อมดังเช่น กลุ่ม OPPY ที่พร้อมในด้านของ “เงิน” หรือพร้อมด้าน “ภูมิปัญญา” “การรวมกลุ่มเป็นชมรมแบบถาวร” “การได้รับการสนับสนุนจากชุมชน” เช่น ชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม การต่อสู้กับอัตลักษณ์ที่สังคมกำหนดให้ในแง่ลบจะทำได้ง่ายขึ้น แต่หากไม่ใช่แล้ว ผลลัพธ์ที่ตามมาก็คือการยอมรับอัตลักษณ์ที่สังคมกำหนดให้ เจกเช่น กรณีของผู้สูงอายุที่ยากไร้ที่อาศัยในบ้านพักคนชราก็ต้องจำนนต่ออัตลักษณ์ที่กำหนดว่า ตนเองคือผู้สูงอายุที่อ่อนแอถูกทอดทิ้งไม่มีทางไป เช่น การกำหนดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุกิน นอน อาบน้ำ รวมถึงการกำหนดเวลาให้ผู้สูงอายุทำกิจกรรมต่างๆ แต่อย่างน้อยกลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มดังกล่าวก็ยังพอมีอำนาจกำหนดตนเองได้บ้าง เช่น เมื่อมีเงินในการซื้ออาหารที่ตนเองต้องการ การหลีกเลี่ยงไปเที่ยวนอกบ้านพักคนชรา หรือแม้กระทั่งการใช้ความอ่อนแอของร่างกายเป็นเครื่องมือการหาเงิน (เรื่องรอง ชาญวุฒิธรรม, 2547)

12. บทสรุปการต่อสู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ

ในบทที่ 7 และบทนี้พิสูจน์ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุในกลุ่มที่กระตือรือร้นทั้งในเมืองและชนบทเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ยอมจำนนต่อการกำหนดอัตลักษณ์ที่มาจากสถาบันต่างๆ ในสังคม ดังปรากฏในบทที่ 4-5-6 แต่กลับมีอำนาจในการกำหนดความหมายของตนเอง

ผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มต่างต่อสู้ด้วยการนิยามตนเองด้วยการผลิต “ความรู้” ที่สร้างขึ้นมาจากด้วยตนเอง เช่น กลุ่ม OPPY ก็สร้างชุดความรู้ในยุคใหม่เรื่อง “การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับผู้สูงอายุ” และ “วิถีชีวิตผู้สูงอายุยุคใหม่” ส่วนชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร ก็สร้างชุดความรู้ในชุมชนเรื่อง “ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ” “ความสามารถทางการสื่อสาร” และ “การบริหารจัดการผู้สูงอายุ” เพื่ออธิบายความหมายตนเองในแง่บวกคือ มีศักยภาพ และที่สำคัญคือ การพยายาม “ผนวก” (inclusion) ตนเองให้เสมอเหมือนบุคคลทั่วไปในสังคม วิธีดังกล่าวต่างไปจากการที่กำหนดความหมายของผู้สูงอายุที่พยายาม “แยก” ผู้สูงอายุออกจากสังคมและกลายเป็นเพียงคนที่ไม่ปกติและไร้ความสามารถ

อนึ่ง ผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มต่อสู้ด้วยทุนที่แตกต่างกัน ในขณะที่กลุ่ม OPPY มีทุนด้าน “เงิน” เป็นแกนหลัก ส่วนชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร กลับใช้ทุน คือ “ภูมิปัญญา” มาเป็นพลังต่อสู้กับอัตลักษณ์ที่สถาบันสังคมกำหนดโดยเฉพาะในด้านลบ จนทำให้ได้อัตลักษณ์ที่กำหนดก็คือการมองตนในฐานะ “ผู้สูงวัยหัวใจไฮเทค” และ “ผู้สูงอายุคือผู้มีศักยภาพต่อชุมชน”

แต่เมื่อย้อนกลับไปที่แนวคิดของ Foucault เรื่องกระบวนการทำให้มนุษย์กลายเป็นวัตถุ ก็อาจมองได้ว่า แม้ในด้านหนึ่ง มนุษย์หรือผู้สูงอายุมีอำนาจในการกำหนดตัวตน ทว่าปฏิเสธไม่ได้ว่าการกำหนดความหมายดังกล่าวก็ยังตกอยู่ภายใต้ “อำนาจ” ที่โยงโยอย่างมองไม่เห็นด้วยเช่นกัน

และพรางตาจนหลงคิดไปว่ามนุษย์มีอำนาจทั้งหมด เช่น กรณีของทั้งสองกลุ่มยังคงยอมรับวาทกรรมด้านศาสนา ความกตัญญู ตลอดจนแม้จะดูเหมือนมีอำนาจกำหนดความรู้ของตนแต่ก็ยังคงอยู่ภายใต้ชุดความรู้เรื่อง “เทคโนโลยีการสื่อสาร” “วิถีชีวิตผู้สูงอายุยุคใหม่” “ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ” “ความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุ” และ “การจัดการผู้สูงอายุ” และชุดความรู้ดังกล่าวก็โยงใยกับชุดความรู้ที่คนอื่นกำหนดด้วย นั่นก็แสดงให้เห็นว่า มนุษย์ไม่อาจที่จะหลุดพ้นจากการครอบงำของอำนาจและความรู้ได้อย่างสมบูรณ์

หลักฐานที่แสดงให้เห็นเด่นชัดอีกประการก็คือ การที่ผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มที่พยายามกำหนดอัตลักษณ์ของตนเองที่แม้จะดูเหมือนจะแตกต่างและหลากหลาย ทว่า กลับตกอยู่ภายใต้สังคมยุคใหม่หรือสังคมข้อมูลข่าวสาร กล่าวคือ การผลิตผู้สูงอายุที่สอดคล้องกับสังคมข้อมูลข่าวสารที่ไม่พึงพึงรัฐเหมือนในสังคมอุตสาหกรรม กลุ่มผู้สูงอายุที่ผลิตขึ้นมาใหม่ต้องสามารถพึ่งพาตนเองบริโภค และหากทำประโยชน์เพื่อสังคมได้นั้นก็จะเป็นสิ่งที่ดียิ่ง

ดังเช่น กลุ่ม OPPY จะสร้างอัตลักษณ์ตนเองเป็นผู้สูงอายุสมัยใหม่ที่ใช้ชีวิตอย่างกระตือรือร้นด้วยการใช้คอมพิวเตอร์ในชีวิตประจำวัน ไม่ต้องพึ่งพาใคร ยิ่งไปกว่านั้นก็ยังบริโภคสินค้า เช่น คอมพิวเตอร์ได้อีกด้วย แม้ว่า ชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร จะพยายามย้อนหลังกลับไปในอดีตโดยเน้นย้ำอัตลักษณ์ผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ เข้มแข็ง มีภูมิปัญญา แต่การย้อนหลังนั้นก็ตอบสนองต่อสภาพของสังคมสมัยใหม่ที่เน้นการพึ่งพิงตนเองเช่นกัน ดังนั้นการสร้างอัตลักษณ์ของตนเองในกรณีนี้ก็เท่ากับการสร้างเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพของสังคมสมัยใหม่นั้นเอง

ทว่า แม้จะดูเหมือนว่ากลุ่มผู้สูงอายุทั้งสองจะสร้างตัวตนภายใต้สังคมข้อมูลข่าวสาร แต่ก็มิได้ว่าทั้งสองกลุ่มจะเหมือนกับกลุ่มผู้สูงอายุอื่นๆ โดยเฉพาะในสังคมตะวันตก ที่อาจมุ่งเน้นการพึ่งตนเองและการบริโภคเพื่อตนเอง และมุ่งเน้นเทคโนโลยีเพื่อกำจัดความชรา กลุ่มทั้งสองนั้นกลับสร้างจุดต่างคือ “พึ่งตนเองแล้วยังทำประโยชน์เพื่อสังคม” ซึ่งถือเป็นการให้ความสนใจประเด็นสาธารณะ (public) มากกว่าเรื่องส่วนตัว (private) โดยที่กลุ่มชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จะให้น้ำหนักในส่วนนี้มากกว่า และการยืนยันอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในสังคมเกษตรกรรม คือ ความเชื่อในศาสนาและความกตัญญู นี่อาจแสดงให้เห็นจุดที่ต่างไปจากการถูกครอบงำจากอำนาจจากสถาบันอย่างเดียว หรือการมองแบบดวนสรุปว่า ผู้สูงอายุจะเป็นเพียงผู้ที่ถูกกลายเป็นเพียงวัตถุ หากเป็นเช่นนั้นแล้ว เพราะเหตุใดผู้สูงอายุยังคงมีความต่างกัน

กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มที่ไม่ยอมรับกับกรอบที่จำกัด ยืนยันให้เห็นถึงพลังสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่สามารถ “สร้างตัวตน” ด้วยการสร้างความรู้ที่อธิบายตนเอง

มากกว่าการที่มองเพียงด้านเดียวที่ถูก “กำหนด” และ “ยอมจำนน” จากอำนาจที่กำหนดตัวตนของมนุษย์

และจากการสำรวจตรวจสอบผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มไม่ว่าจะเป็นในเมือง-ชนบท ร่ำรวยหรือยากจน ก็แสดงให้เห็นว่า ทั้งสองกลุ่มมีศักยภาพในการสร้างสรรค์ชีวิตของตนเองขึ้นมา แม้จะมีบางส่วนที่ถูกครอบงำ และเมื่อพิจารณาจากงานวิจัยอื่นๆ ที่กล่าวถึงผู้สูงอายุก็ชี้ไปในทิศทางเดียวกันว่า ผู้สูงอายุสามารถต่อสู้ต่อรองอัตลักษณ์ของตนเองได้ถึง 5 วิธี ทั้งการยอมรับ การปฏิเสธ การสร้างใหม่ การผสม และการต่อรอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการต่อรองที่กลุ่มผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มนี้ใช้อย่างมาก ด้านหนึ่งแสดงให้เห็นถึงความชาญฉลาดและศักยภาพของผู้สูงอายุที่เข้มแข็งมีคุณภาพจึงสามารถใช้อำนาจที่ตนมีต่อรองเลือกสรรในสิ่งที่ตนต้องการ และในเวลาเดียวกันก็อาจแฝงด้วยนัยยะที่มองว่า อำนาจของผู้สูงอายุเริ่มลดลงไป การเลือกการต่อรองจึงเป็นแนวทางที่ดีที่สุด อนึ่ง การต่อสู้ความหมายนี้ ยังสามารถพบได้แม้กระทั่งผู้สูงอายุที่อยูในบ้านพักคนชรา เพียงแต่อัตราการต่อสู้อาจจะมีน้อยเมื่อเทียบกับกรณีของผู้สูงอายุที่เข้มแข็งทั้งสองกลุ่มนี้